

Daniel Quinn

***IZVAN
CIVILIZACIJE***

PRVI DIO

Otvaranje problema

Prirodno, to sam čuo od svog djeda koji je to čuo od svog djeda i tako unatrag mnogo stotina godina. To znači da je ova priča vrlo stara. Ali, ona neće nestati jer je nudim svojoj djeci, a moja će djeca ispričati svojoj djeci i tako dalje.

CIGANSKI PRIPOVJEDAČ LAZAROS HARISIADIS;
NAVEDENO U CIGANSKIM NARODNIM PRIČAMA,
DIANE TONG

Priča s kojom počinjemo

Jednom davno na nekom se planetu razvio život, a s njim i razni oblici društvenog uređenja – čopori, jata, stada, rojevi itd. Jedna vrsta čiji su pripadnici bili neobično inteligentni razvila je jedinstveno društveno uređenje koje su nazivali pleme. Plemenski način života djelovao je vrlo dobro oko tri milijuna godina, ali je došlo vrijeme kad su odlučili pokušati s novom društvenom organizacijom (nazvanom civilizacija) koja je bila hijerarhijska, a ne plemenska. Nije prošlo mnogo vremena, a vrh hijerarhije je živio u velikoj udobnosti, uživajući u besposlenosti i najboljem od svega što su imali. Brojnija klasa ljudi ispod njih živjela je vrlo dobro i nisu se žalili. Ali mase koje su živjele na dnu hijerarhije nisu je uopće voljele. Radili su i živjeli poput čopora životinja, boreći se za preživljavanje.

«Ovo ne djeluje», rekle su mase. «Plemenski način je bio bolji. Moramo se vratiti na taj način života.» Ali vladari hijerarhije su im rekli: «Taj primitivni način življenja smo ostavili iza sebe. Ne možemo mu se sada vratiti.»

«Ako se ne možemo vratiti», rekle su mase, «hajdemo onda naprijed – k nečemu drukčijem.»

«To se ne može učiniti», rekli su vladari, «jer ništa drugo nije moguće. Ništa ne može biti *izvan civilizacije*. Civilizacija je konačan, nenadmašan izum.»

«Ali ni jedan izum nije konačan. Parni stroj je zamijenjen benzinskim strojem. Radio je ustupio mjesto televiziji. Kalkulator je ustupio mjesto računalu. Zašto bi civilizacija bila drukčija?»

«Ne znamo *zašto* je drukčija!», rekli su vladari. «Znamo da jest drukčija.»
Ali mase nisu u to vjerovale. A ne vjerujem ni ja.

Priručnik za promjenu

Prvi rukopis ove knjige imao je izvorni naslov: *Priručnik za promjenu*. Ne postoji ništa što ljudi naše kulture žele više od promjene. Očajnički žele promijeniti sebe i svijet oko sebe. Nije teško pronaći razlog. Ljudi znaju da nešto nije u redu – ili s njima ili sa svijetom.

U *Ishmaelu* i mojim drugim knjigama pružio sam ljudima razumijevanje o tome što nije u redu. Imao sam pomalo naivnu predstavu da će to biti dovoljno. Obično jest dovoljno. Ako znate što nije u redu s nečim – vašim automobilom ili računalom ili hladnjakom ili televizorom – ostatak je relativno lak. Pretpostavljao sam da će isto tako biti i u ovom slučaju, ali naravno da nije bilo. Ponovo i ponovo, doslovce tisuću puta, ljudi su mi rekli ili mi pisali: «Razumijem što kažete – promijenili ste način na koji vidim svijet i naše mjesto u njemu – ali što moramo UČINITI u svezi toga?»

Mogao bih reći: «Zar to nije očigledno?». Ali očigledno je da nije očigledno – niti blizu očiglednog.

Nadam se da ću ovom knjigom to učiniti očiglednim.

Na kocki je budućnost čovječanstva.

Tko su ljudi «naše kulture»?

Lako je odrediti ljude koji pripadaju «našoj» kulturi. Ako odete nekud – bilo kuda u svijetu – gdje je hrana pod ključem, znat ćete da ste među ljudima naše kulture. Možda se u površinskim stvarima oni jako razlikuju – u načinu odijevanja, običajima vezanim uz sklapanje braka, praznicima kojih se pridržavaju itd. Ali kad dođemo do najtemeljnije stvari od svih, hrane koja nam je potrebna da bismo preživjeli, svi smo jednaki. Na tim mjestima hranu netko *posjeduje*, a ako želite hranu morate je kupiti. To se očekuje od vas; ljudi naše kulture ne poznaju drugačiji način.

Jedan od velikih izuma naše kulture je vlasništvo nad hranom. Ni jedna druga kultura u povijesti nije zaključavala svoju hranu – što je temelj ekonomije, jer da hrana nije pod ključem, tko bi radio?

Što znači «spašavanje svijeta»?

Kad govorimo o spašavanju svijeta, na koji svijet mislimo? Ne na planetu, očigledno. Ali također ne na biološki svijet – svijet života. Neobično je to čuti, ali svijet života nije u opasnosti (iako tisuće, a možda i milijuni vrsta jesu). Čak i u najgorem slučaju nismo u stanju uništiti sav život na planeti. U ovom trenutku pretpostavlja se da dnevno, zahvaljujući nama, izumire oko dvije stotine vrsta. Ako nastavimo uništavati naše susjede tom brzinom, neizbježno će doći dan kad će jedna od te dvije stotine vrsta biti naša vlastita.

Spašavanje svijeta također ne može značiti njegovo očuvanje u stanju u kojem je sada. To bi moglo zvučiti kao dobra zamisao, ali nije ostvariva. Čak i da sutra nestane cijela ljudska vrsta svijet ne bi ostao takav kakav je danas. Nikad nećemo moći, ni pod kojim uvjetima, zaustaviti promjenu na ovoj planeti.

Ali, ako spašavanje svijeta ne znači spašavanje svijeta života niti njegovo očuvanje u obliku u kakvom je danas, o čemu onda govorimo? Spašavanje svijeta može značiti samo jedno: spašavanje svijeta kao *ljudskog prebivališta*. Ostvarenje toga znači (mora značiti) spašavanje svijeta kao prebivališta što većeg broja drugih vrsta. Svijet kao ljudsko prebivalište možemo spasiti *samo* ako zaustavimo naš katastrofalni pokolj zajednice života, jer sam naš život ovisi o njoj.

Stari umovi s novim programima

U mom romanu *Priča o B*, središnjoj knjizi trilogije koja počinje s *Ishmaelom* i završava s *Mojim Ishmaelom*, napisao sam: «Ako svijet bude spašen, neće ga spasiti stari umovi s novim programima, već novi umovi bez programa.» Bojim se da se ovdje radi o slučaju kad riječi dolaze lako, ali misli su skliske. Reći ću to na drukčiji način. Ako nastavimo na isti način nećemo dugo biti ovdje – nekoliko desetljeća, najdulje stoljeće. Ako ćemo još uvijek biti ovdje za tisuću godina to će biti zato jer smo *prestali* biti takvi kakvi smo sada.

Kako će se to dogoditi? Kako ćemo prestati biti takvi kakvi smo?

Evo kako stari umovi misle da ćemo prestati. Oni misle da će se to dogoditi na isti način na koji se zaustavlja siromaštvo, na isti način na koji se zaustavlja zlouporaba droga, na isti način na koji se zaustavlja kriminal. Programima. Programi su štapovi koje zabijamo u blatno dno rijeke s nadom da ćemo izmijeniti njezin tok. Štapovi mijenjaju tok. Malo. Ali, oni nikad ne zaustavljaju tok, i nikad ga ne preokreću.

Zato mogu s pouzdanjem predvidjeti da, *ako* svijet bude spašen, to neće biti zato što su neki stari umovi došli s novim programima. Programi nikad ne zaustavljaju stvari zbog kojih su nastali. Ni jedan program nije spriječio siromaštvo, drogu ili kriminal, i ni jedan program ih *nikad* neće spriječiti.

I ni jedan program neće spriječiti nas da uništimo svijet.

Novi umovi bez programa

Ako svijet bude spašen neće ga spasiti stari umovi novim programima, već novi umovi bez programa.

Zašto ne novi umovi s novim programima? Jer kad ljudi rade na programima znači da nemaju nov um, već stari. Programi i stari um idu zajedno poput lonca i poklopca.

Rijeka koju sam ranije spomenuo je rijeka vizije. Naša kulturalna vizija nas vodi do katastrofe. Štapovi koje zabijamo u blato možda neznatno utječu na tok, ali nama to neće pomoći. Moramo promijeniti riječni tok i usmjeriti ga u sasvim drugom smjeru. Kad bi nas naša kulturalna vizija vodila od katastrofe u neku predvidljivu budućnost, programi bi bili suvišni. Kada rijeka teče kako želiš nisu ti potrebni štapovi.

Stari um misli:

Kako zaustaviti te loše stvari?

Novi um misli:

Što učiniti da stvari budu onakve kakve želimo da budu?

Uopće bez programa?

Kad imate programe onda izgledate zaposleni i svrhoviti dok *ne* uspijevate. Kad bi programi uspijevali u onome što se od njih očekuje, ljudsko društvo bi bilo raj: naša vlada bi djelovala, škole bi djelovale, pravni sustav bi djelovao, kazneni sustav bi djelovao itd.

Kad programi ne uspijevaju (kao što se to bez iznimke događa), okrivljava se loša zamisao, nedostatak novca i osoblja, loša provedba i neodgovarajuća obuka. Kad programi ne uspijevaju zamijenite ih novim programima s boljom idejom, više novaca i ljudi, boljim upravljanjem i boljom obukom. Kad ti novi programi ne uspiju (kao što se bez iznimke događa) okrivljava se loša zamisao, nedostatak novca i osoblja, loša provedba i neodgovarajuća obuka.

Zato svake godine sve više i više trošimo na svoje promašaje. Većina ljudi to prihvaća s dobrom voljom jer znaju da će svake godine dobiti više: veće fondove, više zakona, više policije, više zatvora – više svega što nije djelovalo prošle godine, ili godine prije nje, ili godine još prije nje.

Stari um misli:

*Ako nije djelovalo prošle
godine, hajde da ove godine
učinimo VIŠE toga.*

Novi um misli:

*Ako nije djelovalo prošle
godine, hajde da ove godine
učinimo nešto DRUGO.*

Ako nema programa, onda što?

Pronašli su čovjeka kako usred pustinje sjedi u konstrukciji od stijena, komada drveta i starih ispuhanih guma. Izgledao je kao da sjedi za upravljačem i upravlja svojim «vozilom».

Zapitan što radi, rekao je da se vozi kući.

«Nikad nećeš doći kući u tome.»

«Ako ne u tome, onda u čemu?»

Mi smo poput tog čovjeka, zaposleno vozimo u budućnost u gomili programa koji nas nikad neće odvesti dalje nego što će gomila smeća odvesti njega. Čak i kad shvatimo da naši programi ne djeluju i da nikad nisu djelovali, ipak izgleda nekako prirodno pitati: «Ako ne programi, onda što?»

Želio bih preoblikovati pitanje na sljedeći način: «Ako programi ne djeluju, što djeluje?». Zapravo, imam još bolji način da postavim ovo pitanje: «Što djeluje tako dobro da programi uopće nisu potrebni? Što djeluje tako dobro da nikome nikad ne padne na pamet da pokrene program za to?»

Odgovor na sva ta pitanja je: vizija.

Nevidljivost uspjeha

Kad stvari djeluju, sile zbog kojih djeluju su nevidljive. Svemir je klasičan primjer toga. Bio je potreban genij da prepozna zakon kretanja i gravitacije koji je sada očigledan svakome od nas. Newtonov genij je bio upravo u tome što je vidio ono što je tako očigledno da je nevidljivo. Svaki napredak u znanosti postignut je na isti način.

Obaveza plesača je: *Nikad nemoj dozvoliti da te vide kako se znojiš*. Kad se radi o zakonima svemira, ta obaveza postaje: *Nikad nemoj dozvoliti da te uopće vide: neka zaključite o tvom postojanju*. I doista, zakoni svemira nikad se ne vide izravno pa ih se ne može otkriti osim ako o njihovom postojanju ne zaključimo razumom.

Ono što djeluje u zajednici života jednako je tako skriveno. Osnovni zakoni ekologije posjeduju ljepotu i jednostavnost bajke, ali o njihovom postojanju saznali smo tek prije stotinjak godina.

Nevidljivost plemenskog uspjeha

Ljudi se dive uspjehu čopora lavova, krda babuna i jata gusaka, ali se opiru spoznaji da pleme ljudi djeluje jednako tako dobro. Plemenski ljudi su na ovoj planeti bili uspješni tri milijuna godina prije poljoprivredne revolucije, a i danas su jednako tako uspješni gdje god su uspjeli preživjeti nedirnuti. Ali mnogo ljudi naše kulture ne želi čuti o tome. Zapravo to žestoko poriču. Ako im objasnite zašto djeluje krdo slonova ili roj pčela, s tim nemaju problema. Ali, ako pokušate objasniti zašto pleme ljudi djeluje uspješno, optužit će vas da ih «idealizirate». Međutim, s točke gledišta etologije ili evolucijske biologije uspjeh ljudi u plemenima nije veća idealizacija od uspjeha bizona u stadu ili dupina u jatu.

Naš kulturalni izgovor za neuspjeh je da ljudi imaju «prirodne» mane – pohlepni su, sebični, kratkovidni, nasilni itd., što znači da će *sve* što s njima pokušati biti osuđeno na neuspjeh. Da bi opravdali ovaj izgovor, ljudi *žele* da plemenski način života ne uspijeva. Iz tog razloga, za ljude koji žele podržavati našu kulturalnu mitologiju, svaki prijedlog o uspješnosti plemena prima se kao prijatna.

U prethodnim knjigama sam ukazao na to da je plemenski način života uspješan i to ovdje neću ponavljati.

Sumnjiv uspjeh, nevidljivi izvor

Naša je kultura bila sumnjivo uspješna u smislu da je prevladala svijetom. Tijekom naše povijesti na taj se uspjeh gledalo kao na neizbježnost, očitovanje ljudske sudbine. U svezi toga ljudi su postavljali više pitanja nego u svezi gravitacije. Kad su Europljani «otkrili» Novi svijet, smatrali su da je njihova sveta dužnost da ga pokore. Ljudi koji su tamo živjeli stajali su im na putu, poput drveća, stijena ili divljih životinja. Oni nisu imali pravo biti tamo; to je bilo naše pravo. Preuzimanje te Zemljine polutke za nas je bio dio većeg plana (pretpostavlja se da je to Božji plan) preuzimanja cijelog svijeta.

Činjenica da smo bili sposobni osvojiti tu Zemljinu polutku (doista, i cijeli svijet) nije nas iznenadila. Tako je moralo biti, pa se prirodno i dogodilo. Nitko nije iznenađen kad iz oblaka pada kiša.

Prije Newtona ljudi se nisu pitali zašto predmeti moraju padati prema zemlji. Primili su to kako jest; što bi predmeti mogli drugo činiti? *Moraju* pasti na zemlju, i to je to. U pogledu našeg iznimnog kulturnog uspjeha, naši su povjesničari uvijek bili u istom položaju. Oni se ne pitaju zašto mi moramo osvojiti svijet. Primaju to kako jest; što bismo mogli drugo učiniti? *Moramo* osvojiti svijet, i to je to.

Vizija je poput gravitacije

Za našu kulturu vizija je poput gravitacije. Kada vidite kuglu kako se kotrlja po stolu i pada na pod, morate pomisliti: «Ovdje je na djelu gravitacija.». Kada vidite kulturu koja nastaje i širi se u svim smjerovima i osvaja cijeli svijet, morate pomisliti: «Ovdje je na djelu vizija.».

Kada vidite malu skupinu ljudi koja se ponaša na poseban način koji se širi po cijelom kontinentu, morate pomisliti: «Ovdje je na djelu vizija.». Ako bih vam rekao da su ti ljudi sljedbenici propovjednika iz prvog stoljeća pod imenom Pavao te da je kontinent Europa, znali biste da je vizija kršćanstvo.

Mnogo knjiga istraživalo je razloge za uspjeh kršćanstva, ali ni jedna od njih nije napisana prije devetnaestog stoljeća. Prije toga čini se da nitko nije smatrao da su kršćanstvu potrebni razlozi za uspjeh. Barem ne više nego gravitaciji. Kršćanstvo je bilo rođeno za uspjeh. Njegov uspjeh podržavala je sudbina.

Iz točno istog razloga nitko nikad nije napisao knjigu koja istražuje razloge uspjeha industrijske revolucije. Nama je savršeno očigledno da je industrijska revolucija morala uspjeti. Nije mogla promašiti baš kao što ni kugla sa stola nije mogla pasti prema stropu.

To je snaga vizije.

Širenje vizije

Svaka vizija širi sama sebe, ali ni jedna vizija se ne širi na točno isti način. U određenom smislu, mehanizam širenja *jeste* vizija.

Način širenja naše kulture je povećanje populacije: *rast, osvajanje većeg teritorija, povećanje proizvodnje hrane i ponovo rast*. Način širenja kršćanstva bilo je preobraćanje: *prihvati Isusa i bit ćeš prihvaćen od njega*. Način širenja industrijske revolucije bio je poboljšanje: *poboljšaj nešto, zatim to ponudi drugima da bi oni napredovali*.

Jasno je da svi mehanizmi širenja imaju jednu zajedničku značajku: oni pružaju dobrobiti onima koji ih provode. Oni koji dobiju više zemlje, povećaju proizvodnju hrane i rastu-nagrađeni su bogatstvom i moći. Oni koji prihvate Isusa i uvjere druge da ga prihvate, nagrađeni su nebom. Oni koji nešto poboljšaju i ponude to drugima, nagrađeni su poštovanjem, slavom i bogatstvom. Dobrobiti se međutim ne smiju pomiješati sa samim mehanizmom. Našu kulturu nisu širili ljudi koji su postali bogati i slavni, kršćanstvo nisu širili ljudi koji su otišli u nebo, a industrijsku revoluciju nisu širili poštovani, slavni i bogati ljudi.

Vizija: uspjeh bez programa

Kad kemičar u kušalicu stavi vodu i doda sol, dolazi anđeo i otapa sol u nabijene čestice koje se nazivaju ioni. Budući da svemir doživljavamo kao nešto što je samodovoljno i zasnovano na stalnim i razumljivim zakonima, anđeo iz ove priče izgleda nam potpuno nepotreban. Zbog toga ga jednostavno izrezujemo i odbacujemo.

Iako povjesničari danas proučavaju razloge koji su doveli do uspjeha kršćanstva, oni ne traže programe. Kršćanstvo je procvatelo u rimskom svijetu jer su ljudi tog vremena bili spremni za njega pa povjesničari ne očekuju da će pronaći neke «programe» koji su poticali kršćanstvo, baš kao što kemičar ne očekuje da će pronaći nekog anđela koji se bavi njegovom kušalicom. (Moglo bi se reći da je Konstantinov proglas iz Milana koji je dozvolio kršćanima slobodu vjere bio program podrške, ali je on zapravo ono što dva i pol stoljeća progona nisu mogla spriječiti, upravo kao što je dvadeset prvi amandman američkog Ustava samo dozvolio ono što četrnaest godina prohibicije nije moglo spriječiti.)

Na isti način, širenje naše kulture nikad nije podržavano nekim programom. Nikad nije ni za trenutak zastalo, a isto to može se reći za industrijsku revoluciju.

Kad vizija postane ružna

Kad rijeka vizije počne nositi ljude u smjeru koji im se dopada, oni počnu zabadati štapove da preusmjerili njen tok. Te štapove nazivam programima.

Većina programa javlja se u sljedećem obliku: *Proglasi nezakonitom stvar koja te smeta, uhvati ljude koji je čine i zatvori ih u zatvor.*

Stari um misli:
*Moramo donijeti i
obuhvatnije zakone.*

Novi um misli:
*Ni jedno neželjeno ponašanje
se nikad nije spriječilo
donošenjem zakona koji ga
zabranjuje.*

Činjenica da ta vrsta programa neizbježno propada uopće ne zabrinjava većinu ljudi.

Stari um misli:
*Ako nije djelovalo prošle
godine, hajde da ove godine
učinimo VIŠE toga.*

Novi um misli:
*Ako nije djelovalo prošle
godine, hajde da ove godine
učinimo nešto DRUGO.*

Svake godine, bez iznimke, proglašavamo nezakonitim više toga, hvatamo više ljudi koji to čine i zatvaramo ih u zatvor. Nezakonito ponašanje nikad ne nastaje jer je, izravno ili neizravno, podržavano snažnom, nevidljivom i nepobjedivom vizijom. To objašnjava zašto su policajci mnogo skloniji počinuti kriminal nego kriminalci pristupiti policiji. To se naziva «plivanje niz struju».

Programi nisu loši, samo su nedovoljni

Kad netko u prometnoj nezgodi doživi tešku ozljedu osoblje hitne pomoći čini sve da ga održi na životu dok ne stignu u bolnicu. Prva pomoć je nužna, ali u konačnom smislu nedovoljna, kao što svatko zna. Ako na kraju puta nema bolnice pacijent će umrijeti jer automobil prve pomoći jednostavno nije opremljen poput bolnice.

Isto je i s programima. Danas postoji mnoštvo programa koji odlažu našu smrt; primjerice programi za zaštitu okoliša. Poput prve pomoći u automobilu, ti su programi nužni, ali nedovoljni. Oni su nedovoljni jer su u biti reaktivni. Poput osoblja hitne pomoći, oni ne mogu potaknuti dobre stvari, oni samo čine loše stvari manje lošim. Ne stvaraju nešto dobro, samo odlažu ono loše.

Ako na kraju puta nema bolnice pacijent će umrijeti jer prva pomoć (bez obzira na to što je korisna) jednostavno nema sposobnost da ga održi na životu neodređeno dugo. Ako za nas na kraju puta nema nove vizije i mi ćemo umrijeti jer programi (bez obzira na to što su korisni) jednostavno nemaju sposobnost da nas održe na životu neodređeno dugo.

Ali kako ćemo uspjeti bez programa?

Jednom davno, u zemlji slomljenih nogu, stanovnici su čuli priče o postojanju neke druge zemlje gdje se ljudi kreću slobodno jer nitko nije imao slomljenu nogu. Namrštili su se na te priče rekavši: «Kako se itko može kretati bez štaka?».

Nedovoljno je reći da je industrijska revolucija izvrstan primjer kako ljudi mogu postići nešto bez programa. To je nevjerojatan primjer. Od trenutka kad je Gimbattista della Porta sanjao prvi «suvremeni» parni stroj prije gotovo četiri stotine godina pa sve do današnjeg dana, taj ogromni preobražavajući pokret proveden je samom vizijom: *Poboljšaj nešto, a zatim to ponudi drugima da napreduju*. Nikad nije bio potreban ni jedan program za podršku industrijskoj revoluciji. Ona se provodi shvaćanjem milijuna umova da neko malo poboljšanje, nova zamisao i skromni izum mogu nezamislivo unaprijediti njihove živote. Tijekom nekoliko kratkih stoljeća milijuni običnih građana, djelujući u potpunosti motivirani vlastitim interesom, preobrazili su ljudski svijet širenjem zamisli i otkrića, te unapređenjem tih istih zamisli i otkrića do novih zamisli i otkrića. Priznati to ne znači prihvatiti industrijsku revoluciju kao blagoslov – ali to ne znači ni osuditi je kao katastrofu; radi se jednostavno o najvećem izrazu ljudskog stvaralaštva u ljudskoj povijesti.

Ali kako ćemo onda živjeti?

Ni jedna paradigma nikad nije bila sposobna zamisliti sljedeću. Gotovo je nemoguće da će bilo koja paradigma zamisliti da postoji sljedeća. Ljudi srednjeg vijeka nisu razmišljali da su u «sredini» bilo čega. Što se njih tiče način na koji su živjeli mogao bi biti način na koji će ljudi živjeti do kraja vremena. Čak i kad bi uspjeli uvjeriti ih da je novo doba iza ugla, oni vam o tome ne bi mogli reći baš ništa – a posebice vam ne bi mogli reći po čemu će to doba biti *novo*. Da su mogli u četrnaestom stoljeću opisati renesansu, to bi već bila renesansa.

Ni mi nismo drukčiji. Jer uz sve naše priče o novim paradigmama i paradigmama koje nastaju, neporeciva je pretpostavka da će naši potomci živjeti poput nas. Njihov izgled, moda, glazba itd., nesumnjivo će biti drukčiji, ali uvjereni smo da će njihov mentalni sklop biti isti – jer ne možemo zamisliti mentalni sklop. Zapravo, ako uspijemo preživjeti na ovoj planeti, biće to zato jer smo prešli u doba koje će se od našeg razlikovati kao što se renesansa razlikuje od srednjeg vijeka – nezamislivo za nas baš kao što je renesansa bila nezamisliva u srednjem vijeku.

Kako možemo ostvariti viziju koju ne možemo zamisliti?

Možemo to učiniti na način na koji se to oduvijek činilo: *jedan po jedan mem*. Svjestan sam da je ovu rečenicu potrebno objasniti. Najbolje bi bilo da pročitate knjigu Richarda Dawkinsa *Sebični gen*, ali u slučaju da vam to ovoga trenutka nije zgodno sažet ću poantu za vas. Ukratko, *memi su za kulturu ono što su geni za tijelo*.

Vaše tijelo je skup stanica. Svaka stanica u vašem tijelu sadrži potpuni set vaših gena koje Dawkins naziva građevinskim nacrtima za ljudsko tijelo – točnije, vaše tijelo. Nakon začeća bili ste jedna stanica – jedan skup građevinskih nacrti za tijelo; polovicu ste primili od majke, a drugu polovicu od oca. Ta se jedna stanica podijelila u dvije i svaka je ponovo sadržavala potpuni skup građevinskih nacrti za vaše tijelo. Te dvije stanice su se podijelile na četiri, četiri na osam, osam na šesnaest, itd. – ali, svaka stanica je i dalje sadržavala potpuni skup građevinskih nacrti za vaše tijelo.

Kultura je također skup stanica – to su pojedinci. Vi (i svaki od vaših roditelja, braće i sestara i prijatelja) sadržite potpun skup mema koji predstavljaju idejne nacрте vaše kulture. Dawkins je skovao naziv *mem* i primijenio ga na kulturalni ekvivalent gena.

Skakanje gena i mema

Dawkins kaže da se memi umnožavaju u «bazenu mema» (to ja zovem kulturom) na način koji je sličan umnožavanju gena u bazenu gena. To znači, oni skaču od uma do uma na način na koji geni skaču od tijela do tijela. Geni skaču od tijela do tijela putem reprodukcije. Memi skaču od uma do uma putem komunikacije: putem bajki, putem roditeljskih razgovora za stolom, putem šala, putem crtanih filmova, propovjedi, tračeva, predavanja, knjiga, filmova, novina, reklama itd.

Mnogo tinte (prave i virtualne) proliveno je oko Dawkinsovih mema. Neki autoriteti su ih odbacili kao nepostojeću glupost. Drugi su se zapitali da li se memi nalaze u mozgu u tjelesnom obliku poput dendrita. To ostavljam njima.

Svaka kultura je skup pojedinaca, a svaki pojedinac u svojoj glavi nos potpuni skup vrijednosti, zamisli, pravila koja, uzeta zajedno, stvaraju građevne nacрте određene kulture. Zovete li ih memima ili marglefarbima, potpuno je svejedno. Nema nikakve sumnje da oni postoje.

Mali postoci, velike razlike

Osim ako niste genetičar vjerojatno ćete biti iznenađeni da se ljudi od čimpanzi razlikuju u vrlo malom postotku gena. Očekujemo da bude drukčije. Na površini smo toliko različiti od čimpanzi pa očekujemo da je između nas genetički zaljev. Očigledno je da su geni koje ne dijelimo odgovorni za ovu razliku. Ali, bilo bi pogrešno smatrati da bi bez tih gena ljudi bili čimpanze ili da bi s tim genima čimpanze bili ljudi. Ljudi nisu samo čimpanze s viškom gena, niti su čimpanze ljudi s manjkom gena. Svijet genetike (ili bilo koji drugi svijet) nije tako jednostavan.

Samo mali postotak mema razlikuje srednji vijek od renesanse, ali očigledno je da su novi odgovorni za razliku. Autoritet Crkve se smanjio, pojavili su se novi humanistički ideali, razvoj tiskarskog stroja ljudima je omogućio širenje novih zamisli itd. Da bi nastala renesansa nije bilo neophodno promijeniti devetaset posto mema srednjeg vijeka – niti osamdeset posto, niti trideset pa čak niti dvadeset. Također, novi memi nisu stupili na scenu svi odjednom. Doista, *nisu mogli* stupiti na scenu odjednom. Renesansa je nastupila za Andrea del Verrocchia mnogo prije nego za Martina Luthera.

Koje meme moramo promijeniti?

Odgovor na ovo pitanje mnogo je lakši nego što na prvi pogled izgleda. Moramo promijeniti *smrtonosne* meme.

Richard Dawkins izriče vrlo jednostavno: «Smrtonosni gen je onaj koji ubija svog vlasnika.». Moglo bi vam izgledati nepošteno pa čak i nekako i nerazumno da tako nešto poput smrtonosnog gena uopće i postoji. Možete se također pitati kako smrtonosni geni mogu ostati genskom bazenu? Ako ubijaju svog vlasnika zar onda ne nestaju i oni sami? Odgovor se nalazi u činjenici da svi geni ne djeluju u isto vrijeme. Većina gena, očigledno, djeluje u razdoblju fetusa, kad se tijelo stvara. Neki od gena, jednako tako očigledno, spavaju do puberteta. Naravno, smrtonosni geni koji počnu djelovati prije puberteta vrlo brzo nestaju iz genskog bazena, jer ih njihovi vlasnici ne mogu dalje prenijeti reprodukcijom. Smrtonosni geni koji počnu djelovati u ranoj mladosti također su skloni nestajanju, ali oni koji počnu djelovati u srednjoj ili starijoj dobi ostaju u genskom bazenu jer su njihovi vlasnici u mogućnosti prenijeti ih dalje putem reprodukcije, prije nego počne njihov smrtonosni učinak.

Smrtonosni memi

Smrtonosni mem je onaj koji ubija svog vlasnika. Primjerice, članovi kulta Nebeska vrata (Heaven's Gate) posjedovali su smrtonosni mem zbog kojeg im je samoubojstvo postalo neodoljivo privlačno – ali nisam previše zainteresiran za meme koji su smrtonosni za pojedince. Zainteresiran sam za meme koji su smrtonosni za kulturu (a posebice za našu kulturu).

Smrtonosni geni nisu najprije dobroćudni, a kasnije postaju smrtonosni. Oni počinju bez učinka ili imaju neki drugi učinak koji tek kasnije postane smrtonosan. Slično je i sa smrtonosnim memima. Rani semitski svjedoci naših kulturnih početaka primijetili su da su njihovi susjedi prisvojili neke meme s božanskog drveta mudrosti. Rekli su: «Naši sjeverni susjedi naumili su vladati svijetom. Taj mem je dobroćudan kod bogova, ali smrtonosan za ljude.» Njihovo je predviđanje bilo ispravno, ali nije se odmah ostvarilo. Meme koji su nas učinili vladarima svijeta su smrtonosni, ali nisu izražavali svoj smrtonosni učinak prije deset tisuća godina – ili prije pet ili dvije tisuće godina. Oni su djelovali pretvarajući nas u *vladare* svijeta, ali njihova smrtonosnost nije postala očigledna sve do ovog stoljeća, kad su nas počeli pretvarati *uništavatelje* svijeta.

Osloboditi se tih mema je pitanje života i smrti, ali se *može* učiniti. To znam jer je to učinjeno – drugi su to učinili. Mnogo puta.

DRUGI DIO

Otvaranje procesa

...bio je odbačen i napušten...

...konačna propast grada...

Što god da se dogodilo...

...grad je bio uništen...

Propast je mogla biti uzrokovana...

...mjestu su napuštena...

...gradovi su napušteni...

PROŠLI SVJETOVI; TIMEOV ATLAS ARHEOLOGIJE

Strojevi za preživljavanje gena

Svatko od nas je mješavina gena koje smo primili od majke i oca, a naši roditelji su mješavina gena koje su primili od svojih majki i očeva. Znajući to, o našim smo genima skloni misliti kao pokretačkoj snazi koja nas održava u životu naraštaj za naraštajem. Ali, evo prispodobe koja je bliža stvarnosti: kad bi geni mogli misliti oni bi na *nas* gledali kao na ono što ih održava u životu naraštaj za naraštajem.

Rekao sam da je to bliže stvarnosti jer mi kao pojedinci ne preživljavamo, ali naši geni preživljavaju. Vi i ja poput svih drugih živih stvorenja, samo smo privremene pokretne kuće za gene koje smo primili od svojih roditelja, a naš je posao (gledano s motrišta gena) da u sljedećem naraštaju osiguramo genima novu kuću – u obliku naše djece, naravno. Što se tiče naših gena, kada pojedina privremena kuća nema više reproduktivne sposobnosti, spremna je za recikliranje. To bi vam moralo jasno ukazati na istinu o tome što je što u našoj stvarnosti. Skloni smo o sebi razmišljati kao o VIP-ovima na Zemlji, gazdama i važnim momcima, ali smo zapravo samo zamjenjiva prijevozna sredstva pomoću kojih naši geni putuju u besmrtnost. Ime koje nam Richard Dawkins nadijeva je: «Strojevi za preživljavanje gena.».

Strojevi za preživljavanje mema

Na isti način, mi smo zamjenjiva prijevozna sredstva pomoću kojih naši memi putuju u besmrtnost. Ti memi prelaze na nas od govornika koji su nazočni dok odrastamo – roditelja, rođaka, prijatelja, susjeda, učitelja, propovjednika, šefova, suradnika i svih onih koji stvaraju sadržaj naših udžbenika, romana, stripova, filmova, TV emisija, novina, časopisa, internet stranica itd. Svi ti ljudi neprestano jedan drugom ponavljaju (i, naravno, svojoj djeci, učenicima, zaposlenima itd.) meme koje su primili tijekom života. Uzeti zajedno svi ti glasovi tvore glas Majke kulture.

U slučaju da je potrebno reći, besmrtnost koju spominjem nije apsolutna. Naši geni neće preživjeti smrt našeg planeta za nekoliko milijardi godina, a životni vijek naših mema mnogo je kraći od toga.

Pouzdanost preslikavanja

Pretpostavimo da ste na svom računalu oblikovali neku stranicu teksta i otisnuli je. Ako načinite presliku te stranice na dobrom stroju teško ćete razlučiti original te preslike koju ćemo nazvati A. Ali ako od A načinite novu presliku, B, a zatim upotrijebite B da bi načinili C, a zatim od C načinite D pa od D načinite E, tu posljednju presliku ćete lako razlikovati od originala. Jasno je da se nešto malo od originala izgubilo u svakom procesu preslikavanja. Između jedne i druge generacije golim okom se gubitak ne može vidjeti, ali nakupljeni gubici su lako vidljivi između originala i E. To se događa jer ste uporabili analogni način preslikavanja.

Ali ako se vratite dokumentu na svom računalu i sačuvate ga kao A, a zatim A sačuvate kao B, pa B kao C itd., mogli biste tako nastaviti čitav dan i naposljetku je vrlo vjerojatno da ne biste mogli razlikovati original od posljednjeg dokumenta. To je tako jer ste uporabili digitalni, a ne analogni način preslikavanja. Pouzdanost preslikavanja nalazi se u samom temelju digitalne revolucije.

Umnožavanje gena i mema

Geni se umnožavanju istom zapanjujućom pouzdanošću – ali se to ne može reći za meme osim ako ne dodamo neke oznake. U plemenima koje još nismo iskorijenili (primjerice u Novom svijetu prije dolaska Europljana) prenošenje mema iz naraštaja u naraštaj odvijalo se uz gotovo savršenu pouzdanost. Zato su ti ljudi smatrali da su na svoj način živjeli «od početka vremena». To je razlog što plemenski način života nam izgleda statičan (to je riječ koja za nas nosi pogrдно značenje) u usporedbi s našom vlastitom kulturom koja izgleda dinamična (riječ koja za nas nosi povoljno značenje).

Naša je kultura dinamična (barem je mi tako doživljavamo) jer su naši memi često promjenjivi: rađaju se u jednom naraštaju, pucaju od snage u sljedećem, opadaju u sljedećem i ismijavaju se kao staromodni u sljedećem. Ipak, postoji središnja bit temeljnih mema koje uz potpunu pouzdanost prenosimo tisućama godina unatrag sve do današnjeg trenutka. Nije teško utvrditi koji su to memi i to bi se već odavno učinilo da je netko o tome razmislio.

Najbolji način života

Jedan od tih temeljnih mema kaže: «*Uzgajati svoju vlastitu hranu je najbolji način života*». Osim malobrojnih antropologa (koji savršeno dobro znaju da je to pitanje uvjerenja) taj se mem u našoj kulturi prihvaća zdravo za gotovo. I kada kažem da malobrojni antropolozi znaju da je to pitanje uvjerenja, onda mislim da to znaju uglavnom iz profesionalne obaveze. Kao antropolozi oni znaju da se afrički Bushmani ne bi složili s tvrdnjom da je uzgajanje hrane najbolji način života, niti bi se s tim složili Yabomami iz Brazila, ili Alawe iz Australije, ili Gebusi iz Nove Gvineje. Kao pojedinci, međutim, ti bi antropolozi gotovo bez iznimke smatrali da to jest najbolji način života i izabrali bi ga ispred svakog drugog načina. Osim tih stručnjaka bilo bi teško pronaći bilo koga tko ne misli da je uzgajanje vlastite hrane putem poljoprivrede najbolji način života.

Čini se nemogućim sumnjati da je taj mem nama urođen. Ne bismo počeli obrađivati zemlju da nismo vjerovali da je to najbolji način života. Upravo suprotno, samo po sebi je jasno da smo počeli uzgajati svoju vlastitu hranu zbog posve istog razloga zbog kojeg je uzgajamo danas – jer smo uvjereni da je to najbolji način života.

Ili...

Možda se to dogodilo samo od sebe?

Privlačno je razmišljati o tome da poljoprivreda predstavlja put najmanjeg otpora za ljude koji pokušavaju preživjeti, ali zapravo je to vrlo daleko od istine. Uzgajanje vlastite hrane put je *najvećeg* otpora, a što više uzgajate to je veći otpor. Izvan svake sumnje je utvrđena pozitivna povezanost između težine posla kojeg morate obaviti da biste preživjeli i ovisnosti o poljoprivredi. Količina energije koju ulažemo u stvaranje kilograma pšenice na polici trgovine gotovo je nevjerojatna, kao i količina vremena koju morate uložiti da biste zaradili taj kilogram pšenice.

Ne, osnivači naše kulture nisu spontano postali ovisni o poljoprivredi; oni su se morali prisiliti na to, a to su postigli uporabom mema: *Uzgajati vlastitu hranu najbolji je način života*.

Bez toga se ovaj zapanjujući trik ne bi mogao ostvariti.

Možda su jednostavno bili gladni?

Lovac-sakupljač kojemu je potrebno 2000 kalorija dnevno potroši 400 kalorija da bi si ih priskrbio, jer to je omjer u kojem se skupljanje i lov isplate – 1 kalorija rada da biste dobili 5 kalorija hrane. Nasuprot tome, seljak kojemu je potrebno 2000 kalorija dnevno mora potrošiti 1000 kalorija da bi si ih priskrbio, jer to je omjer u kojemu se poljoprivreda isplati – 1 kalorija rada da biste dobili 2 kalorije hrane.

Prelazak gladne osobe sa sakupljačko-lovačkog na poljoprivredni način života jednak je promjeni posla uz plaću od 5 dolara na sat i prelazak na posao s plaćom od 2 dolara na sat. To je besmisleno, a što ste gladniji to taj čin više gubi smisao.

Poljoprivreda je manje djelotvorna protiv gladi nego lov i sakupljanje, ali bez sumnje pruža druge dobrobiti (najočiglednije, stvara temelj za smještaj na jednom mjestu i naposljetku za nastanak civilizacije), a upravo zbog osiguranja tih dobrobiti osnivači naše kulture su prihvatili način života koji je potpuno ovisan o poljoprivredi. Od tog trenutka nadalje, postali smo potpuno uvjereni da je uzgajanje vlastite hrane najbolji način života. Investirali smo u taj mem i tu ćemo investiciju u budućnosti braniti po svaku cijenu.

Isti mem u Novom svijetu

Mi nismo bili jedina kultura drevnih vremena koja je prepoznala dobrobiti uzgajanja vlastite hrane. Među narodima Novog svijeta to su učinili Maye, Olmeci, narod Teotihuacana, Hohokami, Anasazi, Asteci i Inke.

Ono što je značajno za naše proučavanje tog temeljnog mema je činjenica da su se, do dolaska Europljana u Novi svijet krajem petnaestog stoljeća, jedino posljednje od tih civilizacija, Asteci i Inke, još uvijek držali tog mema.

Maye

Maye su postali poljoprivrednici vjerojatno nedugo nakon nas, ali nisu poput nas odmah počeli izgledati kao graditelji civilizacije. Njihovi prvi veliki gradovi u Yucatanu nastali su negdje oko 2000. godine prije Krista, što se podudara s nastankom Srednjeg kraljevstva u Egiptu i zapravo prethodi Babilonu gotovo dva stoljeća.

Maye su cvjetale gotovo 3000 godina. Zatim su, početkom devetog stoljeća nove ere gradovi na jugu postupno propadali; nije prošlo dugo i svi su napušteni. Gradovi na sjeveru nastavili su cvjetati sve do vremena toltečkih osvajanja, ali su propali kad su Tolteci sami propali u trinaestom stoljeću. Kao posljednji snažni izdanak Maya, pojavio se Mayapan na zapadu, ali nije trajao dulje od dva stoljeća.

Takav ćete opis pronaći u običnoj enciklopediji ili povijesnom atlasu. Iako opis počinje pričom o ljudima, vrlo brzo prerasta u priču o nečem drugom, o nečem poput velikog oceanskog broda koji plovi vremenom. On nosi putnike, sasvim sigurno, ali oni su samo teret, nužan jedino u smislu da bi se bez njega brod odmah nagnuo i potonuo.

Olmeći i Teotihuacan

Olmečki poljoprivrednici obalnog Veracruza i Tabasca izgradili su velika ceremonijalna središta, uglavnom kod San Lorenza i La Vente. San Lorenzo, najstariji od njih, bio je na vrhuncu od 1200. – 900. godine prije Krista kada je (kako se to kaže) «ostavljen i napušten». Isto se dogodilo La Vente pet stoljeća kasnije. Manji gradovi neko su vrijeme bili nastanjeni, ali je uništenje La Vente označilo kraj olmečke prevlasti u tom području.

Oko dva stoljeća kasnije počeo se u središnjem Meksiku graditi jedan od najvećih gradova. Sudbina Teotihuacana bila je da do 500. godine nove ere postane šesti najveći grad na svijetu. Dvije stotine i pedeset godina grad je cvjetao kao središte svog vlastitog carstva, ali se onda naglo dogodilo ono uobičajeno: bio je «uništen» - spaljen pa možda čak i «ritualno» srušen. Ljudi su neko vrijeme živjeli u ruševinama, ali grad je bio mrtav.

Hohokami i Anasazi

Izgleda da su ljudi koji su naseljavali južnu Arizonu negdje od vremena Krista bili marljivi radnici, a ne toliko graditelji civilizacije. Njihov spomena vrijedan pothvat, počevši negdje od 700. godine nove ere, nisu bili gradovi već mreža kanala za navodnjavanje koja im je omogućila da uzgajaju svoju vlastitu hranu. Jedan kanal, širok oko 12 metara i dubok oko 7 metara, mogao je biti dug 30 kilometara, a jedna od tih mreža u području Salt Rivera sadržavala je 300 kilometara kanala. Početkom 15. stoljeća taj je rad polako napušten pa su za nekoliko desetljeća radnici postali Hohokami – «Oni koji su nestali», u jeziku Pima Indijanaca koji su živjeli na tom području.

Anasazi su živjeli na području gdje danas graniče Arizona, Novi Meksiko, Utah i Colorado. Cvjetali su kratko, oko 900. godine nove ere i nisu gradili gradove, ali su imali zanimljiv način života u malim gradićima i visokim boravištima u stijenama. Sve je to napušteno nakon 1300. godine.

U potrazi za glumcima

Pišući ove izvratke iz povijesti slijedio sam popularni obrazac za to, počevši aktivno, opisujući kako su ljudi nešto *učinili*, a završavajući pasivno, s onim što je *učinjeno* – gradovima, sjedištima ili civilizacijama. Kraj uvijek dolazi kad su gradovi «napušteni», «uništeni», «spaljeni», «srušeni» - i nikad se ne zna tko je to učinio. Ostaje utisak tajne, kao da su se te stvari dogodile u Bermudskom trokutu ili Zoni sumraka.

Autorima takve povijesti istina je očigledno neugodna, a ona glasi da su te gradove i civilizacije uništili i napustili oni isti ljudi koji su ih izgradili. Maye su otišli iz svojih gradova vlastitom voljom – nisu ih na to natjerali leteći tanjuri. Olmeci su sami uništili i napustili San Lorenzo i La Ventu, a Teotihuacan su spalili njegovi vlastiti građani. Jednog dana su kopači kanala u južnoj Arizoni spustili svoja oruđa i otišli, a nekog drugog dana su seljaci i stanovnici stjenovitih nastambi Chaco kanjona i Mesa Verde učinili to isto.

Svi ti ljudi su učinili još nešto gore što se gotovo nikad ne spominje u povijesti te vrste. Nije bilo dovoljno što su napustili svoju civilizaciju, već su učinili nešto gotovo nezamislivo: *prestali su obrađivati zemlju*. Prestali su uzgajati svoju vlastitu hranu.

Odustali su od najboljeg načina života koji postoji.

«Oni koji su nestali»

U punom smislu te riječi svi takvi narodi zaslužuju da ih se naziva Hohokamima, neobičnim ljudima koji su svukli svoju sjajnu odjeću, odložili svoja oruđa kojima su stvarali besmrtna umjetnička djela, odbacili planove za izgradnju hramova i piramida, napustili književnost, matematiku, najnaprednije kalendare na svijetu, bacili u zaborav državne religije i političke sustave...i pretopili se u krajolik koji im je bio pri ruci – u tropske džungle, travnate ravnice i planinske visoravni. Naravno, nisu oni doista nestali. Samo su preuzeli manje sumnjiv način zarađivanja za život, bilo sakupljanjem ili nekom mješavinom poljoprivrede i sakupljanja.

Ali, kako god uzmete, oni su namjerno odbacili ono za što *mi* smatramo da je najbolji način života na svijetu i mijenjali ga za nešto manje vrijedno. Znali su što čine, a ipak su to činili...ponovo i ponovo i ponovo. Prirodno, postoje objašnjenja. Ne može se dopustiti da neobjašnjivo ponašanje ostane neobjašnjivo. Antropolog Jeremy A. Sabloff bilježi desetine teorija koje pokušavaju objasniti propast Maya, «uključujući iscrpljenost tla, zemljotrese, orkanske vjetrove, klimatske promjene, bolesti, najezde insekata, pobune seljaka i invazije». Iste i neke druge teorije pokušavaju objasniti propast drugih kultura. Sve te teorije imaju nešto zajedničko, kako profesor Sabloff lijepo kaže: «Ni jedna od tih teorija ne zadovoljava u potpunosti.».

Zašto ni jedna neće NIKAD zadovoljiti?

Ni jedno takvo objašnjenje neće biti zadovoljavajuće jer svi mi znamo sljedeće:

- Tlo je možda iscrpljeno na jednom mjestu, ali nije iscrpljeno posvuda.
- Zemljotresi i olujni vjetrovi ne traju zauvijek.
- Klimatske promjene se ponovo mijenjaju.
- Bolesti traju neko vrijeme.
- Najeзде insekata dolaze i odlaze.
- Pobune seljaka se mogu ugušiti – ili preživjeti.
- Napadači se mogu odbiti – ili apsorbirati.

Te stvari nisu mogle prisiliti narode da odustanu jer, pogledajte *nas*. Sve je to samo mala neugoda u usporedbi s čim smo se mi suočili – sa svim tim plus mnogo gore: glad, sve vrste ratova, inkvizicija, vladavina terorom i ubojstvima, beskrajan rast kriminala, korupcija, tiranija, ludilo, revolucije, genocid, rasizam, društvena nepravda, masovno siromaštvo, zatrovana voda, zagađeni zrak, dva uništavajuća svjetska rata i prijetnja nuklearnim holokaustom, biološki rat i istrebljenje. Sa svim smo se tim suočili, i sa mnogo čega još – a ni jedan jedini put nismo bili u iskušenju da napustimo svoju civilizaciju.

Kod svih ljudi mora postojati još nešto – ili nedostajati nešto. I doista, postoji tako nešto.

Kakva razlika!

Dva čovjeka u zrakoplovu. Jedan iskoči van, a za njim i drugi. Prvi se čovjek rasprsne o tlo poput zrele rajčice. Drugi doskoči na noge i ode. Očigledno je da je drugi imao nešto što prvi nije imao, a to što je imao očigledno je padobran.

Dva čovjeka ispred naoružanog protivnika. Prvog pogodi metak u grudi i on umre. Drugog pogodi metak u grudi, a on mirno uzvratu vatru i ubije protivnika. Ponovo je očigledno da je drugi imao nešto što prvi nije, a to što je imao očigledno je tjelesni štit.

Dvije civilizacije. Jedna neko vrijeme traje, a zatim se dogodi nešto loše (a možda i ne) i iznenada svi odlaze. Druga civilizacija traje mnogo dulje, stalno pati pod svakom zamislivom katastrofom – ali nitko ni na trenutak ne pomišlja na odlazak.

Ponovo je očigledno da druga civilizacija ima nešto što prva nema – ali što je *to* nije tako očigledno.

To je mem.

Ako nema mema, civilizacija je izgubljena

Može se zamisliti kako su carevi, nadglednici, dinastije, princeze, radže, hijeroplanti, svećenici i čuvari tih civilizacija željeli u umove odlazećih ljudi usaditi jednostavnu zamisao: *Civilizacija se mora nastaviti pod SVAKU cijenu i ne smije se napustiti NI U KOM slučaju.*

Naravno, jasno je da takvo usađivanje nije dovoljno. Da bi imao učinak mem se mora prihvatiti bez ispitivanja. Ne možete uvjeriti ljude da prihvate takvu apsurdnu zamisao na brzinu. Moraju je slušati od rođenja. Mora biti prisutna na svakom koraku i skrivena u svakom razgovoru – baš kao što je to slučaj kod nas.

Svi ti narodi počeli su iz uvjerenja da je uzgajanje vlastite hrane najbolji način života. Zašto bi inače posvetili svo svoje vrijeme obradi zemlje? Počeli su i dugo nastavljali ti putem. Ali, zatim su se počele događati predvidljive stvari. Primjerice, Maye, Olmeci i narod Teotihuacana strogo su se podijelili na bogatu, moćnu elitu i slabe, siromašne mase koje su prirodno obavljale osnovne poslove da bi civilizacija bila takva kakva je. Mase će izdržati takav bijedan život – to znamo! – ali će neizbježno postati nemirne. Znamo to.

Kad potlačene klase postanu nemirne

Naša povijest je puna pobuna i revolucija potlačenih masa, ali ni jedna od njih nije završila tako da su ljudi jednostavno *otišli*. To je zbog toga jer naši građani znaju da se civilizacija mora održati po svaku cijenu i *ne smije* se napustiti ni u kom slučaju. Dakle, oni će se buniti, uništiti će sve što im dođe pod ruku, poklat će pripadnike elite ako ih se dočepaju, spaliti će, silovati, ali nikad neće jednostavno *otići*.

Zato je našim povjesničarima ponašanje Maya, Olmeca i ostalih nedokučivo tajanstveno. Za njih je *očigledno* da se civilizacija mora održati po svaku cijenu i da se ne smije napustiti ni u kom slučaju. Kako to da Maye, Olmeci i ostali *nisu* znali za to?

Ali, to je upravo ono čega nije bilo u umovima tih ljudi. Kad im se više nije sviđalo to što su izgradili, oni su bili sposobni otići od toga, jer *nisu* imali zamisao o tome da moraju nastaviti s tim po svaku cijenu i da ne smiju otići ni u kom slučaju.

Taj mem čini razliku između njih i nas baš kao što padobran čini razliku između dva čovjeka koji padaju iz zrakoplova ili tjelesni štit između dva čovjeka ispred naoružanog protivnika.

Što je s ostalima?

Nema dokaza da su se Hohokami i Anasazi podijelili u svemoćnu višu klasu i klasu koja je bila potlačena. Ali, ima nekih dokaza da su Hohokami krenuli u tom smjeru. Tu i tamo su se pojavili nasipi u srednoameričkom stilu (izgrađenih *od* koga ako ne od potlačene kase u nastanku?), a također su se pojavile i dvorane za balove (izgrađene *za* koga ako ne za višu klasu u nastanku?). Pokus Anasazija bio je najkraći od svih koje smo ovdje ispitali i najmanje razvijen u smislu civilizacije (ako uopće zaslužuje to ime). Bez obzira na to, i za njih vrijedi ista stvar. Kad im se, iz bilo kojih razloga, prestalo sviđati to što su radili, bili su sposobni otići, jer nisu imali zamisao da s tim moraju nastaviti po svaku cijenu i da ne smiju otići ni u kom slučaju.

Spomenuo sam (ali nisam razradio) slučajeve dvije druge velike civilizacije Novog svijeta, Inke i Aztece. Njihov rani razvoj podudara se s Mayama i Olmecima, ali njihov kraj nije bio u njihovim rukama jer su ih uništili španjolski osvajači u šesnaestom stoljeću. Očito nije moguće znati u kom smjeru bi oni otišli da smo ih pustili na miru, ali pretpostavljam da bi (ako nisu imali kritični mem) na posljatku slijedili primjere svih drugih.

Kulturna prevara

Mem civilizacija se mora nastaviti po svaku cijenu i ne smije se napustiti ni u kom slučaju za nas je dio ljudskog uma – očigledan poput *ravne crte koja predstavlja najkraću udaljenost između dvije točke*. Um koji ne posjeduje taj mem nama izgleda neljudski.

Mi zamišljamo da je čovječanstvo rođeno s tim memom u svojoj glavi. *Homo habilis* je *znao* da se mora civilizirati, ali nije imao mozak da to učini. *Homo erectus* je *znao* da se mora civilizirati, ali nije imao vještine potrebne za to. *Homo sapiens* je *znao* da se mora civilizirati, ali nije mogao shvatiti što mu je za to potrebno. *Homo sapiens sapiens* je *znao* da se mora civilizirati, imao je mozak i vještinu potrebnu za to i prionuo je na taj posao čim je shvatio da mu je za to potrebna poljoprivreda. Prirodno, on je *znao* da s tim mora nastaviti pod svaku cijenu i da ne smije odustati ni u kom slučaju.

Što je, dakle, bilo *pogrešno* sa svim tim graditeljima civilizacija iz Novog svijeta? Teško nam se oteti dojmu da je ovdje na djelu nešto vrlo tajanstveno. Znali su (jer je to očigledno samo po sebi) da se civilizacija ne smije napustiti ni u kakvim okolnostima – ali su je ipak napustili.

To je primjer kulturne prevare koja glasi: *memi naše kulture nastaju iz strukture samog ljudskog uma, a ako ih nemaš, s tobom nešto nije u redu*.

Naravno, i to je jedan mem.

Druge tajne «izgubljenih civilizacija»

Prvu tajnu graditelja civilizacija u Novom svijetu lako je otkriti jer se očituje u nečemu što su *učinili*: uništili su ono što su izgradili. Drugu tajnu je teže otkriti jer se očituje u nečemu što *nisu učinili*: nisu osvojili svijet.

Na vrhuncu svog razvoja Maje nisu zauzimale površinu veću od Arizone. U trenutku kad smo mi dosegli isti stupanj razvoja zauzimali smo Srednji istok, Europu i većinu Indije i Jugoistočne Azije. Oko Maya nije bilo ni jednog naroda koji bi im se suprotstavio sjeverno ili južno od njihove domovine na Yucatanu u Guatemali. Mogli su naseliti cijeli kontinent tijekom tisuća godina koje su im stajale na raspolaganju – da su tako odlučili. Čudno, tajanstveno, nisu tako odlučili.

Olmeci su bili zadovoljni domovinom manjom od Connecticuta, a da je metropola Teotihuacan izgrađena u središtu Los Angelesa, njene carske granice ne bi dosegle ni blizu gradskih granica.

Što nije bilo u redu s tim ljudima? Što im je nedostajalo, a mi ne posjedujemo?
Hajde, pogodite.

Mem koji nedostaje

Za razliku od vojnika koji su došli prije njih, naseljenici Novog svijeta nisu sa sobom nosili nacionalne granice; nosili su zajedničku *kulturnu* granicu. Iza te granice udobno su se smjestili ljudi iz Europe, Bliskog i Dalekog istoka, jedni pored drugih jer su bili kulturni rođaci. Bilo da su stigli iz Engleske, Kine, Rusije, Turske, Irske, Tajlanda ili Danske, bili su sličniji jedni drugima nego divljaci s druge strane granice. (I, prirodno, nisu išli u lov na robove osim s druge strane granice.).

To nije bila posebnost samo Novog svijeta. Granica koja se širila od svog izvora na plodnom polumjesecu nije bila nacionalna, bila je kulturna. Nisu vojnici osvojili Stari svijet, već poljoprivrednici koji su podučili svoje susjede, koji su podučili svoje susjede, koji su podučili svoje susjede, i tako prenosili poruku u krugu koji se širio dok nije obuhvatio sve osim neotkrivenog Novog svijeta s druge strane planete.

Memi koje smo donijeli sa sobom u Novi svijet nisu bili novi. Širili smo ih od samog početka: *Naš način je ISPRAVAN način života i svatko mora živjeti poput nas*. Posjedujući taj mem pretvorili smo se u kulturne misionare, a budući da nisu imali taj mem, Maje i Olmeci to nisu učinili.

Sveta dužnost

Kad se Kolumbo otisnuo zapadno preko Atlantika on nije tražio prazan kontinent kojeg će kolonizirati, tražio je trgovački put do Orijenta. Da je naišao na Aziju, a ne na Ameriku, narodi Europe bi rekli sami sebi: «Hajdemo sklapati poslove s tim orijentalcima.». Nitko ne bi pomislio reći: «Hajdemo tamo, otjerajmo orijentalce i uzмимо Aziju za sebe.».

Ali, naravno, Kolumbo nije naišao na Aziju, već na Ameriku koja je, kako je to nama izgledalo, bila nenaseљjena (osim malobrojnih divљjaka). Kad su ljudi Europe čuli za to, nisu rekli sami sebi: «Hajdemo sklapati poslove s tim divљjacima.». Rekli su: «Hajdemo tamo, otjerajmo divљjake i uzмимо Ameriku za sebe.». To nije bio genocid već sveta dužnost. Kad seljak iskrči polje ne razmišљja o tome da oduzima polje od divљjeg života čiji je to dom. On ne krade, on rabi polje za svrhu koju mu je Bog namijenio od samog početka. Prije nego je kultivirana ta je zemљja bila beskorisna. Na taj su način naseljenici gledali na Novi svijet. Domoroci su puštali da zemљja propada; uzimajući im zemљju, oni su obnavљjali svetu dužnost.

Novi svijet nije pao od mača već od mema.

Graditelji piramida

Oni koji su izgradili piramide Srednje Amerike nisu bili bijedniji od onih koji su izgradili piramide Egipta. Graditelji piramida Srednje Amerike su samo smatrali da imaju alternativu, koju su naposljetku iskoristili (otišavši). Mi to nismo učinili i ostali smo, gradeći zигurat ovdje, Veliki zid tamo, bastilju ovdje, Maginotovu crtu tamo – i tako dalje i tako dalje – sve do sadašnjeg trenutka kad svoje piramide ne gradimo u Gizi ili Saqqari već u Exxonu i Du Pontu i Coca Coli i McDonaldsu.

Posjetio sam mnoge škole, a učenici su me na ovaj ili onaj način uvijek doveli do pitanja: koliko njih jedva čeka da iziđe u svijet i počne raditi na piramidama na kojima su radili njihovi roditelji cijelog života kao i roditelji njihovih roditelja. To ih pitanje čini nemirnim jer znaju da se od njih očekuje da budu apsolutno oduševљjeni mogućnošću da iziđu u svijet i počnu peći burgere, uključivati benzinske crpke i prodavati dionice u stvarnom svijetu. Svi su im rekli da su najsretnija djeca na svijetu: roditelji, učitelji, udžbenici. Sada se osjećaju nevjernima što ne dižu ruke.

Ali, ne dižu ih.

Faraoni

Khufu je potrošio dvadeset tri godine da izgradi Veliku piramidu u Gizi. Gdje je oko 1100 kamenih blokova, svaki težak oko dvije i pol tone, bilo isklesano, pokrenuto i postavljeno na mjesto *svakoga dana* tijekom godišnje sezone gradnje koja je trajala nekoliko mjeseci. Malobrojni komentatori ove činjenice mogu se oduprijeti potrebi da spomenu kako je to dokaz faraonove čelične kontrole nad radnicima u Egiptu. Upravo suprotno, tvrdim da faraon Khufu nije morao prisiljavati svoje radnike u Gizi više nego što faraon Bil Gates mora prisiljavati svoje radnike u Microsoftu. Tvrdim da su egipatski graditelji, govoreći u odnosu na ondašnje prilike, iz gradnje Khufuove piramide izvukli jednaku korist kao što to čine Microsoftovi radnici gradeći Gatesovu piramidu (koja će zasigurno stotinama puta nadrasti Khufuovu, iako, naravno, neće biti izgrađena od kamenja).

Nije potrebna posebna kontrola da ljudi počnu graditi piramide – ako misle da nemaju drugog izbora nego graditi piramide. Gradit će što god im se kaže da grade, bilo da su to piramide, garaže za parkiranje ili kompjutorski programi.

Karl Marx je shvatio da su radnici bez izbora – radnici u lancima. Ali, njegova zamisao o razbijanju lanaca govorila je da moramo svrgnuti faraone i zatim izgraditi *vlastite* piramide, kao da je gradnja piramida nešto što ne možemo prestati činiti – što nam se toliko sviđa.

Rješenja Maya

Taj je mem snažan u nama kao što je bio snažan u ljudima koji su vukli kamenje u drevnom Egiptu. *Civilizacija se mora nastaviti po svaku cijenu i ne smije se napustiti ni u kom slučaju.* Uništavamo svijet i vodimo svoju vlastitu vrstu prema istrebljenju, ali *civilizacija se mora nastaviti po svaku cijenu i ne smije se napustiti ni u kom slučaju.*

Taj mem nije bio smrtonosan za faraonski Egipat, ili kineski Han, ili srednjovjekovnu Europu, ali za nas je smrtonosan. Doslovce: ili mi, ili mem. Jedno mora otići – i to ubrzo.

Ali...

Ali...

Ali... *Doista gospodine Quinn, ne predlažete valjda da se vratimo životu u pećinama i lovimo večeru kopljem?*

Nikad nisam predložio tako nešto. Ni blizu. S obzirom na našu stvarnost, povratak na lovačko-sakupljački način života jednako je tako glupo kao i raširiti krila i odletjeti u nebo. Možemo otići od piramida, ali se ne možemo više stopiti s džunglom. Rješenje Maya je za nas nedostupno, iz jednostavnog razloga što džungle više nema i što nas je šest milijardi. Zaboravite povratak *natrag*. Nema natrag. Natrag je otišlo.

Ali, ipak možemo otići od piramida.

Izvan piramida

Ako se, otišavši od piramida, ne možemo stopiti s džunglom, što onda možemo učiniti? Evo kako mudri gorila u *Ishmaelu* odgovara na ovo pitanje: „Ponosni ste što ste snalažljivi, zar ne? Pa, snađite se.“ Nije iznenađenje što njegov učenik to nije smatrao odgovorom – a siguran sam da tako misle i mnogi čitatelji. To je zato što uz naš mem o civilizaciji postoji još jedan mem koji kaže: *Civilizacija je KRAJNJE dostignuće čovječanstva i ne postoji ništa bolje od nje*. Upravo zato se mora održavati po svaku cijenu jer nema ničeg što bi bilo iznad nje. Ako bismo napustili civilizaciju (gulp!), s nama je *gotovo!*

Ako za nas postoji bilo kakva budućnost naš prvi postupak mora biti ubojstvo mema. Moramo u sebi i ljudima oko nas uništiti mem koji civilizaciju smatra nenadmašnim dostignućem. Radi se, naposljetku, samo o memu – samo o pretpostavci znakovitoj za našu kulturu. Ne radi se o zakonu fizike, radi se o nečemu što smo naučili vjerovati i što su naši roditelji naučili vjerovati – kao i roditelji njihovih roditelja, i roditelji njihovih roditelja, unatrag sve do Gize i Ura, Mohenjo-Dara i Knososa, i još prije toga.

Budući da se ubojstvo najlakše obavlja memom, pokušajte s ovim:

Na nas čeka nešto BOLJE od civilizacije.

Nešto mnogo bolje – osim ako niste jedan od rijetkih ljudi koji jednostavno obožavaju gurati kamenje.

TREĆI DIO

Otići od piramida

*Izišao sam kupiti transcendenciju,
Vratio sam se s telefonom.*

ANTHONY WEIR

Imam dvadeset dvije godine i više neću čekati

SCOTT VALENTINE

Društvena organizacija i prirodni odabir

Nitko nije iznenađen kad sazna da su pčele organizirane na način koji je djelotvoran za njih, ili da su vukovi organizirani na način koji je djelotvoran za njih, ili da su kitovi organizirani na način koji je djelotvoran za njih. Većina ljudi na općenit način razumije da se društvena organizacija bilo koje vrste razvijala na isti način kao i druge značajke te vrste. Organizacije koje ne djeluju uklonjene su na isti način na koji su uklonjene tjelesne značajke koje ne djeluju – procesom poznatim pod imenom prirodni odabir.

Ali, u slučaju društvene organizacije ljudi tijekom tri ili četiri milijuna godina njihovog razvoja postoji čudna i neispitana predrasuda. Nitko nije iznenađen kad sazna da je oblik kostiju ili obrazac boje na koži nastao zato jer dobro djeluje za njegovog vlasnika, ali mnogi oklijevaju pred idejom da je ljudska društvena organizacija nastala na isti način.

Određenja i primjeri

Životni stil (ili način života): način življenja skupine ili pojedinca. Lov i sakupljanje je životni stil. Uzgajanje vlastite hrane je životni stil. Lešinarstvo (primjerice, kod ptica) je životni stil. Sakupljanje krme (primjerice, kod gorila) je životni stil.

Društvena organizacija: kooperativna struktura koja skupini pomaže primjenjivati životni stil. Kolonije termita su organizirane u hijerarhiju triju kasti koje se sastoje od reproduktivne kaste (kralj i kraljica), radnika i vojnika. Ljudi koji su lovci i sakupljači organizirani su u plemena.

Kultura: ukupnost onog što jedan naraštaj ljudi prenosi sljedećem putem jezika i primjera. Brazilski Yanomani i afrički Bushmani imaju sličan životni stil (lov i sakupljanje) i sličnu društvenu organizaciju (plemensku), ali nemaju zajedničku kulturu (osim u vrlo širokom smislu te riječi).

Tajanstvena upornost

Našu kulturnu viziju oblikovali su ljudi koji su bili savršeno zadovoljni pretpostavkom da je svemir oko njih u svom konačnom obliku te da je u tom obliku i nastao – u jednom potezu takoreći. Priča o postanku iz geneze nije izmislila tu pretpostavku, samo ju je potvrdila: Bog je obavio svoj posao, vidio da mi nije potrebno poboljšanje i to je to.

Nije bilo lako odbaciti tu pretpostavku i zapravo je se mnogi ljudi još uvijek nesvjesno drže kad razmišljaju o evoluciji. Zato nestanak civilizacija Novog svijeta našim povjesničarima izgleda tajanstven. Da je njihov svjetonazor u osnovi darvinski, a ne aristotelovski, shvatili bi da su ti nestanci djelovanje prirodnog odabira, a aura tajanstvenosti bi nestala.

Teško da se može posumnjati da je tijekom tri ili četiri milijuna godina čovjek na ovom planetu proveo na tisuće kulturnih pokusa. Uspješni su preživjeli, a promašaji su nestali iz jednostavnog razloga što nije bilo nikoga tko bi s tim želio nastaviti. Uobičajeno je da se ljudi nakon nekog vremena zasite živjeti loše. Oni koji su odustali nisu iznimni i tajanstveni; mi smo iznimni i tajanstveni jer smo nekako uspjeli uvjeriti sami sebe da moramo ustrajati u bijedi bez obzira na cijenu i da ne smijemo odustati čak ni pred licem katastrofe.

Neki žele više od dobrog

Prije nego što su postali poljoprivrednici Maye, Olmeci i svi drugi provodili su lov i sakupljanje ili neku vrstu obrade zemlje u kombinaciji sa sakupljanjem. *Ne dokazuje li činjenica prelaska na poljoprivredu da nisu bili zadovoljni sa svojim načinom života?* Da, dokazuje.

U određenom trenutku zamisao o preživljavanju na osnovi poljoprivrede postaje privlačnija od tradicionalnog načina života. To nužno ne znači da su ljudi mrzili svoj prijašnji način života, ali znači da su ocijenili da poljoprivredni način života više obećava. Vrlo je vjerojatno da svoj prelazak na poljoprivredu nisu smatrali pokusnim, već su to trajno odabrali. Međutim, to pobija ulogu prirodnog odabira u cijelom procesu. Svaki od tih naroda počeo je odbacujući tradicionalni način života i prihvaćajući novost koja je obećavala više od onog što su htjeli. Kad se pokazalo da im novost daje manje od onog što su htjeli, odbacili su je ponovo preuzimajući prethodni način života. Novost je u svakom pojedinom slučaju pala na testu.

Ali, ne znači li to da njihov tradicionalni način života nije bio savršen? Naravno da znači. Prirodni odabir je proces koji odvaja ono što djeluje od onoga što ne djeluje, a ne savršeno od nesavršenog. Ništa što stvori evolucija nije savršeno, samo je proketo teško učiniti bilo što bolje.

Plemenski sustav djeluje

Kao što sam rekao, ako primijetite da život u roju djeluje za pčele, da stado djeluje za babune, čopor za vukove, nećete nikog uvrijediti. Ali, ako primijetite da plemenski život djeluje za ljude, nemojte se iznenaditi ako vas napadnu s gotovo histeričnim bijesom. Vaši napadači vas nikad neće napasti zbog toga što ste vi rekli, već zbog onoga što će *izmisliti* da ste rekli. Primjerice, mislit će da ste tvrdili da je plemenski život «savršen», «idiličan» ili «plemenit», ili jednostavno «divan». Uopće nije važno što vi to niste rekli; bit će uvrijeđeni kao da jeste.

Plemenski život uopće nije savršen, idiličan, plemenit ni divan, ali gdje god ga nismo istrijebili djeluje vrlo dobro – baš kao i život guštera, rakuna, gusaka ili insekata – uz rezultat da članovi plemena općenito nisu bijesni, pobunjenički raspoloženi, očajni, stresirani i na rubu psihoze, da ih ne razdiru kriminal, mržnja i nasilje. Antropolozi su utvrdili da plemenski ljudi u usporedbi s nama nisu ništa plemenitiji, slađi ili mudriji, ta da su jednako tako sposobni biti zli, neljubazni, kratkovidni, sebični, bezdušni, tvrdoglavi i eksplozivni. Plemenski život ne pretvara ljude u svece; on omogućava običnim ljudima da žive uz minimum stresa godinu za godinom, naraštaj za naraštajem.

Što biste očekivali?

Nakon tri ili četiri milijuna godina ljudske evolucije, što biste očekivali nego društvenu organizaciju koja djeluje? Kako bi inače *Homo habilis* preživio, osim u društvenoj organizaciji koja je djelovala? Kako bi inače *Homo erectus* preživio, osim u društvenoj organizaciji koja je djelovala? A ako je prirodni odabir *Homo habilisu* i *Homo erectusu* osigurao djelotvornu društvenu organizaciju, zašto to ne bi osigurao i *Homo sapiensu*? Ljudi su možda pokušali mnogo drugih društvenih organizacija tijekom tih tri ili četiri milijuna godina, ali ako jesu, *ni jedna od njih* nije preživjela. Zapravo, mi *znamo* da su ljudi pokušali druge oblike društvenog organiziranja.

Maye su pokušali – i nakon tri tisuće godina ustanovili da to ne djeluje (barem ne tako dobro kao plemenski način). *Vratili su se plemenskom načinu.*

Olmeci su pokušali – i nakon tri stotine godina ustanovili da to ne djeluje (barem ne tako dobro kao plemenski način). *Vratili su se plemenskom načinu.*

Narod Teotihuacana je pokušao – nakon pet stotina godina ustanovio da to ne djeluje (barem ne tako dobro kao plemenski način). *Vratili su se plemenskom načinu.*

Hohokami su pokušali – i nakon tisuću godina ustanovili da to ne djeluje (barem ne tako dobro kao plemenski način). *Vratili su se plemenskom načinu.*

Anasazi su pokušali – i nakon četiri stotine godina ustanovili da to ne djeluje (barem ne tako dobro kao plemenski način). *Vratili su se plemenskom načinu.*

Ni jedan od zih pokusa nije preživio – ali plemenski način života jest. I u tome je poanta prirodnog odabira.

Kad vam se toliko sviđa...

Ljudi kojima se ne sviđa ono što govorim izazivaju me na sljedeći način: «Ako ste tako ljudi za plemenskim životom, zašto si ne nabavite koplje i ne počnete živjeti u pećini?».

Plemenski način života nije uvjetovan kopljima i pećinama, lovom i sakupljanjem. Lov i sakupljanje je način života, profesija, način na koji se preživljava. Pleme nije zanimanje; to je društvena organizacija koja omogućava preživljavanje.

Tamo gdje im je još uvijek dopušteno, Romi žive u plemenima, ali očigledno nisu lovci sakupljači.

Slično tome, ljudi u cirkusu žive poput plemena, ali očigledno nisu lovci sakupljači. Sve do prije nekoliko desetljeća bilo je mnogo putujućih družina koje su imale plemensku organizaciju društva (kazališne družine, zabavljači itd.).

Što ljudi vole u plemenu?

Pleme postoji zbog njegovih članova – zbog svih njegovih članova, jer su uključeni u uspjeh plemena. Kad se podiže šator, nema nikog u cirkusu važnijeg od konstruktora. Kad se napinje platno, nema nikog važnijeg od onih koji to rade. Kad počne predstava, nitko nije važniji od izvođača, ljudi i životinja. I tako to ide kroz svaku fazu života u cirkusu.

Među lovcima-sakupljačima očito je da uspjeh nema veze s novcem. Naravno, u cirkusu svatko zna da predstava mora zaraditi novac da bi se nastavila, ali cirkus je taj, a ne novac, putem kojeg se zarađuje za život. Recimo to ovako: cirkus ne postoji da bi zaradio novac; cirkus zarađuje novac da bi postojao. (Umjetnik bi to mogao reći na sljedeći način: razlika je u slikanju da biste zaradili novac i zarađivanju novca da biste mogli slikati).

Pleme ljudima daje ono što im je potrebno, a ako pleme nestane, gotovo je. Svatko želi da cirkus zaradi novac, jer ako prestane zarađivati, predstava će se zatvoriti. Interes svakog člana je u uspjehu cjeline. Ono što je dobro za pleme dobro je za svakoga, od vlasnika do prodavača slatke vate.

Prijam na primjer cirkusa ne bih li naglasio činjenicu da plemenski život nije nešto što je djelovalo prije mnogo vremena niti je određen samo za lovce-sakupljače.

Postoji li doista tako nešto kao što je «cirkus»?

Ako postoji tako nešto kao što je «kazalište», «opera», «kino», onda zašto ne bi postojao i «cirkus»? Ali, da li je to doista plemenski?

Upravo stoga što je cirkus pleme, mi pimjećujemo kad neki cirkus prestaje biti pleme. Povijest poznatih cirkusa poput Rigling Bros i Barnum&Barnuma nepogrešivo je povijest cirkuskog plemena, ali u ovom trenutku ti su cirkusi samo dobar posao, jednako tako hijerarhijski kao i General Motors ili United Airlines. Nitko neće pogriješiti i proglasiti poznatu predstavu poput Ice Capades za plemenski događaj; počelo je kao posao i nikad nije bilo ništa drugo.

Mnoga manja poduzeća počinju plemenski, s nekoliko partnera koji sve svoje izvore stavljaju na raspolaganje, a iz poduzeća uzmu samo ono što im je potrebno za preživljavanje. Ali ta plemenska značajka brzo nestaje ako poduzeće postane uobičajeno hijerarhijski organizirano. Čak i ako se razvija u plemenskom smjeru dolazak novih članova koji proširuju rad poduzeća tako da u njega uključe i sebe, predstavlja rizik gubitka plemenske značajke ako poduzeće postane preveliko. Na određenoj razini takvo poduzeće mora ili prestati rasti ili se organizirati kao pleme plemena, što je vjerojatno najbolji način razumijevanja velikih cirkusa u današnjim gradovima.

Pleme je zajednica ljudi koji ravnopravno rade zajedno da bi zaradili za život. Pleme plemena je zajednica plemena koja ravnopravno rade zajedno da bi zaradila za život; svako pleme ima šefa, baš kao i cijela zajednica.

Ljudi u cirkusu su plemenski ljudi

Ono što plemenski ljudi prenose sljedećem naraštaju nije gotovo bogatstvo, već pouzdan način zarađivanja za život. Iz tog razloga, obitelj Busch koja proizvodi pivo nije pleme nego klan. Ono što je današnji naraštaj Buscha primio od prethodnih naraštaja nije način zarađivanja za život već gotovo bogatstvo koje će prenijeti na sljedeći naraštaj.

Nasuprot tome, svjetski poznati cirkuski izvođači poznati pod nazivom Veliki Wallendasi nemaju milijardersko poduzeće koje će prenijeti sljedećem naraštaju. Ono što će im prenijeti je način života. Život nije unaprijed pripremljen za njih (kao što je bio za Augusta Buscha III koji nije morao raditi ni jedan jedini dan da u svom životu da to nije htio). Baš kao što svaki sljedeći naraštaj lovaca-sakupljača od prethodnog naraštaja prima znanje i praksu lova i sakupljanja (ali naposljetku mora sam loviti i sakupljati da bi preživio), isto tako svaki sljedeći naraštaj Wallendasa prima od prethodnog znanje i praksu cirkuskog nastupa (ali naposljetku mora sam nastupati da bi preživio).

U etničkom plemenu nije neobično vidjeti kako rame uz rame rade tri ili četiri naraštaja. Isto se može vidjeti u cirkuskim plemenima poput Wallendasa, gdje nitko nije začuđen kad dvadeset godina stara Aurelia Wallenda izvodi okret u oblacima s četrdesetsedmogodišnjim ujakom, Alexandrom Sachom Pavlatom, pripadnikom šestog naraštaja cirkuskih izvođača.

«Ne slažem se!»

Baš kao što će mnogi uvidjeti prigodnost svrstavanja cirkusa u pleme, drugi će to proglasiti apsurdno idealiziranim. Reći će, primjerice, da cirkus redovito uzima najamne radnike koji neko vrijeme rade a zatim odlaze. Ti privremeni radnici su rijetko članovi plemena – sve je to savršeno istinito (iako to ne mijenja činjenicu da neki od njih postaju članovi plemena).

U vrlo malim cirkusima sav posao obavljaju isti ljudi; pripremaju opremu, scenu, nastupaju i rade sa životinjama. U većim cirkusima, međutim, šefovi, izvođači i radnici izgleda da pripadaju različitim društvenim klasama koje se teoretski (barem u nekim cirkusima) ne miješaju. Međutim, moram sezapitati da li je ispravno smatrati takve skupine «društvenim klasama»? U običnom društvenom uređenju moguće je zamisliti kako radnička klasa želi svrgnuti «vladajuću» klasu. Ali to bi bila glupost u cirkuskom okruženju. Kakvo dobro bi nastalo kad bi radnici «svrgnuli» izvođače? Umjesto da opteretimo cirkus «društvenim klasama», mislim da je bolje sagledati cirkus kao pleme plemena, baš kao što su, primjerice, Siouxi bili pleme plemena.

Plemenske priče

Jednog srpanjskog dana 1986. godine novinar Ron Grossman iz Chicago Tribunea putovao je «posljednjom malom blatnom predstavom u Americi» dok su odlazili iz New Windsora, Illinois, i krenuli za Watagu, šezdeset kilometara dalje. Bili su to Culpepper and Merriweather Great Combined Circus koji se sastojao od šest izvođača, jednog poslužitelja, tri koze, šest pasa, nekoliko šetlandskih ponija i dva mlada momka u velikoj tradiciji Toby Tylera. Pomažući postavljati mali cirkuski šator u Firemen Parku u Watagi, vlasnik Red Johnson se prisjećao svoje vlastite cirkuske povijesti koja je počela u njegovoj devetoj godini.

«Moja majka me jednog jutra rano probudila i otišli smo gledati kako postavljaju Cole Bros Circus. Sjećam se kako sam s oduševljenjem krenuo», rekao je izmjenjujući udarce desetkilogramskim čekićem s klaunom B.J. Herbertom i hodačem po užetu Jimom Zajackom. «Nakon toga mi je kupila malu suvenirsku cirkusku knjigu, a na unutaršnjem ovitku napisala: Nemoj da ti nešto padne na pamet.»

«Zanimljivo je da su mi moji roditelji rekli istu stvar kad su mi jednog Božića poklonili knjigu o cirkusu», rekao je Zajack. Ali, kad je imao sedamnaest godina vrlo ih je zabrinuo prihvativši ono što je trebao biti ljetni posao u Franzen Bros Circusu. Nikad se nije vratio kući, osim kad se cirkus privremeno zatvarao.

«Cirkus je», rekao je Grossmanu, «poput maloga plemena nomada. Jednom kad si iniciran, više ne odlaziš.»

«Ovdje si dio nečeg.»

Terrel «Cap» Jacobs iz Culpepper&Merriweather cirkusa, osvrnuo se na hijerarhijsku strukturu većih cirkusa primjećujući da oni imaju «istu vrstu uređenja» kao i društvo općenito. «Ovdje izvođači smatraju da je ispod njihove razine govoriti o pobuni. Svatko radi svoj posao i, nakon nastupa, svi se vraćaju u svoj privatni svijet. Ovdje smo obitelj. Svi radimo zajedno, nastupamo zajedno, jedemo zajedno i, da, vičemo i mrmljamo jedan na drugog. Nema nas dovoljno da bismo se igrali Indijanaca i poglavica. Ovdje mora vladati demokracija.»

Ali, ovu plemensku demokraciju ne doživljavaju samo mali cirkusi. 1992. godine, David LeBlanc, šatorski inženjer (a kasnije upravitelj) Big Apple Circusa rekao je: «Ovdje imamo potpunu zajednicu. Odrastao sam u predgrađu i mogu vam sada reći kako su se zvali moji susjedi. Tamo sam živio petnaest godina. Ovdje ne živite samo sa susjedima, ovdje također radimo za zajednički cilj. Dio ste nečeg.»

Nakon što je pomogao jednoj od članica osoblja s osobito tvrdoglavom motkom za podupiranje šatora, LeBlanc je rekao: «To je cirkuski stav. Ona ima srca. I znate što? To nema nikakve veze s njenim poslom. Ona je samo pomagala. Ljudi su ovdje spremni raditi sve. U stvarnom svijetu, radnici zahtijevaju deset minuta stanke nakon što su radili tri sata, a ovdje su ljudi jednostavno predani onome što rade.»

Okretanje od plemenskog načina života

Ljudi ne siju žito zato jer to zahtijeva manje rada, siju ga jer se žele smjestiti na jednom mjestu. Područje s kojeg se samo sakuplja hrana nije dovoljno za ljude koji tamo žive. Ako želite izgraditi selo morate sijati žito, to je ono što većina seljaka čini. Nije potrebno uzgajati svu svoju hranu.

Jednom kad počnete pretvarati zemlju oko sebe u oranice, počet ćete stvarati višak hrane koji se mora zaštititi od prirodnih elemenata i od drugih stvorenja, uključujući i druge ljude. Naposljetku morate hranu staviti pod ključ. Iako se to u tom trenutku ne čini tako, ali zaključavanje hrane znači kraj plemenskog načina života i početak hijerarhije koju mi nazivamo civilizacija.

Čim se pojave skladišta hrane netko ih mora čuvati, a tim su čuvarima potrebni pomoćnici koji su u potpunosti ovisni o njima budući da više ne uzgajaju svoju vlastitu hranu. Odjednom se pojavljuju moćnici koji kontroliraju bogatstvo zajednice i okruženi su vazalima spremnim da se razviju u vladajuću klasu kraljeva i plemića.

To se ne događa kod poljoprivrednika koji samo djelomično žive od uzgojene hrane, niti među lovcima-sakupljačima (koji nemaju viška hrane kojeg bi zaključavali). Događa se kod ljudi koji svoje preživljavanje u potpunosti zasnivaju na poljoprivredi – kod ljudi poput Maya, Olmeca, Hohokama i tako dalje.

Od plemena do hijerarhije

Svaka civilizacija koja u povijest uđe *ex nihilo* (to znači, ne na osnovi neke prethodne civilizacije) dolazi s istom osnovnom hijerarhijskom strukturom, bez obzira nastaje li u Mezopotamiji, Egiptu, Indiji, Kini ili Novom svijetu. Bilo bi zanimljivo ispitati na koji način se to zbiva (nema sumnje nekim procesom prirodnog odabira), ali to neću učiniti ja. Odgovor na pitanje *zašto* se to događa ostavljam drugima. Neporecivo je da se događa.

Grubi nacrt društvenog uređenja koje nam je svima poznato može se vidjeti u egipatskom obrascu. Postojala je visoko centralizirana državna organizacija koja je u sebi utjelovila ekonomsku, vojnu, političku i religioznu moć. Vladajuća klasa koju vodi živuće božanstvo u obliku faraona, Inke ili drugog božanskog monarha podržana je svećeničkom birokracijom koja upravlja i nadgleda radnu snagu zaduženu (između ostalog) za gradnju palača i ceremonijalnih kompleksa, hramova i piramida.

Pleme je, naravno, odavno nestalo – nestalo je prije mnogo stoljeća, ako ne i tisućljeća.

Što se ljudima ne sviđa u hijerarhiji?

Da budem pošten, mogao sam podijeliti ovu temu u dva dijela: što se vladarima sviđa u hijerarhiji i što se svima ostalima ne sviđa, ali sumnjam da postoji stvarna potreba za objašnjenjem onog prvog.

Ono što se ljudima (osim vladara) ne sviđa glede hijerarhijske organizacije društva je da ona nije prisutna za sve članove na isti način. Hijerarhija omogućava vladarima nevjerojatan luksuz i lakoću življenja, a bijedu i siromaštvo svima drugima. Dobrobit koju vladari imaju od uspjeha društva sasvim je različita od dobrobiti koju imaju mase, a piramide i hramovi idu u čast vladara, a ne masa koje su ih izgradile. I tako to ide, kroz svaku fazu života u hijerarhijskom društvu.

Razlika između cirkusa i Disneylanda je ta što je cirkus pleme, a Disneyland hijerarhija. Disneyland ima uposlenike, a ne članove. On ne daje uposlenicima život, samo im isplaćuje plaće. Uposlenici rade za sebe i ako ih Disneyland ne može više plaćati odmah će ga napustiti. Vlasnici su investirali u njegov uspjeh, a uposlenici su samo uposlenici.

Djeca svake dobi bježe od kuće da se pridruže cirkusu. Nitko ne bježi od kuće da bi se pridružio Disneylandu.

Ali, nisu li plemena zapravo hijerarhijska?

Ovo pitanje postavljaju ljudi koji mrze zamisao da plemenski život zapravo djeluje. Odgovor je ne, to nije tako. Plemena imaju vođe, to je sigurno, ponekad vrlo snažne vođe, ali to vodstvo nosi malo ili nimalo posebnih dobrobiti koje ostalim članovima plemena nisu dostupne. Zar se nikad nije dogodilo da pleme preuzme hijerarhijsku strukturu unutar koje se vođa pretvorio u despota? Apsolutno sam siguran da se to ponekad događalo, možda mnogo puta. Važno je zamijetiti da ni jedno takvo pleme nije preživjelo. Nije teško pronaći razlog za to – ljudima se *ne sviđa* živjeti vladavinom despota. Ponovo je na djelu prirodni odabir: plemena kojima upravlja despot ne zadržavaju svoje članove i nestaju.

U cirkusu svi žele da postoji šef koji se brine za posao, osigurava pozitivne financije, donosi neugodne odluke o tome koga će zaposliti, a koga otpustiti, sređuje nesuglasice, potpisuje ugovore i dogovara sitnice s lokalnim vlastima. Bez šefa cirkus bi vrlo brzo nestao, ali šef je samo jedan član cirkusa čiji je posao da bude šef. Šefu se ne zavidi niti se on posebno cijeni. Zvijezde predstave imaju svu slavu (baš kao i najveće plaće i najbolju odjeću), ali ni oni nisu ni približno slični nekoj vladajućoj klasi.

Sanjati hijerarhiju

Mase u našoj kulturi nisu bjednije od masa u kulturi Maya, Olmeca i drugih ostavljča civilizacija koje smo spominjali. Razlika između njih i nas je ta što mi posjedujemo skupinu mema koji nas sprečavaju da odustanemo ili ona posjeduje nas. Apsolutno smo uvjereni da se civilizacija ne može nadržati nikakvim sredstvima pa se mora nastaviti čak i po cijenu našeg vlastitog istrebljenja.

Nesposobni otići, rabimo tri racionalizacije da bismo opravdali našu neaktivnost.

Prva racionalizacija: opravdaj je

Jedan od razloga što smatramo da su Istok i Zapad kulturno različiti je činjenica da istočnjaci imaju različit način racionaliziranja hijerarhije pod kojom žive; oni uglavnom smatraju da je hijerarhija rezultat temeljnih zakona svemira koji osiguravaju ostvarenje zakona karme putem reinkarnacije. Prema teoriji karme, nečiji grijesi ili vrline kažnjeni su ili nagrađeni u ovom i sljedećim životima. Dakle, ako ste rođeni kao nedodirljivi u Bhaktapuru u Indiji, ne možete se nadati da ćete ikad raditi bilo što osim čišćenja toaleta, sami ste si za to krivi. Nemate nikakvog razloga da zavidite Brahmanima ili ih mrzite iako vas oni preziru; njihov život u zadovoljstvu i udobnosti je zaslužen, baš kao što je zaslužen i vaš život bijede i siromaštva.

Na taj način se može opravdati podjela ljudi na više, srednje i niže klase. Ako sam bogat i dobro uhranjen, a ti si siromašan i gladuješ, situacija je upravo takva kakva mora biti.

Budizam ipak daje neko olakšanje od tog krutog stava.

Druga racionalizacija: transcendiraj je

Buddha i Isus su podjednako uvjerali slušatelje da je siromašnima i potlačenima bolje (ili će im na kraju biti) nego bogatima i moćnima kojima je gotovo nemoguće postići spasenje. Siromašni mogu živjeti sretno, rekao je Buddha, ne posjedujući ništa i živeći od radosti same, poput zračćih bogova. Slabi (a to znači oni kojima uvijek pripadne posao građenja piramida) će naslijediti Zemlju, rekao je Isus, a kraljevstvo Božje će naglavce preokrenuti hijerarhiju; kraljevstvo Božje će pripasti siromašnima, a ne bogatima, a vladari i potlačeni će zamijeniti mjesta čineći prvog posljednjim, a posljednjeg prvim. Isus i Buddha se slažu da, suprotno onom kako izgleda, bogatstvo ne čini ljude sretnima. A siromašni ne bi smjeli zavidjeti bogatima na njihovom blagu koje im uvijek netko može ukrasti; radije, kaže Isus, neka skupljaju neuništivo blago na nebesima.

Takve «utjehe» navele su Karla Marxa da religiju nazove «opijumom za narod». Taj opijum pomaže masama da podnesu bijedu i mirno je prihvate. Još je važnije što taj opijum, s motrišta vladajuće klase, drži mase tihim i poslušnim jer obećano nasljedstvo slabih ostaje sigurno i zauvijek u *budućnosti*.

Treća racionalizacija: odbaci je

Ali, snovi o nebu počeli su gubiti svoju privlačnost kako je doba vjere opadalo. Počeli su se pojavljivati novi snovi – ovaj put to su bili snovi o nebu *na zemlji*, snovi o revoluciji, snovi o preokretanju stvari naglavce, o svrgavanju vladara i nastanku novih vladara iz kaste podređenih.

Bilo je mnogo takvih revolucija, a najznačajnije od njih u Francuskoj, Americi i Rusiji, ali u svakom od tih slučajeva – neobično! – hijerarhija je samo promijenila vlasnike i nastavila kao i prije. Masama je još uvijek ostalo kamenje koje moraju gurati, a dan za danom piramide se i dalje grade.

Francuski filozof Simone Weil nije se slagao s Marxom i tvrdio je da su revolucije, a ne religija, opijum za narod. Neka ih bude sram obojicu što nisu bolje razumjeli ljude i njihove droge. Religija je barbiturat koji umanjuje bol i uspavljuje vas. Revolucija je amfetamin koji vas puni energijom i stvara osjećaj moći. Kad ljudima ne preostane ništa drugo posegnut će ili za jednim, ili za drugim – ili za oboma. Ni jedna ni druga droga ne nestaju. Daleko od toga. Suprotno očekivanjima onih koji su smatrali da će religije otploviti u prošlost poput zaboravljenog sna, one su u porastu, zajedno s revolucijama. A u naciji koja se izdaje za najsretniju i najnapredniju u ljudskoj povijesti, antivladine terorističke skupine svake godine privlače sve više i više članova.

Opijum je opijum za narod

Kad je Marx izrekao svoju slavnu rečenicu, opijum nije bio droga za narod. On je zapravo želio reći da je religija poput jeftinog narkotika. Nije mogao znati da će opijum (u ovom ili onom obliku) postati opijum za narod, usprkos cijeni.

Kako se stvari pogoršavaju bit će nam potrebno sve više sredstava koja nam pružaju olakšanje i zaborav te sredstava koja nas uzbuđuju i potiču: Više religije, više revolucije, više droge, više televizijskih programa, više sporta, više kazina, više pornografije, više lutrija, više pristupa Internetu, više, i više, i više svega toga da bismo sami sebe uvjerali kako je život neprekidna zabava. Međutim, u međuvremenu svakog jutra se moramo riješiti mamurluka i osam ili deset sati zaboraviti na zabavu dok nosimo svoju kvotu kamenja na piramidu.

Zar ima slađeg života od toga?

Moj vlastiti život na piramidi

Čitatelji će vjerojatno biti znatiželjni o mom radnom životu. Jesam li ja, pitat će se oni, tako mnogo patio kao nositelj kamenja? Ne, zapravo, bio sam jedan od sretnijih. Vrlo rano sam pronašao zgodno područje u kojem sam bio poput umjetnika, a ne poput životinje za vuču. Mogli biste reći da sam pripremao kamenje da bi ih drugi vukli i da sam bio ponosan na svoju vještinu.

Svoj radni vijek sam počeo u lijepoj piramidi kod Spence Publishinga u Chicagu radeći na *The American Peoples Encyclopediji*. Ta je piramida otkupljena od većeg graditelja, Groliera, koji ju je kamen po kamen odvukao u New York. Ostao sam u Chicagu i radio za Science Research Associates na piramidi koja se nazivala Greater Cleveland Mathematics Program. SRA je uskoro otkupljen od većeg graditelja, IBM-a. Na posljetku sam prešao kod Encyclopaedia Britannica Educational Corporation, gdje sam nadgledao izgradnju multimedijske piramide.

Tamo sam završio kad mi je jednog dana direktor poduzeća rekao da je moj posao «predobar». Nije morao biti tako dobar, objasnio mi je, jer je to samo za djecu, a djeca «ionako ne razlikuju stvari». Konačno sam shvatio da nikad neću ostvariti svoje ciljeve ako ću raditi na nečijoj tuđoj piramidi.

Da li gradim svoju vlastitu piramidu?

Vještina koju danas rabim ona je koju sam rabio radeći za sva ta poduzeća. Ne radim ništa drugo za sebe nego što sam radio za njih. Posao je isti... ali ne mislim da sada gradim piramidu.

Test je sljedeći: kad biste imali milijardu dolara u banci, biste li nastavili s poslom kojeg sada radite da biste preživjeli? Doista, istinito, iskreno? Siguran sam da bi oko deset posto čitatelja odgovorilo da – primjerice Steven Spielberg i Bill Gates (koji već imaju milijarde, ali izgleda da i dalje vole svoj posao). I ja sam među tih sretnih deset posto. Kad bih imao milijarde dolara u banci, bacio bih se na pisanje.

U svijetu ima dovoljno mjesta za deset posto ljudi koji vole svoj posao. Želja mi je načiniti mjesta za onih devedeset posto koji ne vole svoj posao. Ne pokušavam oduzeti zabavu Spilbergu i Gatesu, pokušavam otvoriti izlaz za nuždu za milijarde koje se ne zabavljaju – za one koji vuku kamenje uz piramidu ne zato što vole kamenje ili piramide već zato što nemaju drugog načina za donošenje hrane na stol. Možemo im olakšati stvar a da ne oduzmemo ništa sretnom postotku – ali samo ako otiđemo izvan te stvari koju nazivamo civilizacija.

Što zapravo znači «civilizacija»?

Mogao bih imenovati nekoliko zamisli koje smatram nejasnim (mise en scene, primjerice, ili postmodernizam), ali *civilizacija* nije među njima. *The Oxford English Dictionary* posvećuje joj nekoliko riječi: «Civilizirani uvjeti ili stanje: razvijeno ili napredno stanje ljudskog društva.». *The American Heritage Dictionary* izražava se malo potpunije: «Napredno stanje intelektualnog, kulturalnog i materijalnog razvoja u ljudskom društvu, označeno napretkom umjetnosti i znanosti, obilnom uporabom pisanja i nastankom složenih političkih i društvenih ustanova.».

Ono što tjera ustanove u svakoj civilizaciji da postanu politički i društveno «složene» je njihov hijerarhijski ustroj. Savez poljoprivrednih sela nije politički i društveno složen i ne predstavlja civilizaciju. Kada tisuću godina kasnije kraljevska obitelj živi u palači i čuvaju je profesionalni vojnici, te je od masa odvojena klanom plemića i svećenika koji upravljaju religijom, tada postoji tražena politička i društvena «složenost». Evo civilizacije!

Ni jedno plemensko društvo, bez obzira na to koliko bilo napredno u drugim područjima ne naziva se civilizacijom u tom smislu.

Sastavljanje slagalice

Samo je plemenski život dar prirodnog odabira čovječanstvu. On je za čovječanstvo ono što je život u čoporu za vukove i život u roju za pčele. Nakon tri ili četiri milijuna godina ljudske evolucije, jedino se on pojavio kao društvena organizacija koja je pogodna za ljude. Ljudima se dopada plemenska organizacija jer je jednako uspješna za sve njegove članove.

Kad nastane civilizacija, plemenski život se povlači i pretvara u hijerarhiju. Hijerarhija djeluje dobro za vladare, ali mnogo lošije za one kojima se vlada a koji sačinjavaju masu društva. Iz tog razloga nekolicini na vrhu je jako dobro, a masama na dnu je mnogo manje dobro.

Uz jednu iznimku iskustvo povijesti pokazuje da narodi koji iz plemenskog prijeđu na hijerarhijski život na posljetku ipak odbacuju taj način organizacije kao nezadovoljavajući. Neki pokušaji su još bili u tijeku kad smi ih uništiti. Mi smo jedina iznimka. Mi se držimo svojeg hijerarhijskog društva zbog skupa mema koji nam govore da se ta situacija ne može poboljšati bez obzira na to koliko se ona nama ne sviđa, bez obzira na to koliko je uništavajuća za svijet te će rezultirati našim vlastitim istrebljenjem. Ti nam memi govore da je život ljudi predodređen od početka i ne može se poboljšati ni na koji način.

Još jedan pokus u hijerarhiji

Natchezi, narod kojeg su Europljani u sedamnaestom stoljeću pronašli kako živi oko područja suvremenog Natcheza u Missisipiju, bio je organiziran na način koji je između saveza seoskih zajednica i potpuno razvijene teokratske civilizacije poput one u Egipćana ili Maya. Na vrhu hijerarhije je bila kasta Sunaca, čiji je poglavar bio živuće božanstvo, Veliko Sunce. Zatim su se pojavili Plemeniti, a zatim Časni ljudi. Obični ljudi na dnu bili su Smrdljivci.

Ono zbog čega je vrijedno zabilježiti pokus Natcheza je činjenica da su te klase bile nasljedne, ali članstvo u njima nije bilo nasljedno (ili barem ne u punom smislu te riječi) jer se od svakog člana viših klasa zahtijevalo da se vjenča za Smrdljivca. To znači da su se djeca Smrdljivaca uzdizala u hijerarhiji, a djeca viših klasa spuštala. Nije potrebno ulaziti u detalje, učinak vjenčavanja u klasu Smrdljivaca bio je taj da je sin Sunca bio Plemenit (a ne Sunce), a sin Plemenitog je bio Častan (a ne Plemenit), dok je sin Časnog bio Smrdljivac. Međutim, stigavši do dna društvene skale pra-pra-unuk Sunca sada se mogao ženiti za ženu iz kaste Sunaca, a njihovi potomci bi bili Sunca i na taj način počinjali ciklus iznova.

Problem u sustavu

U sustavu Natcheza, bez obzira na vaš uzvišeni položaj, jedan od vaših roditelja bio je Smrdljivac – a čak i ako niste bili na dnu mase mogli ste se vjenčati za nekog iz više klase i vaša djeca bi pripadala toj višoj klasi. Teško je zamisliti na koji se način razvio taj pomalo bizarni sustav. Pretpostavljam da se radilo o namjernoj intervenciji čiji je cilj bio ispraviti očitu grešku u hijerarhijskom sustavu koji je na drugim mjestima bio napušten. Možda su Natchezi na taj način svjesno željeli ispraviti pogrešku koju su zamijetili u društvima Maya i Olmeca. Ako je to bilo tako, Natchezi su načinili najveće otkriće u povijesti ljudskog društvenog razvoja – način na koji se može izgraditi hijerarhijski sustav koji djeluje za sve njegove članove jer ni jedna obitelj nije zaglavljena na dnu, već se stalno kreće kroz hijerarhiju. Da li bi prirodni odabir nagradio taj sustav preživljavanjem? Da li bi se Natchezi održali? Tužno, ali nećemo nikad saznati jer su ih istrijbili Francuzi krajem sedamnaestog stoljeća.

Iako ovaj sustav obećava, u njemu se krije temeljna greška. Budući da su se sve tri više klase morale udavati za Smrdljivce, uvijek je postojao kronični nedostatak raspoloživih Smrdljivaca za brak pa se ta najniža klasa nadopunjavala zarobljenicima iz susjednih naroda. Uz taj sustavni poriv prema osvajanju, Natchezi su mogli (uz pomoć nekoliko tisuća godina povijesti) postati osvajači svijeta umjesto nas i sada bi se suočili s istom vrstom krize kao i mi.

Izvan hijerarhije

Svaka civilizacija koja je nastala tijekom ljudske povijesti bila je hijerarhijska. Ono što zovemo civilizacijom ide ruku pod ruku s hijerarhijom – *znači* hijerarhija, *zahtijeva* hijerarhiju. Bilo bi zanimljivo proučavati zašto je to tako – ali ponovo, to neću ja učiniti. Meni je dovoljno znati da to jeste tako. Hijerarhija može postojati i bez civilizacije, ali civilizacija ne može postojati bez hijerarhije; barem mi to nikad nismo ostvarili – ni jednom, nigdje, za deset tisuća godina građenja civilizacije. Postojanje civilizacije znači postojanje hijerarhijskog reda.

Izići izvan civilizacije znači izići iz hijerarhije.

Da li izići izvan civilizacije znači uništiti civilizaciju? Naravno da ne. Zašto bi?

Posvećeni graditelji piramida neka se drže civilizacije. Mi ostali želimo nešto drugo i krajnje je vrijeme da to i dobijemo.

Pogrešni smjer: odricanje

Usprkos svim pokazateljima bijede u kojoj živimo (rastućih znakova društvene dezintegracije, ovisnosti o drogama, kriminalu, samoubojstvima, mentalnim bolestima, nasilju nad djecom i u braku, rasizmu i tako dalje) većina ljudi u našoj kulturi duboko je uvjerena da se naš život jednostavno ne može poboljšati. Prihvaćanje bilo čega drugog bi stoga predstavljalo nazadak, neku vrstu žrtve.

Vrlo je uobičajeno da me ljudi, kad postavljaju pitanja o budućnosti, pitaju smatram li doista da će se ljudi voljno «odreći» divnih stvari koje imamo samo da bismo izbjegli istrebljenje. Kada govorim, kao što sam to govorio u *Ishmaelu*, o «drukčijoj priči u kojoj možemo biti», njima se čini da im predlažem neku vrstu bijednog poluživota u dobrovoljnom siromaštvu, kažnjavajući sami sebe za naše ekološke grijehе. Sigurni su da ispravan život mora biti podržan odricanjem od nečег. Ne pada im na pamet da živjeti neispravno *također* predstavlja odricanje od nečег – nečег vrlo dragocjenog poput sigurnosti, nade, bezbrižnosti i slobode od osjećaja kao što su napetost, strah i krivnja.

Kad ste u sumnji, razmislite o cirkusu. Ljudi se ne pridružuju cirkusu da bi se nečег *odrekli*. Oni to čine da bi nešto *dobili*.

Standard života

Antropolog Marshall Sallins je napisao: «Najprimitivniji ljudi svijeta *posjeduju* vrlo malo, ali *nisu* siromašni. Siromaštvo se ne očituje u maloj količini dobara, niti predstavlja puki odnos između sredstava i cilja; prije svega siromaštvo je odnos među ljudima. Siromaštvo je društveni status. I kao takvo predstavlja izum civilizacije.»

Moja žena, Rennie i ja tu smo veliku istinu naučili u osamdesetim godinama kad smo sedam godina proveli u Madridu, planinskom selu u središnjem Novom Meksiku. Zasnivajući život na malom nasljedstvu, radio sam na knjizi koja će kasnije postati *Ismael*. Tijekom tih godina bili smo siromašni prema običnim mjerilima, ali ne i prema mjerilima Madrida. U to vrijeme u Madridu svi su bili siromašni – i tako nitko nije bio siromašan. Prosječan prihod domaćinstva u Madridu je bio oko tri tisuće dolara godišnje – daleko ispod nacionalnog prosjeka – ali tamo nije bilo siromašnih ljudi. Nitko nije smatrao da je siromašan ili da živi «jednostavno». Svi su smatrali da žive neovisno, onako kako žele, čineći ono što žele.

Posjetioci Madrida (bez sumnje kao i posjetitelji starih cirkusa) vjerojatno su imali osjećaj da se ovdje radi o nekoj vrsti «potištenog područja». A zapravo, nikad nisam živio na mjestu koje bi bilo manje potišteno!

Standard života: Chicago-Madrid

Kad smo se Rennie i ja preselili iz Chicaga u Madrid, prihvatili smo opću činjenicu da smanjujemo standard života, ali to nismo učinili da bismo bili bezopasni ili da smanjimo utjecaj na planet. Učinili smo to da smanjimo troškove dok sam radio na knjizi koja će na posljetku postati *Ishmael*.

Da biste dobili predstavu o razlikama; u blizini Santa Fea u to vrijeme niste mogli kupiti rabljenu garažu za jedan automobil ispod 80000 dolara. U blizini Madrida kupili smo malu kuću koja je u prizemlju imala dućan i bila na vrlo dobrom mjestu za 30000 dolara. Međutim, čak i po toj cijeni je ne bismo kupili da nije bila na mjestu koje nam je savršeno odgovaralo. Osnovna je bila činjenica da se kuća nalazi u glavnoj ulici gradića gdje smo pješke mogli doći do svih gradskih sadržaja (koliko god oni bili skromni). U tom smislu ta je kuća bila baš poput naše prethodne, živjeli smo na Lake Shre Driveu gdje smo pješke mogli doći do gradskih sadržaja u ulici Belmont. Napuštajući Chicago i seleći se u Madrid, uspjeli smo dobiti *više* od onog što nam je bilo potrebno *smanjujući* standard života.

Standard života: Madrid-Houston

Još jedan važan činitelj u madridskoj kući bila je velika prostorija (o kojoj bi većina ljudi razmišljala kao o dnevnoj sobi) u kojoj smo smjestili naša dva ureda odvojena samo prostorom – dovoljno daleko da ne radimo jedan drugom u krilu, a ipak blizu tako da možemo komunicirati.

Danas, dvanaest godina kasnije, živimo u kući iz koje možemo pješke stići do svih gradskih sadržaja.

Nije potrebno reći, u Houstonu ima nekih stvari koje nismo imali u Madridu, a to nam je u sadašnjim okolnostima potrebno. Grubo rečeno, preselivši se u Houston podigli smo svoj standard života deset puta u odnosu na godine u Madridu. Ono što se nije promijenilo je općeniti osjećaj udobnosti i zadovoljstva. Ako smo danas sretniji (a jesmo) to nema nikakve veze s višim standardom života.

Trošeći više dobit ćete više, ali ne nužno više od onog što želite.

Ljubitelj civilizacije

Ljudi kojima se sviđa ono što govorim često će se pokušati utješiti da sam ja samo još jedan od onih koji mrze civilizaciju i radije bi živio «blizu prirodi». To će nasmijati svakog tko me poznaje jer sam ja veliki ljubitelj civilizacije i sretno živim u srcu jednog od najvećih gradova u Americi. Važno mi je da sam blizu trgovina, muzeja, bazena, sveučilišta i tako dalje. (A živim «blizu prirodi» svake sekunde svakoga dana, 365 dana u godini jer je «priroda» nešto od čega ne možete pobjeći gdje god živjeli.)

Često me izazivaju pitajući me kako bi mi se sviđalo živjeti bez klimatiziranih prostora, centralnog grijanja, vodovoda, hladnjaka, telefona, kompjutera i tako dalje. Oni misle da propovijedam siromaštvo, iako ne mogu ukazati ni na jednu jedinu riječ u bilo kojoj mojoj knjizi koja bi podržala takvu pretpostavku.

Ne smatram da je civilizacija prokletstvo već smatram da je blagoslov što ljudi (a to uključuje i mene) mogu otići od nje tražeći nešto bolje. I ja tražim nešto bolje, a ne gore. Oni koji traže gore moraju to potražiti u nekoj drugoj knjizi.

U potrazi za alternativom

Pogled u bilo koji rječnik otkriva da riječ «civilizacija» za nas nosi značenje nečeg društveno «naprednog». Naravno, postoji nešto u odnosu na što je civilizacija društveno napredna, a to je plemenski način života. (Barbarizam ne predstavlja posebnu vrstu društvenog uređenja; barbari su plemenski ljudi ili ljudi na stupnju civilizacije koji se doživljavaju kao primitivniji nego što smo mi.)

Naša kulturna mitologija poručuje nam da smo plemena ostavili iza sebe kao što je medicina iza sebe ostavila uporabu pijavica, i to smo učinili odlučno i nepovratno. To je razlog zbog kojeg nam je tako teško prihvatiti da je plemenski način života ne samo prvenstveno *ljudsko* društveno uređenje već da je *najuspješnije* društveno uređenje u ljudskoj povijesti.

Stoga, kad čak i tako mudar i promišljen državnik kao što je Mikhail Gorbachev poziva na «nove početke» i «novu civilizaciju» on ni na trenutak ne sumnja da obrazac za nju leži u društvenom uređenju koji je čovječanstvo izložilo bijedi, nepravdi, siromaštvu, kroničnoj gladi, neprestanom nasilju, genocidu, globalnim ratovima, kriminalu, korupciji i globalnom uništavanju okoliša. Prijedlog da se, u naše krizno doba, ugledamo na nevjerojatan uspjeh u kojem je čovječanstvo uživalo više od tri milijuna godina doslovce je nezamisliv.

To je na posljetku, svrha ove knjige: pomisli na ono što je nezamislivo.

DIO ČETVRTI

Prema novom plemenskom životu

*O lovcima i sakupljačima skloni smo
razmišljati kao o siromašnim ljudima jer ne
posjeduju ništa; možda je bolje o njima
razmišljati kao o slobodnima.*

MARSHALL SAHLINS

Revolucija bez nemira

Budući da je u našoj kulturi revolucija uvijek značila napad na hijerarhiju, ona je uvijek podrazumijevala nemire. Ali nemiri nemaju nikakvu ulogu u odlasku izvan civilizacije. Ako je zrakoplov u nevolji ne ubijate pilota već uzimate padobran i skaćete. Zbaciti hijerarhiju je bespredmetno; želimo je jednostavno ostaviti iza sebe.

Kao što svatko zna (posebice revolucionari) hijerarhija posjeduje obranu od napada nižih klasa. Ali, ne posjeduje obranu od napuštanja. To je stoga što se revolucija može zamisliti, ali napuštanje ne. Ali, čak i kad bi hijerarhija mogla zamisliti napuštanje ne bi se mogla od toga braniti, jer napuštanje nije napad; to je prestanak pružanja podrške.

Gotovo je nemoguće spriječiti ljude da ništa ne rade (a upravo to znači prestanak pružanja podrške).

Ali neće li moćnici *pokušati* spriječiti ljude da ne rade ništa? Mogu zamisliti da će *pokušati*, ali ne i da će u tome *uspjeti*.

Revolucija bez prevrata

Cilj obične revolucije je stvoriti globalne promjene jednim jedinim potezom. Idealno je da prethodni vladari preko noći nestanu – en masse, zajedno sa svima koji ih podržavaju – a da ih nadomjesti potpuna skupina nasljednika koji će sljedećeg jutra proglasiti novi režim. Takvi scenariji su besmisleni za one koji žele izvan civilizacije.

Na prvom mjestu, nema potrebe za globalnom promjenom. Oni koji ne žele ništa manje nego globalnu promjenu morat će jako dugo čekati, vjerojatno zauvijek. Nema potrebe da svi ljudi svijeta jedne večeri zaspu živeći na jedan način, a ujutro se probude živeći na drugi. To se neće dogoditi i besmisleno je pokušavati s tim.

Isto tako nema razloga za potpunim promjenama na način da se svaka stvar sada radi drukčije nego prije. To nije potrebno, a isto tako se neće dogoditi. Uvijek imajte na umu da *nema jednog jedinog ispravnog načina da ljudi žive*. Nikad ga nije bilo i nikad ga neće biti.

Na posljetku, mi ne želimo da klasa vladara nestane preko noći. Nismo spremni (i možda nikad nećemo ni biti) gledati kako nestaje infrastruktura civilizacije. Barem za neko vrijeme, želimo da naši vladari i vođe nastave nadgledati civilizacijske probleme umjesto nas – neka se brinu da imamo struje, vode, plina i tako dalje.

Nema jednog ispravnog načina

Ljudi često zamišljaju kako bi bilo divno kad bi svih šest milijardi nas počeli sutra živjeti na novi način. To je jedan od naših najdubljih i najpogrešnijih mema; zamisao da mora postojati jedan ispravan način život za *svakoga*.

Cijenim Gebusije iz Nove Gvineje, ali (vjerujte mi) ne bi bilo dobro da svi na svijetu žive na njihov način. Divim se Romima, ali ne bi bilo dobro da svi na svijetu žive na njihov način – a i da žive, njihov način života ne bi bio uspješan. Cijenim Jalalije, nomade i stočare Afganistana, ali ne bi bilo dobro da svi na svijetu žive na njihov način. Divim se Tuposima Sudana, Rendillima Kenye i Karierima Zapadne Australije, ali ne bi bilo dobro da svi na svijetu žive na njihov način. Sada ne razmišljam sociološki, već ekološki. Makaoi žive dobar život, ali njihovo boravište bi ih izdalo da sve ptice žive poput makaoa. Žirafe žive dobar život, ali njihovo boravište bi ih izdalo da svi sisavci žive poput žirafa. Dabrovi žive dobar život, ali njihovo boravište bi ih izdalo da svi glodavci žive poput dabrova.

Ono što djeluje je različitost, a ne jednoobraznost. Naš problem nije u tome što ljudi žive na *pogrešan* način, već u tome što žive na *isti* način.

Zemlja može izdržati mnoge ljude koji žive na štetan način zagađujući je, ali ne može izdržati *sve* nas koji tako živimo.

Bez nebeskog zbora

Nije potrebno da šest milijardi ljudi od sutra ili od bilo kada (što se toga tiče) počne živjeti poput ekoloških svetaca. Ako bismo ispred sebe postavili takav cilj sasvim sigurno ne bismo uspjeli. Upravo u tome se vidi snaga strategije koju predlažem. Nije potrebno ostvariti nemoguće snove globalnog prosvjetljenja ili tvrditi da ljudi poput Mikhaila Gorbacheva ili Ala Gorea predstavljaju jedinu nadu za čovječanstvo. Ne možemo, kako to predlaže Gorbachev, čekati da «svi članovi svjetske zajednice odlučno odbace stare obrasce». Ne možemo čekati da članovi svjetske zajednice učine *bilo što*, jer ako nešto znamo onda znamo da članovi svjetske zajednice neće nikada – nikada! – učiniti *bilo što* kao jedno tijelo. «Došlo je vrijeme», kaže Gorbachev, «da izaberemo nove smjerove globalnog razvoja». Ali, tko će to izabrati? Svatko? I koliko će vremena proći prije nego se to dogodi? Odakle će Al Goreova «Nova zajednička svrha» doći? Kada su se ljudi svijeta složno dogovorili oko bilo čega? To su puste želje, prazna očekivanja koja nas drže u beznađu, godinu za godinom, desetljeće za desetljećem.

Ne možemo čekati da nas spase naši nacionalni vođe. Kada od njih očekujemo (pa čak i toleriramo) samo trenutne, kratkotrajne dobitke, zašto bi oni iznenada počeli razmišljati kao globalni vizionari?

Onima koji bi čekali

Budući da ne želimo svrgnuti vladu, promijeniti svjetski kapitalizam, uništiti civilizaciju niti pretvoriti sve ljude svijeta u hodajuće Buddhe, ne moramo ništa čekati. Ali, moram vas upozoriti da će vam mnogi ljudi tvrditi suprotno; reći će da moramo čekati sve dok svijet neće biti savršen. Oni osjećaju da se ništa ne bi trebalo dogoditi sve dok ne istrijebimo društvenu neravnopravnost, rasizam, seksizam, siromaštvo i sve druge loše stvari kojih se možemo sjetiti.

Čuo sam kako mi ljudi govore da moramo čekati dok svi «nećemo» poštovati jedni druge. Čuo sam kako mi ljudi govore da moramo čekati dok se ne podigne «razina svijesti». Ljudi koji tako razmišljaju će čekati da rana zacijeli prije nego je previju, čekat će do svitanja prije nego upale svijeću; čekat će da brod potone prije nego uđu u čamac za spašavanje. Takve ne razumijem i osim što im mogu prenijeti svoje mišljenje da će čekati jako, jako dugo, ne mogu se sjetiti ničeg drugog što bih im rekao.

Borci za pravednost

Prijatelj mi je nedavno poslao primjerak *Duboke demokracije (Deep democracy)* časopisa koji povremeno izdaje Alliance Democracy čija je misija «osloboditi sve ljude prevlasti politike, ekonomije, okoliša, kulture i informacija; utvrditi pravu demokraciju i stvoriti pravedno društvo sa dobrom i primjenjivom ekonomijom.». Naslovnica je u karikaturi prikazivala kako organizacija vidi samu sebe: mali David koji se suočava s Golijatom naoružanim mačem novčane politike i kopljem pohlepe koji nosi štit multinacionalnih poduzeća i medijskih monopolista. Naslov karikature nije mogao biti primjereniji: *Deja vu*. Sve ispočetka. Doista. Ponovo, i ponovo, i ponovo, i ponovo.

Morao sam svojem prijatelju objasniti da, iako toj organizaciji želim sve najbolje, ne mislim da sam dio njihove borbe. Ne možemo si priuštiti čekanje da David sredi Golijata, jer je očigledno da David to *nikad* neće učiniti. Njih dvojica stoje tamo licem u lice već mnogo tisuća godina – i još će uvijek stajati mnogo tisuća godina od sada.

Nije potrebno pobijediti Golijata. Potrebno je promijeniti način na koji on razmišlja.

Golijat s novim umom

Jednom davno u komercijalnoj industriji tepiha postojao je Golijat imenom Ray C. Anderson koji je svoje poduzeće, Interface Inc., za dvadeset godina uzdigao od skromnih početaka do položaja globalnog vodstva, postajući jedan od onih nevjerojatnih milijardera o kojima se priča. Golijat je uvijek bio u skladu sa svim vladinim propisima, ali to nije značilo da ne zagađuje okoliš – proizvodnja je bila zasnovana na uporabi nafte i znatno je onečišćavala područje u kojem se nalazila.

Ali, 1994. on je pročitao dvije knjige koje su *promijenile njegovo mišljenje* o tome što radi. Jedna je bila knjiga Paula Hawkena *Ekologija trgovine*, a druga je bila *Ishmael*. Nakon što je pročitao te dvije knjige Anderson je shvatio da nije dovoljno slijediti propise. Odmah je pokrenuo potrebne aktivnosti za prekid svoje ovisnosti o nafti i počeo proizvoditi tepihe koji su se mogli 100% reciklirati te je na taj način smanjio zagađivanje na nulu. Važno je zamijetiti da te promjene nisu utjecale samo na njegovo poduzeće. Iznenada, svi njegovi konkurenti prihvatili su *njegove* standarde da bi ostali na tržištu. Golijat nije samo promijenio svoj posao, promijenio je cijelu industriju – ne zato što ga je porazio neki mali David, već zato što je pročitao dvije knjige zbog kojih je počeo drugačije razmišljati o svijetu i svom mjestu u njemu.

Ako ljudi mogu dragovoljno promijeniti industriju kad promijene mišljenje, zašto trošiti milijarde da ih se prisili učiniti to isto?

Revolucija

Ponovo kažem, budući da ne očekujemo svrgavanje vlade i svjetskog kapitalizma, nestanak civilizacije i pretvaranje svih ljudi u hodajuće Buddhene, ili izlječenje svih društvenih i ekonomskih bolesti, ne moramo ništa čekati. Ako deset ljudi ode izvan civilizacije i za sebe izgrade novu vrstu života, tih deset već živi u novoj paradigmi od prvog dana. Nije im potrebna podrška organizacije. Nije potrebno da pripadaju stranci ili pokretu. Nisu im potrebni novi zakoni. Nije im potreban poseban porezni status.

Za njih desetero, revolucija će već biti uspješna.

Međutim, vjerojatno se moraju pripremiti na bijes svojih susjeda.

Etnički plemenski sustav neće biti dobar za nas

Plemena u kojima smo odrastali tijekom prvih tri ili četiri milijuna godina ljudskog života bila su etnička; proširene obitelji sa zajedničkim jezikom, zakonima i običajima i tako dalje. Društvene granice takvih plemena bile su obično (ali ne i apsolutno) zatvorene za pripadnike drugih plemena. Ratni zarobljenici su bili iznimka, ali pripadnik plemena Siouxa, primjerice, nije mogao odlučiti postati Navajo. Možda se to moglo dogoditi pod iznimnim okolnostima, ali plemenski integritet bi patio ako bi takvo što postalo općim pravilom.

Rennie i ja imamo veze s klanom Quinn i klanom MacKay (njezini), ali poput većine suvremenih članova klana mi idemo svojim putem, a oni svojim. Ponekad se događa neka aktivnost u klanovima koja bi se mogla smatrati plemenskom, ali u suvremenom svijetu nitko nije iznenađen ako su ljudi bliskiji sa svojim prijateljima i kolegama, nego s članovima svoje obitelji.

Nema ničeg posebno svetog u etničkim plemenima. Vrsta plemenskog života kojeg nalazimo u cirkusima razvila se na isti način kao i etničko plemenstvo. I to je proizvod prirodnog odabira, djeluje jednako tako dobro (na svoj način) kao i etničko plemenstvo i ocrta nam uzor koji je savršeno prilagođen urbanim uvjetima u kojima većina nas živi.

Jeffrey

U *Mom Ismaelu* spomenuo sam mladog čovjeka imenom Jeffrey. Njegov je život oblikovan prema životu Paula Eppingera čiji je dnevnik objavio njegov otac pod nazivom *Nemiran um, tihe misli* (*Restless Mind, Quiet Thoughts*). Jeffrey je bio privlačan, inteligentan i višestruko nadaren, ali nije mogao pronaći ništa što bi želio raditi, osim da se druži s prijateljima, piše svoj dnevnik i svira na gitari. Njegovi su ga prijatelji stalno poticali da pronađe svoje mjesto pod suncem, da pronađe neku ambiciju, da se brine za nekoga, ali, naravno, ništa od toga se ne može učiniti po volji. Vjerovao je svojim prijateljima kad su mu rekli da je neobičan – poseban – čak i u svojoj besciljnosti. Na poslijetku, očajan što nije mogao pronaći svrhu koju su drugi tako lako nalazili, on je tijo i bez mnogo pompe izvršio samoubojstvo.

Nisam se iznenadio što postoji mnogo mladih ljudi koji se osjećaju upravo poput Jeffreyja; znaju da je svijet pun onog što bi oni *moralni* željeti i smatraju da s njima nešto nije u redu jer to ne žele. Budući da sam se potrudio i proučio kulture koje su drukčije od naše znam da nije posebno ljudski željeti nešto postići i «napraviti nešto sa svojim životom», imati karijeru, profesiju, zanimanje. Takve zamisli su strane većini domorodačkih naroda koji su savršeno zadovoljni što žive baš kao što je Jeffrey želio živjeti. A zašto ne bi bili?

Otvoreno pleme

Jeffrey je umro jer mu je nedostajalo pleme, ali naravno ne etničko pleme. Mladi mi često kažu da žele pobjeći k Yanomanimima u Brazil ili Alawama u Australiju, a ja im moram objašnjavati da ta plemena nisu za njih otvorena. Iako su poslovično gostoljubivi, ne mogu si priuštiti primanje djece koja bi se pojavila na njihovom pragu potpuno bez bilo kakvih vještina kojima bi pridonijeli plemenskom preživljavanju.

Lutajući po svijetu, Jeffrey je nailazio na ljude koji su zarađivali za život na razne načine – obiteljski prijatelji, bivši kolege studenti, njihovi roditelji i tako dalje. Ali, nitko od njih nije zarađivao za život *plemenski*; bili su zaposleni, imali su profesije, karijere, ali sve su to radili *pojedinačno*, tako da u tome nije bilo mjesta za Jeffreyja. Nisu zarađivali za život surađujući, tako da nisu mogli proširiti svoj život na njega. On je zauvijek bio gost, a gosti (kako god dragi) neizbježno iscrpe svoju kvotu dobrodošlice.

U određenom smislu, Jeffrey nije mogao pronaći nikoga tko bi mu dao ono malo što je htio. Mnogi ljudi žele malo, a kad bi radili plemenski, mogli bi to lako dobiti. Svako pleme ima standard života kojeg su njegovi pripadnici *voljni* podržati.

Ljudi poput Jeffreyja moraju živjeti u svijetu plemena, i to u svijetu otvorenih plemena. Oni nisu sami u tome. Daleko od toga.

Granice otvorenosti

Cirkus je obrazac otvorenog plemena. Značajke poput nacionalnosti, jezika, rase, dobi, spola, seksualne orijentacije, političkog mišljenja i religije neće isključiti nikoga tko može pridonijeti životu cirkusa, ali njegova otvorenost nije apsolutna, naravno. To nije sklonište za beskućnike, primjerice; cirkus ne prima nesebično sve koji pokucaju na vrata. To ne znači da je nesebičnost zabranjena. Cirkus se mora dobro brinuti za svoje pripadnike ili će oni otići u drugi cirkus koji je otvorenije ruke. To je pitanje preživljavanja. Vrste koje ne zadržavaju svoje pripadnike nestaju, a isto vrijedi i za pleme.

S druge strane, cirkus koji je previše nesebičan (primjerice, ako uzima ljude koji ne pridonose njegovom uspjehu) uskoro će se naći u teškoćama; počet će smanjivati plaće, smanjivati opći standard života i počet će gubiti talentirane pripadnike.

Cirkus koji pronađe dobru ravnotežu između ekonomskog uspjeha i potreba zajednice ostaje u poslu. Cirkus koji ne pronađe tu ravnotežu nestaje.

Neplemenski poslovi

Obični poslovi se ne opterećuju plemenskim obavezama. Očigledno je da se «ne brinu» za svoje radnike; ako bi tako činili odjednom bi bili izloženi cijelom skupu problema koji uopće ne donose dobit. Umjesto toga oni isplaćuju plaću i očekuju da se radnici brinu sami za sebe. Jednom radniku je ta plaća dovoljna, a drugome nije. S motrišta poduzeća to nije nepravedno ako je plaća dobra. Nije krivnja poduzeća što radnik ima preveliku obitelj o kojoj se mora brinuti, niti krivnja roditelja koji je bolestan ili samo loše upravlja novcem. Poduzeće si ne može dozvoliti da se bavi takvim stvarima. Poduzeće može vrlo čvrsto zastupati svoj stav i neće riskirati gubitak radnika jer će konkurentna poduzeća kojima bi taj radnik mogao otići biti jednako tako čvrsta u svezi toga.

Taj neizgovoreni sporazum kojim se ograničava odgovornost na isplatu plaće daje našem društvu okus zatvora. Radnici nemaju drugog izlaza. Ako prijeđu iz jednog poduzeća u drugo ili iz jedne nacije u drugu, obaveze njihovih poslodavaca uvijek završavaju na isplati plaće (dogovor koji poslodavcima jako odgovara). Zatvori su uvijek oblikovani po mjeri čuvara. To se očekuje. Nitko ne očekuje da se zatvori izgrade tako da odgovaraju zatvorenicima ili da se poslovi organiziraju tako da odgovaraju radnicima.

Ulazak u pleme znači izlazak iz zatvora.

Hoćemo li tako postati bezopasni?

Pročitavši ovo, neki mi je student rekao: «Sviđa mi se što govorite, ali ne razumijem kako ćemo, ako samo otiđemo izvan civilizacije, početi živjeti bezopasno 'poput ajkula, tarantula i zvečarki', što je pokazatelj uspjeha kako ste to naznačili u *Ishmaelu*?».

Mislim da je, poput mnogih ljudi, taj student mirniji s idejom odricanja od nečeg nego dobivanja nečeg. On brine da ljudi koji uživaju neće živjeti kao ljudi koji se nečeg odriču. Ljudi dobrih namjera često žele osjećati da se nečeg odriču, to je očekivano u kulturi gdje svi etički i religiozni sustavi preporučuju samozatajnost. U hijerarhijskom sustavu uvijek je zgodno da siromaštvo zvuči poput blagoslova (a bogati su uvijek posebno ponosni na svoje odricanje).

Ako mislite da to više nije istina, pokušajte s ovim. Pronađite mi jedan jedini udžbenik za osnovnu školu u kojemu se *bogatstvo* cijeni kao vrlina. Bogatstvo se *nikad* ne postavlja pred djecu kao ideal. Tražite koliko želite, nećete pronaći ni jedan tekst koji kaže: «Zaradite mnogo novaca tako da si možete kupiti najbolje od svega: egzotične automobile, luksuzne vikendice, beskrajna putovanja prvom klasom, odijela s potpisom, ekstravagantni nakit i tako dalje.». Službena razredna mitologija je jednako tako škrta glede bogatstva kao što je škrta glede seksa.

«Najštetnija kultura»

Na ovom planetu ljudi su živjeli na različite načine, ali prije deset tisuća godina pojavio se jedan narod koji je vjerovao da svi na svijetu moraju živjeti na isti način – *njihov* način, kojeg su smatrali jedinim pravim načinom. Nakon deset tisuća godina napornog rada taj jedan narod, kojeg nazivam Uzimateljima, osvojio je svaki kontinent na planetu i počeo vladati svijetom. Tijekom svog osvajanja Uzimatelji su progutali, pregazili, raselili ili uništili svaku kulturu na koju su naišli na svom putu. Kad su uništili civilizacije u Novom svijetu, ostala je samo jedna civilizacija – Uzimateljska naša. Od tog trenutka nadalje, *civilizacija* je postala istoznačnica za *našu civilizaciju*.

U ovom trenutku SAD predstavljaju visoku točku obilja kojeg je dosegla naša civilizacija. Ni na jednom drugom mjestu na svijetu ljudi nemaju više, ne koriste više ili ne troše više nego u SAD. Iako druge nacije nisu dosegle tu točku obilja, one za njom teže. Nemaju nikakav drugi cilj. Postoji samo jedan ispravan način života, a ljudi SAD-a ga utjelovljuju. Svatko na svijetu mora imati kuću, automobil, kompjutor, televizor, telefon i tako dalje – barem jedan primjerak od svega, po mogućnosti nekoliko njih.

To nazivam «najštetnijom kulturom», kulturom u kojoj su svi njeni pripadnici usmjereni na postizanje visoke točke najvećeg obilja (i uvijek podižu visoku točku najvećeg obilja).

Kako možemo zaustaviti njihovo širenje?

Pitali su me: «Ako ne smrvimo Uzimateljski način u potpunosti, neće li se on ponovo probuditi i početi širenje?».

Srednji vijek je bio pretopljen s Dobrom vjerom sve dok je kršćanska mitologija prevladavala mišljenjem ljudi. Nakon što je ta mitologija napuštena tijekom renesanse, bilo je nezamislivo da se vratimo na staro. Nikad više neće cijela civilizacija prihvatiti viziju koja je prevladavala u srednjem vijeku.

Isto vrijedi za mitologiju Uzimatelja. Jednom kad razotkrijemo što je – skup otrovnih privida – ona više neće imati moć koju je imala nad nama proteklih deset tisuća godina. Tko će, ako zna da ne postoji jedan jedini ispravni način života, uzeti u ruke mač Uzimatelja i širiti njihovu viziju? Tko će, znajući da civilizacija *nije* posljednji izum čovječanstva, braniti hijerarhiju kao da se radi o najsvetijoj ustanovi?

Ali neće li posljednji faraoni u svom ludom bijesu okrenuti svoj atomski arsenal na nas?

Možda i bi kad bi mogli, ali gdje će nas pronaći osim u gradovima pored njih? Hoće li predsjednik kad vidi da mu moć klizi iz ruku bombardirati glavni grad ne bi li uništio plemenske ljude koji tamo žive? Hoće li guverner New Yorka bombardirati Manhattan?

Nešto čemu se možemo nadati

Budući da šest milijardi pripadnika najštetnije kulture teže povećanju svog utjecaja, ne bismo morali biti zabrinuti samo zbog onog malog postotka njih koji žive poput gospodara svemira. Jednako nas tako moraju brinuti onih 99% koji se *nadaju* da će živjeti poput gospodara svemira. Milijarder i pop-zvijezde i športaši nas vjerojatno neće izvesti iz zatvora kojeg dijelimo s njima. Mi ostali moramo pronaći put i moramo pronaći nešto čemu se možemo nadati osim da živimo u ćeliji pored Barbare Straisand, Michaela Jordana ili Donalda Trumpa.

Svijet može održati nekoliko milijuna faraona, ali ne može održati šest milijardi faraona.

«Nešto bolje čemu se možemo nadati...» nije li to slučajno ono što sam u *Ishmaelu* nazvao «drugom pričom»? Nije li to ono što sam mislio kad sam rekao «da je ljudima potrebna vizija svijeta i njih u njemu koja će ih nadahnuti»? Nije li to ono na što sam mislio kad sam u *Priči o B* rekao da «ako svijet bude spašen, spasit će ga ljudi s novom vizijom»?

Naravno da jest.

Privremeni cilj

U slučaju da nije jasno, još uvijek odgovaram na pitanje mog studenta: «Na koji način će nam odlazak izvan civilizacije pomoći da živimo bezopasno poput ajkula, tarantula i zvečarki?». Svaki pokret izvan civilizacije predstavlja pokret od najštetnije kulture i prema tome smanjuje štetnost. Skakanje preko zidova zatvora neće vas odmah učiniti bezopasnim poput ajkule, tarantule ili zvečarke, ali će vas odmah pokrenuti u tom smjeru.

Gledajte to na sljedeći način: pokret izvan civilizacije neće nikad rezultirati *većom* štetom. Ako želite načiniti štetu, držite se civilizacije. Samo unutar tog okruženja možete potrošiti deset tisuća litara goriva da biste se zrakoplovom odvezli na ručak u svoj omiljeni restoran u Parizu. Samo unutar tog okruženja možete uništiti koraljni greben dinamitom jer vam se tako svidjelo učiniti.

Kretanje izvan civilizacije automatski vam ograničava pristup sredstvima za stvaranje štete. Pripadnici Circusa Flora nikad ne bi izgradili bombarder; ne samo zato što im to ne bi palo na pamet nego i zato što, čak da bi i htjeli to učiniti, ne bi mogli jer nemaju pristup potrebnom oruđu. Da bi povratili pristup potrebnom oruđu, moraju napustiti cirkus i pronaći nova mjesta za sebe u najštetnijoj kulturi.

Ali, da li je dovoljno smanjiti štetu?

Iako je to dobar i nužan početak, smanjenje štete *nije* dovoljno! Nalazimo se usred trke za hranom koja je za nas smrtonosnija nego hladni rat. To je trka između proizvodnje hrane i rasta stanovništva.. Današnji sljedbenici engleskog ekonomiste Thomasa Malthusa (1766.-1834.), poput onih iz prošlosti, smatraju da je proizvodnja velike količine hrane pobjeda, baš kao što su američki «hladni ratnici» smatrali pobjedom proizvodnju velike količine oružja. Oni ne vide da svaka «pobjeda» u proizvodnji hrane potiče «pobjedu» u rastu stanovništva, baš kao što je «pobjeda» u proizvodnji oružja s američke strane potakla «pobjedu» u proizvodnji oružja sa sovjetske strane.

U ovom trenutku trka za hranom brzo pretvara biomasu našeg planeta u *ljudsku* masu. Eto što se događa kad raskrčimo komadić divlje zemlje i na njoj posadimo ljudsko žito. Ta zemlja je podržavala biomasu koja se sastojala od stotina tisuća vrsta i desetine milijuna jedinki. Sada se sva produktivnost zemlje pretvara u ljudsku masu, doslovce u ljudsko meso. Svakoga dana, posvuda po svijetu različitosti nestaje dok se sve više i više biomase našeg planeta pretvara u ljudsku masu. O tome se radi u trci za hranom. O tome se *točno* radi u trci za hranom: svake godine pretvoriti sve više biomase našeg planeta u ljudsku masu.

Završiti trku za hranom

Trka u naoružanju mogla se je završiti samo na dva načina; bilo atomskom katastrofom ili odlaskom sudionika. Na sreću, dogodilo se drugo. Sovjeti su odustali i nije bilo katastrofe.

Trka između hrane i stanovništva je slična. Može se završiti u katastrofi kad se previše planetarne biomase pretvori u ljude i osnovni ekološki sustavi nestanu, ali se *ne mora* završiti na taj način.

Može se završiti na način na koji se završila trka u naoružanju; tako da jednostavno odustanemo. Mogli bismo reći: «sada razumijemo da ne može biti konačne pobjede hrane nad stanovništvom. To je zato jer svaka pobjeda na strani hrane potiče pobjedu na strani stanovništva. Uvijek je bilo tako, mora biti tako i sada vidimo da ne može biti nikako drukčije.».

Ali to se neće dogoditi zbog ovih nekoliko riječi, pa čak i zbog tisuća drugih napisanih i izgovorenih u mnogim knjigama i govorima. Ta se tema isprepliće s našom kulturalnom mitologijom na najtemeljnijoj razini – razini dubljoj nego sam ikada zamišljao dok sam se time bavio na nekoliko stranica u *Ishmaelu*. To je smrtonosni ljudožder Minotaur u središtu labirinta naše kulture... daleko izvan dosega sadašnjeg pothvata.

100 godina nakon civilizacije

Ljudi će još živjeti ovdje nakon sto godina – *ako* počnemo uskoro živjeti na novi način.

Inače, neće.

Ali kako ćemo preživjeti do tada, i kako će to izgledati? Pristalice utopije ne mogu se osloboditi zamisli o tome da će stvar u svoje ruke preuzeti bolji, nježniji i ljubazniji ljudi. Meni je draže promatrati ono što je djelovalo milijunima godina za ljude *kakvi jesu*. Svetost nije bila obvezatna.

Projekcija budućnosti: ljudi će prelaziti preko zida u prvim desetljećima novog tisućljeća, čuvari društva će isprva biti uzburani uvidjevši prijetnju civilizaciji kakvu poznajemo. Pokušat će podići zid društvenom i ekonomskom bodljikavom žicom, ali će uskoro shvatiti da je to uzaludno. Ljudi će nastaviti gurati kamenje ako budu uvjereni da nema drugog načina, ali jednom kad se otvori drugi način, ništa ih neće zaustaviti od bježanja. U početku će odbijati zarađivati za život preko graditelja piramida, baš kao što to danas čine cirkusi. Međutim, kako vrijeme bude prolazilo, postat će sve manje ovisni o njima. Suradivati će sve više i više jedni s drugima, stvarajući svoju vlastitu međuplemensku ekonomiju.

Nakon sto godina civilizacija će se još uvijek održati otprilike u polovičnoj veličini od sadašnje. Polovica ljudi još će uvijek pripadati najštetnijoj kulturi, ali druga će polovica, živeći plemenski uživati u skromnijem načinu života usmjerenom prema stjecanju više *od onog što žele* (nasuprot situaciji kad samo stječu više).

200 godina nakon civilizacije

Postepeno će se ekonomska ravnoteža moći pomaknuti između «civilizacije» (u tom trenutku gotovo uvijek opterećene znakovima navoda) i onih «izvan civilizacije» koji je okružuju. Sve više i više ljudi će vidjeti da mogu zamijeniti mnoštvo toga što zapravo ne žele (moć, društveni status i pretpostavljenu udobnost) za stvari koje duboko žele (sigurnost, smisleni posao, više slobodnog vremena i društvenu jednakost – što je sve proizvod plemenskog načina života). «Ekonomija» koja više neće biti vezana za tržište koje se stalno širi postat će lokalna stvar jer će nacionalna i globalna poduzeća polako gubiti razlog svog postojanja.

Za dvije stotine godina ono što zovemo civilizacijom ostavljeno je iza nas i čini se besmislenim poput teokracije Olivera Cromwella. Gradovi su još uvijek ovdje – kamo bi otišli? – kao što je ovdje i umjetnost, znanost i tehnologija, ali to više nisu sredstva i utjelovljenja najštetnije kulture.

Ne bavim se ovim razmišljanjima u smislu proročanstva. Bacam ih pred vas u vodu ne bih li vam pokazao u kom smjeru jetera cilj... te da vam omogućim pratiti valiče natrag do obale sadašnjosti.

Ali, gdje je to točno «izvan»?

U utopijskom scenariju vi skupite svoje prijatelje, opremite se poljoprivrednim alatima, nađete djelić raja u divljini gdje možete pobjeći od svega. Ova iznošena stara maštarija jako je privlačna jer ne zahtijeva vlastitu maštu (budući je već izmaštana) te je može ostvariti svatko s dovoljno sredstava i ponekad će djelovati više od nekoliko mjeseci. Predložiti je kao opće rješenje za šest milijardi ljudi bio bi svevremenski rekord u ludosti.

Civilizacija ne predstavlja zemljopisno područje; to je društveno i ekonomsko područje gdje mase grade piramide za svoje faraone. Slično tome, izvan civilizacije nije zemljopisno područje već društveno i ekonomsko područje gdje ljudi u otvorenim plemenima slijede ciljeve koji mogu, ali i ne moraju biti prepoznatljivo «civilizirani».

Ne morate ići nikuda da izidete izvan civilizacije. Morate početi stvarati život na drukčiji način.

PETI DIO

Pleme vrana

*Yeah,
Pa,
Usamljeno je
i na dnu
također.*

JOSEPH CHASSLER

Nevoljni zatvorenici

Konzervativne procjene tvrde da u Americi, u svakom trenutku, postoji oko pola milijuna ljudi koji su izgurani u društveni i ekonomski pakao nazvan beskućništvo. Beskućništvo je nešto više od umanjenice za siromaštvo, budući da usmjerava našu pozornost na posebnu vrstu siromaštva koje nastaje u hipersuvremenim gradovima, a koji se mogu odrediti kao gradovi u kojima je prostor tako dragocjen da se ne može namijeniti siromašnima. U takvim gradovima potpuno je nestalo jeftinih stanova i «unutra» jednostavno nema mjesta za siromašne.

Među tim beskućnicima pojavljuje se nekoliko različitih skupina. Jedna se sastoji od mentalno bolesnih ljudi koji su se našli na ulicama nakon sedamdesetih godina kad su se mentalne ustanove masovno rješavale svojih štíćenika. Drugu skupinu čine nekvalificirani ili polukvalificirani radnici čiji su poslovi izvezeni u zemlje gdje je radna snaga jeftinija ili su postali tehnološkim viškom zbog automatizacije i robotizacije. Sljedeća skupina sastoji se od koje bi u pedesetim i šezdesetim nazivali «neprivilegiranimi» - napuštene žene i djeca, žrtve rasnih i etničkih predrasuda, neobrazovani i kronično nezaposleni. Na sve te ljude gleda se kao na žrtve. Ostali ljudi među beskućnicima su: odbjegla mladež, ovisnici o drogi, skitnice, lugalice i vagabundi koji su se u toj skupini našli jer su, na izgled, izabrali biti beskućnici.

Neka beskućnici nestanu

Javni službenici (održavajući neizgovorene želje svojih birača) prirodno žele da beskućnici nestanu. To nije grub poriv. Pretpostavka je da beskućnici doista žele nestati (barem oni koji su među njima zbog siromaštva) i pronaći posao i dom, te se vratiti «normalnom» životu. Uloga službene vlasti je pomoći, potaknuti i ohrabriti beskućnike da se vrate normalnom životu. Iznad svega, ne smije se učiniti ništa da bi se ohrabrilo beskućnike da *ostanu* beskućnici. Ukratko, beskućništvo se mora učiniti teškim, niskim i bolnim, a možete biti sigurni da čuvari našeg društva jako dobro znaju kako to postići.

Prirodno je da javnost želi skloništa za beskućnike, ali ne očekuje se da su ta skloništa privlačna; nitko ne bi trebao «željeti» ostati u skloništu – to bi poništilo svrhu koja teži izbaciti beskućnike iz beskućništva. Po svaku cijenu izbjegavajući javna skloništa za beskućnike, beskućnici se snalaze bilo gdje drugdje: na ulicama, u parkovima, u tunelima, u napuštenim zgradama, pod mostovima i tako dalje. Policija ih iz tih mjesta redovito proganja jer ako bi se beskućnici smjestili *bilo gdje* za stalno, kakav motiv bi imali da prestanu biti beskućnici? Učiniti beskućnike jadnijim postaje neka vrsta odlučne ljubavi – najbolja i najljubavnija stvar koju za njih možete učiniti.

Jedino što, iz nekih čudnih razloga, sve to uopće ne djeluje.

Ako nije djelovalo prošle godine...

Najveće otkriće koje bi izvanzemaljski antropolog uvidio glede naše kulture je nevjerovatna reakcija na promašaj: *ako nije djelovalo prošle godine, učinimo to PONOVO ove godine (i ako je moguće, učinimo toga VIŠE).*

Svake godine donosimo sve više zakona, zapošljavamo sve više policajaca, gradimo više zatvora i osuđujemo više prekršitelja na dugogodišnje zatvorske kazne, a sve nas to ni za milimetar ne približava rješenju problema kriminala. To nije djelovalo prošle godine, ni prethodne, ni godine prije toga, ali možete biti sigurni da ćemo ponovo pokušati ove godine, *znajući* bez sjenke sumnje da neće djelovati ni sada.

Svake godine pokušavamo otjerati beskućnike, a oni svake godine ostaju s nama. Nismo ih mogli natjerati da se vrate u «glavnu struju» prošle godine, ni prethodne, ni godine prije toga, ali možete biti sigurni da ćemo ponovo pokušati ove godine, *znajući* bez sjenke sumnje da neće djelovati ni sada.

Novo pravilo za nove umove

Da biste izmislili bolju reakciju na neuspjeh (tako kažu) biti vrhunski znanstvenik. Reći ću to ovako: *ako nije djelovalo prošle godine, ni prethodne, ni godine prije toga, ili bilo koje godine u poznatoj povijesti, onda POKUŠAJMO NEŠTO DRUGO.*

Imamo duboko povjerenje u vojnički pristup problemu. Izjavljujemo „rat“ siromaštvu. Kad to ne uspije, izjavljujemo „rat“ drogama. „Borimo“ se protiv kriminala. „Borimo“ se protiv beskućništva. „Ratujemo“ protiv gladi. Zaklinjemo se da ćemo „poraziti“ AIDS.

Inženjeri si ne mogu dopustiti neuspjeha poput političara i birokrata, pa umjesto otpora prihvaćaju gipkost (kao što i ja činim). Primjerice, oni znaju da se ni jedna zgrada ne može izgraditi dovoljno čvrsta i kruta da bi se oduprla potresu. Dakle, umjesto da se pokušavaju suprotstaviti potresu gradeći čvrste zgrade, oni grade savitljive. Prihvatiti nešto ne znači predati se. Na taj način zgrade koje su otporne na potrese preživljavaju ne tako da se suprotstavljaju snazi potresa, već tako da je prihvaćaju uvlačeći je u sebe.

Onog trenutka kad se nađe netko dovoljno hrabar da se prema beskućništvu odnosi na taj način) prihvaćajući ga i uvlačeći u sebe, umjesto da se protiv njega bori, dogodit će se značajne stvari i to ne samo za beskućnike.

Poslušajte beskućnike

Potrebno je prihvatiti činjenicu da će beskućnici uvijek odabrati bolju mogućnost za sebe. Ako ih pronađete kako žive ispod mosta umjesto u lijepom, čistom gradskom skloništu, možete biti sigurni da nisu pogriješili – s njihove točke motrišta. Prijamni postupak za sklonište možda je neprihvatljivo napadan, umjetan i ponižavajući, ili su mu pravila drakonska. Kako god bilo, neugoda pod mostom je podnošljivija. Prirodno, ono što je bolje za jednu osobu nije bolje za drugu. Ljudi s ulica New Yorka će vam reći da imaju toliko hrane da je gotovo nemoguće biti gladan. Bez obzira na to, ima onih koji će pobjeći i iz tog svijeta obilja i ostati duboko pod zemljom gdje ima svježe hrane)jednom kad se naviknete na lov, ubijanje i kuhanje „uličnih zečeva“ – štakora).

Također je potrebno prihvatiti činjenicu da beskućnici razumiju svoju situaciju, ali ne nužno na isti način kao i sociolozi, ekonomisti ili gradski planeri, već s praktičnog i osobnog stajališta. Oni možda ne mogu raspravljati o deindustrijalizaciji, ali znaju da ljudi koji ih mudro savjetuju „neka nađu posao“ žive u Zemlji Nedođiji i zamišljaju svijet rada koji već desetljećima ne postoji.

Da li je beskućništvo potres?

Brodolomac u moru se već treći put gotovo utopio kad je ugledao brod kako prolazi. Skupivši svoju posljednju snagu, očajnički je mahao i tražio pomoć. Netko na brodu strogo ga je pogledao i uzvratilo mu: „Nađi si čamac!“.

Sociolog Peter Marcuse je napisao: „Beskućništvo nije samo potaklo intelektualno shvaćanje da mašinerija sustava nije uspjela zadovoljiti osnovne potrebe svakog građanina, već i društveno shvaćanje da je sustav došao do neke granice koju više ne može prijeći; stvorio je svijet *kojeg više ne može kontrolirati*.“.

Sviđa mi se ovaj navod zbog toga jer se izraz „mašinerija sustava“ jako lijepo uklapa u moju prisposobu o inženjerima. Ta je mašinerija stvorila svijet naseljen ljudima koje *više ne može kontrolirati*. Ako prevedem to u moj metaforički sustav, Marcuse kaže da su beskućnici gurnuti u društvenu i ekonomsku ničiju zemlju koja je *izvan civilizacije*. A kad ta mašinerija želi silom vratiti te ljude natrag – u tome ne uspijeva, neprekidno i stalno.

Tehnološki guru Jacques Attali najavio je kraj vremena radničke klase. „Strojevi su novi proletarijat“, rekao je. „Radnička klasa dobiva otpusna pisma.“ Ali, mi znamo da u strukturi koja se naziva civilizacija nema mjesta za neradnike. Dakle, kuda će ih ta otpusna pisma odvesti – ako ne *izvan* te strukture?

Kako bi izgledalo prihvaćanje?

Znamo kako izgleda „borba“ protiv beskućništva. Napadamo na dvije bojišnice. Na jednoj, primjerice, otvaramo skloništa za beskućnike, ali (budući da ne želimo da ostanu u skloništima) činimo ih što je moguće više negostoljubivima. Na drugoj bojišnici, donosimo zakone koji proglašavaju kriminalcima one koji ne žele biti u skloništima. Ti zakoni dozvoljavaju (ili obavezuju) policiji da gnjavi beskućnike koji nisu „tamo gdje bi trebali biti“ i pojavljuju se tamo gdje ih ne želimo. Sve dok se beskućnici ne srede, ne nađu posao i nekako se čarobno uzdignu do prosječne srednje klase, igra će se odvijati unedogled.

Prihvaćanje beskućništva bi značilo *pomoći beskućnicima da budu uspješni kao beskućnici*. Kakva ideja! Gotovo mogu čuti glasove bijesa i od strane liberala i od strane konzervativaca kojima pozdravljaju ovu zamisao. Pomoći ljudima da budu uspješni u tome što su beskućnici? Mi želimo da budu neuspješni kad su beskućnici! (Tako da se vrate u normalu.).

Prvi korak u prihvaćanju beskućništva bio bi ukinuti zakone koji kriminaliziraju beskućnike. Mirno možemo ukloniti zakone koji sprečavaju neku industriju da počini neopisivu štetu, ali ukloniti zakone protiv bespomoćnih siromašnih – kakva zamisao! Upravljači ustanova kojima su ukinute zabrane možda su nas okrali za milijarde, ali barem se nisu vucarali po ulici u prljavoj odjeći!

Neka se smjeste gdje žele

Proglašavanje beskućništva kriminalnom radnjom jednako je borbi protiv potresa građenjem čvrstih zgrada. Uklanjanje zabrana i zakona protiv beskućništva je jednako prepoznavanju da je „mašinerija sustava... stvorila svijet kojeg više ne može kontrolirati.“. Moramo napustiti kontrolu nad beskućnicima, jer je to nemoguće, baš kao i u slučaju potresa. Budući da ga ne možemo pobijediti, moramo ga na najbolji način iskoristiti.

Ispod Manhattana postoje tisuće nekorištenih naseljivih tunela koji su zabranjeni beskućnicima iz jednog jedinog razloga: oni bi mogli pokušati tamo živjeti. Beskućnici *pokušavaju* živjeti u njima, pa se smatra dužnošću javne vlasti da ih istjera iz njih. Vlast objašnjava da nitko ne bi trebao živjeti u tunelu. Tuneli nisu namijenjeni za život ljudi. Nesigurni su. Nezdрави su. Nisu higijenski. Usprkos tome, neki beskućnici radije žive u tunelima nego u kućnim prolazima ili pod mostovima.

Umjesto da šaljemo policiju koja će beskućnike istjerati iz tunela, gradski bi oci morali poslati inženjere neka pitaju te ljude što bi grad mogao učiniti da poboljša njihove uvjete života. Ono što bi čuli bilo bi: „Potrebna nam je pomoć sa sanitarijama, strujom i vodom.“

Nemojte pokušavati odvući beskućnike na mjesta koja nama izgledaju dobrima. Pomognite im da prežive na mjestima koja su za njih dobra.

Dopustite im neka se sami nahrane

Baš kao što pokušavamo spriječiti beskućnike da pronađu zaklon u tunelima, napuštenim zgradama, ispod mostova i tako dalje, također im sprečavamo pristup do obilja savršeno jestive hrane koja se u gradovima dnevno odbacuje. Neki restorani su uveli praksu posipanja ostataka hrane amonijakom da bi je učinili nejestivom. Neki su na svoje kontejnere za smeće postavili lance i lokote. Umjesto toga zamislite organizirani sustav koji beskućnicima pomaže distribuirati hranu koja sada većinom završi na smetlištu.

Ili, još bolje, zamislite bijes koji bi takav prijedlog izazvao u dobrim građanima naših gradova. Kako bi opasno (čak i nemoralno!) bilo dopustiti klasi „skitnica“ da žive od onog što nama više ne treba. Tada ne bismo samo „dozvoljavali“ taj način života, mi bismo ga zapravo *ohrabivali* – pomagali mu! – umjesto da se protiv njega borimo i da ga iskorijenimo!

Dopustite im da zarađuju za život

Iz nekih razloga u našoj kulturi podučavamo djecu da preziru lešinare. Plijen i grabežljivci su junaci, ali lešinari su prezira vrijedni. Istina je drugačija; bez lešinara ne bismo mogli živjeti. Bili bismo pretrpani leševima. Lešinari žive oslobađajući svijet njegovog biološkog otpada. Umjesto da ih proklinjemo, morali bismo ih blagoslivljati. U ovom trenutku najveći dio životinjskih tijela koje pregazimo na autocestama uklanjaju ptice poput vrana. Ako ih istrijebimo morat ćemo obavljati njihov posao. Ono što sada ti lešinari rade za nas besplatno, morat ćemo plaćati iz vlastitog džepa.

Jedini „pošteni“ život koji je dostupan beskućnicima je „lešinarstvo“ – i oni su općenito sasvim zadovoljni s tim. To je posao koji mogu obavljati bez adrese, nadgledavanja, satnice ili održavanja odjeće koja je društveno prihvatljiva.

David Wagner opisuje kako timovi lualica zajedno uklanjaju bakrene dijelove iz napuštenih zgrada. Prirodno, to je nelegalno, usprkos činjenici da će bakar inače propasti. Umjesto da tu vrstu aktivnosti sprečavamo, zašto je ne bismo podržali. Ogromna količina materijala se može reciklirati na taj način, ne samo čuvanjem izvora već i smanjenjem količine materijala koji se pretvara u otrovni otpad.

Pustite moje ljude na miru

Beskućnici su „izvan civilizacije“ jer su izvan dosega civilizacijske hijerarhije koja nije sposobna proširiti svoju strukturu do njih. Najviše što može je da ih gnjavi i suprotstavlja im se. Prihvatiti beskućništvo značilo bi pustiti ih na miru, baš kao što su biblijski faraoni pustili na miru Izraelce.

Da li ja tvrdim da beskućnici *žele* ostati beskućnici? Ne baš. Neki od njih su „privremeni“ jer su dospjeli poradi nekih nesretnih okolnosti i žele se vratiti u normalu. Moji prijedlozi takvima neće smetati. Oatali koji su na ulicama nisu tamo nužno zbog toga što vole biti beskućnici, već zbog toga jer su alternative beskućništvu gore: institucionalizacija, neprekidno nasilje u obitelji, sustav starateljstva koji je slijep ili nezainteresiran za njihove potrebe i težak rad koji ne pruža mnogo nade.

Međutim, ostaje činjenica da mnogi koji u početku postanu beskućnici protiv svoje volje, kasnije promijene svoje stajalište o tome.

„Sviđa mi se moj život kakav je sada.“

To je jedan stanovnik tunela rekao novinarki Jennifer Toth. Nastavio je: „Nezavisan sam i radim što želim. Ne radi se o tome da sam lijen ili da ne želim raditi. Svakog dana mnogo hodam i skupljam konzerve. To je život kakvog želim.“ Još jedan stanovnik tunela opisuje kako ga je pronašao brat i želio mu pomoći da se vrati u normalan život. „Ponudio mi je 10000 dolara. Jednostavno me ne razumije. Za sada želim biti ovdje. Možda ne zauvijek, ali za sada.“

Jedan od ispitanika Davida Wagnera koji je pobjegao od stalnog pritiska kod kuće rekao je: „Život na ulici je dobar. Spavam gdje želim. Družim se s ljudima i pijem. Slobodan sam poput ptice.“ Drugi ispitanik (koji je pobjegao od kuće zbog nasilja kad je imao dvanaest godina) je rekao: „Bilo je dobro. Putovao sam, otišao sve do obale na jugu. Bilo je super i što god se događalo nikad se nisam osvrtao.“

Čak i kad je ulica samo bolja alternativa od mnogo loših, ljudi često osjećaju da tamo dobivaju više podrške nego kod kuće. Jedan odbjegli čovjek je, opisujući svoje ulične prijatelje Katherini Coleman Lundy, rekao: „Ako im je bila potrebna hrana ili nekoliko dolara, dao bih im nekoliko dolara... Kad god bih ja nešto trebao, a oni su imali, dali bi mi.“ Neki drugi odbjegli rekao je Jennifer Toth: „Doista smo primali podršku jedan od drugog, ne samo na sat vremena kao kod nekog socijalnog radnika, već od ljudi koji doista razumiju i brinu za vas.“

Što će se dogoditi s njima?

Ako dopustimo beskućnicima da pronađu svoje vlastito mjesto i pomognemo im naseliti ga (umjesto da ih tjeramo kad god se negdje smjeste), ako prema njima usmjerimo veliku količinu hrane koja se dnevno baca (umjesto da ih prisiljavamo da mole za hranu u skloništima), ako im aktivno pomognemo da jedni druge podržavaju pod uvjetima koje sami odaberu (umjesto pod našim uvjetima) – beskućništvo bi uglavnom prestalo biti „problem“. Postalo bi nešto na čemu uvijek radimo u gradu, poput održavanja ulica. Ulice nikad neće biti do kraja „popravljene“. Zauvijek će se raspadati, a mi ćemo ih zauvijek popravljati. O održavanju ulica ne razmišljamo kao o problemu, jer je to nešto što smo prihvatili.

Ako prihvatimo beskućništvo, tada bismo mi i beskućnici za promjenu surađivali. Nahriniti, zaštititi i udomiti ljude postala bi zajednička briga i zadaća.

Prihvaćanje beskućništva ne bi značilo da će ulične protuhe i pijanice nestati – baš kao i održavanje ulica ne znači da će nastati udarne rupe i prometna gužva. Prihvaćanje beskućništva (poput prihvaćanja potresa) znači prihvaćanje stvarnosti, a ne njeno okončanje.

Nisam POTPUNO sam!

Negdje na kraju svoje studije o beskućnicima *Kultura i otpor u zajednici beskućnika (Culture and Resistance in Homeless Community)*, David Wagner piše:

„Što ako bismo beskućnicima... ponudili mogućnost opće pokretnosti i općih izvora, a ne individualni pritisak, nadzor i tretman? Što ako bi guste društvene mreže i kohezivne subkulture koristili odvjetnici, socijalni radnici i drugi? Što kad bismo osigurali kuće u blizini okupljališta beskućnika, pristojne kuće čije naseljavanje ne bi zahtjevalo napuštanje ulice već bi se mogle dijeliti s uličnim prijateljima... Što ako bismo društvene dobrobiti distribuirali kolektivno, a ne individualno tako da se hrana, sklonište i druga dobra daju skupini, a ne pojedincima? To znači da se ne bi moralo čekati satima i izlagati svoj osobni život službeniku u nekom uredu radi provjere, već bi se sudjelovalo u skupnoj dobrobiti cijele kohorte beskućnika (ili druge skupine siromašnih ljudi).“

Svi ti prijedlozi (koje čak i Wagner smatra radikalnima) predstavljaju prihvaćanje stvarnosti beskućnika. Oni bi mogli pomoći beskućnicima da pristojno žive *dok* su beskućnici – i da žive na način koji *žele* (nasuprot onome što vladini dušebrižnici misle da bi *morali* živjeti).

Primjedbe

Zamisao o prihvaćanju beskućništva potaknut će primjedbe sa svih strana. Liberali će smatrati da se radi o predaji pred beskućnicima, ali to bi bilo kao da kažete da ste se „predali“ pred ulicom ako je održavate. Prihvaćanje beskućništva znači slušanje siromašnih koji vjeruju da se mogu brinuti sami za sebe uz pomoć koja im je potrebna, umjesto pomoći za koju oni koji imaju pristojne kuće misle da im je potrebna.

Na drugom kraju političkog spektra, konzervativci će prihvaćanje beskućništva primiti hladno jer smatraju da se radi o gomili slobodnjaka koje je potrebno kažnjavati dok si ne nađu posao. Na posljetku, oni mogu smatrati da je to poput pomaganja siromašnom ribaru da načini štap za ribarenje umjesto da ga nahranimo.

Službene primjedbe bit će najglasnije jer se tu radi o nečem višem od načela. Mnogo ljudi zarađuje za život „boreći se“ protiv beskućništva, te će oni njihov nestanak vidjeti kao prijetnju svojoj egzistenciji (iako, naravno, neće biti toliko glupi da to kažu).

Ukrasti novčani bon u Los Angelesu značilo bi tisuću dolara globe i sto dana iza rešetaka. Kad je anonimni darovatelj organizirao raspodjelu stotinu legalnih bonova za beskućnike, službene vlasti su „napravile facu“ i proglasile to „dobronamjernim, ali pogrešnim“.

Primjedba koja najviše govori

Prihvaćanje beskućništva – dozvoliti siromašnima da žive na ulici – otvorilo bi vrata zatvora naše kulture. Potlačeni i poniženi bi se izlili van. Bilo bi to prvo veliko kretanje ljudi prema društvenoj i ekonomskoj zemlji koju nazivam „izvan civilizacije“.

Pleme vrana, oslobođeno tlačenja, naraslo bi – možda eksplozivno.

Ne bismo željeli da se to dogodi, zar ne? Sveti Bože, ne.

Bilo bi to kaotično. Moglo bi biti čak i uzbudljivo.

Carlos, odbjegli čovjek koji živi pod stijenom u Riverside Parku na Manhattanu, rekao je Jennifer Toth: „Promijenio bih svijet tako da ima mjesta za nas. Dobrih mjesta gdje bismo bili slobodni i ne bismo živjeli u rupama.“

Neke opasne zamisli se ovdje stvaraju... mjesto za beskućnike... dobro mjesto... prava sloboda... ne u rupama...

Postavite još stražara na zidove. Obnovite vratnice.

ŠESTI DIO

Nova plemenska revolucija

*Stvari se nikad ne mijenjaju borbom
Protiv postojeće stvarnosti.
Ako želite nešto promijeniti, izgradite novi
model zbog kojeg će stari biti nepotreban*

BUCKMINSTER FULLER

*Tragovi naših predaka izbrisani su velikim
zaboravom. Nije na nama da točno slijedimo
njihove stope, već da stvorimo svoje, jednako
izvorne tragove.*

CARL COLE, DEVETNAEST GODINA

Pleme vrana i drugi

Zahvaljujući svom ocu, Jeffrey je mogao živjeti poput vagabunda, a da ga ne označe kao beskućnika. Nije bio zainteresiran ni za kakav posao, ali nitko mu nije dobacivao da si „nađe posao“ jer nikad nije morao ispružiti ruku tražeći milostinju. Možda i nije bio tako sretan, jer da je doista bio beskućnik, možda bi mogao naći svoje mjesto u svijetu kao pripadnik Plemena vrana.

Ali, naravno, to pleme nije za svakoga.

Kada sam u *Mojem Ishmaelu* po prvi put opisao Novu plemensku revoluciju, bio sam poput astronoma koji opisuje planet o čijem se postojanju zaključilo, ali ga se još nije vidjelo. Da me netko nešto pitao o tome, ne bih mogao primjerom pokazati o čemu govorim. Tek nakon godinu dana razmišljanja palo mi je na pamet da je cirkus (kojeg sam upotrijebio kao vrstu obrasca u knjizi *Providnost: priča o pedesetogodišnjoj potrazi*) zapravo organiziran kao autentično pleme. (Taj sam primjer dodao u kasnija izdanja *Mog Ishmaela*.)

Ali, zar samo jedan primjer?

Nakon još mjeseci razmišljanja, shvatio sam da sam uvjetovan etničkim plemenskim obrascem koji skupinu od šezdeset ili sedamdeset ljudi može učiniti potpuno samodovoljnima. Promatrao sam veličinu i strukturu, a zaboravljao na dobrobiti.

The East Mountain News

Čim sam na problem počeo gledati drukčije, shvatio sam da smo Rennie i ja zajedno s još dvoje ljudi jednom (prilično nesvjesno) zarađivali za život na autentično plemenski način izdajući časopis *The East Mountain News* u području istočno od Albuquerquea. Rennie i ja smo pokrenuli časopis gotovo bez kapitala. Nakon što smo izdali nekoliko brojeva nazvao nas je Hap Veerkamp, stari novinar koji je živio u prisilnoj mirovini (jer ga nitko nije želio zaposliti u njegovim godinama). Rekao je da može raditi bilo što glede časopisa – osim prodaje reklama. Rekli smo da bismo voljeli imati njegove priče i fotografije, ali ako nemamo ljude koji prodaju reklame uskoro ćemo zatvoriti posao. Rekao je da će pokušati. Nekoliko tjedana kasnije javila nam se C.J. Harper, mlada žena koja je očajnički željela biti pisac i imala je zamisao za kolumnu koja bi nam se mogla svidjeti. Svidala nam se kolumna, a svidala nam se i ona. Sljedeće pitanje je bilo: „Možete li prodavati reklame?“.

Ona je rekla: „Mogu prodavati bilo što.“.

Zašto je djelovalo

Iznenada smo imali posao – na skroman način. Nitko od nas nije bio na plaći. Na kraju tjedna, kad je broj izišao, Rennie bi sjela C.J. i Hapom i izračunala koliko je ostalo od nakupljenog novca od reklama nakon plaćanja računa za tiskanje. Naše je pravilo bilo da tiskamo samo toliko časopisa koliko se može pokriti naplaćenim reklamama. Ako smo imali za osam stranica, tiskali bismo ih osam i to je bio „u redu tjedan“.

Časopis je bio uspješan za nas iz dva razloga. Prvo, nismo zahtjevali visok standard života, pa je ono što smo dobili od časopisa (bijedno u usporedbi s normalnim standardima) bilo dovoljno. Drugo, časopis nije bio sredstvo za zarađivanje novca. Svi smo voljeli taj časopis i bili smo ponosni na naš doprinos u njemu. Hapove fotografije su bile dobre poput fotografija u bilo kojem velikom časopisu. Kolumne koje je pisala C.J. bile su izvrsne. Novinarske priče koje je pisala Rennie poslužile su kao primjeri u novinarskoj školi. Još uvijek mučeći se sa šestom inačicom knjige koja će jednog dana postati *Ishmael*, ja sam časopisu posvećivao samo tri dana tjedno, prelamajući ga i oblikujući ga, ali na taj sam se način odmarao od pisanja i imao prigodu raditi druge stvari u kojima uživam.

Nismo bili ni blizu veličine etničkog plemena, niti smo živjeli u zajednici, ali smo ipak imali sve glavne dobrobiti plemenskog života.

The East Mountain News kao cirkus

Poput pripadnika cirkusa, svatko od nas je imao posao koji je bitan za uspjeh cjeline. Kao i u cirkusu, najgori posao bio je posao *šefa* (a to je radila Rennie); nitko joj nioje zavidio i niti za trenutak pomislio da je preplaćena.

Baš kao i u cirkusu, svatko je znao da časopis mora zaraditi nešto, ali zarađivanje nije bilo cilj. Poput pripadnika cirkusa, stvorili smo način zarađivanja za život koji nam je odgovarao. Da bismo to održali, morali smo održavati časopis na životu. Časopis nam je svima bio potreban.

Bez rasprave smo znali da moramo održati časopis na životu da bi on nas održao na životu. Jedini problem je bio u tome da je plemenu bilo potrebno još nekoliko pripadnika, a mi to nismo shvaćali. Šefica je morala podijeliti neke od svojih iscrpljujućih zadaća, a bilo ih je dosta. Rennie se sve više iscrpljivala, ali ljudi koji su nam bili potrebni nisu se pojavili da nam se pridruže i da (u isto vrijeme) prošire naš posao tako da i oni mogu od toga živjeti. Nekoliko ljudi se javilo da ih *zaposlimo*, ali oni su bili zainteresirani samo za plaću. Kad su shvatili da bi zarađivali vrlo malo, otišli su. Nisu bili zadovoljni što bi živjeli od časopisa i nisu bili spremni uspjeh časopisa učiniti svojim uspjehom, kao što smo mi to činili.

Uspjeh i neuspjeh časopisa

Uspjeh časopisa sastojao se u tome što smo Rennie i ja uspjeli pokrenuti posao gotovo bez kapitala (vrlo mala količina gotovine i nešto umirovljene tiskarske opreme poklonjene od Rennienog brata Jamesa), jer smo ga pokrenuli na plemenski način. Da smo željeli pokrenuti časopis na uobičajeni način bilo bi nam potrebno stotine tisuća dolara. Da smo ga pokrenuli na uobičajeni način bilo bi nam potrebno nekoliko godina da časopis postane zapažen. Pokrenut plemenski, bio je zapažen već prvi tjedan. S obzirom na veliko područje koje smo pokrivali, a relativno malu osnovu za reklamu, časopis ne bi nikada stvorio dovoljno dobiti da privuče pozornost nakladnika s običnim kapitalističkim ciljevima. Zapravo, nakon što smo prodali časopis (lokalnom posredniku nekretninama koji ga je namjeravao održavati kao uobičajeni) on je vrlo brzo propao.

Realno govoreći, područje na kojem smo radili u to vrijeme nije moglo održavati časopis na kapitalističkim osnovama. Ono što bi se moglo uraditi je takozvani *shoper* (reklamni letak s nekoliko dodanih priča). Kad je East Mountain News propao, zamijenio ga je *shoper*.

Plemenske dobrobiti

Časopisi iz Albuquerque-a nisu pokrivali novosti s „naše“ strane planine osim povremenih ubojstava. Dolaskom *East Mountain Newsa* ljudi su po prvi put mogli pročitati što se događa u njihovom području; školske novosti, političke događaje, društvene događaje – cijeli spektar života koji pada u skupinu „novosti“. Iako oni to nisu znali, bila je to dobrobit naše spremnosti da pokrenemo časopis na plemenski način. Da smo ga pokrenuli na uobičajeni način ne bismo si mogli priuštiti pravi časopis.

Osobno nisam bio toliko zainteresiran za pretvaranje East Mountain Newsa u „pravi“ časopis. Moj posao je bio sastavljanje reklama i oblikovanje časopisa. Jednom, nakon što smo nekoliko tjedana za redom morali izdati časopis od četiri stranice, rekao sam: „Zašto ne počnemo raditi *shoper*?“. Taj je prijedlog odmah odbačen. Rennie, Hap i C.J. sudjelovali su u pothvatu jer se radilo o *časopisu*, a ne zato da zarade novac. Činjenica da bi izdavanjem *shopera* zaradili više novaca njima je bila nevažna. Ne bi dobivali ono što su željeli da smo izdavali *shoper*, a novac im ne bi nadoknadio gubitak.

Važno je shvatiti da se nismo ničega „odricali“ zbog toga što smo bili pleme. Dobivali smo nešto jer smo bili pleme – nešto što bi nam inače bilo nedostupno. Nismo bili pleme jer je to plemenito i nesebično; bili smo pleme jer smo bili pohlepni i sebični.

Što se dogodilo Hapu i C.J.?

Časopis nam je svima osiguravao život. Primjerice, kad je Hapu bila potrebna nova guma za automobil, dobili smo je od lokalnog vulkanizera, a zauzvrat ga reklamirali. Kad C.J. nije mogla dobiti telefonsku liniju, jamčili smo za nju. Nismo ni za trenutak posumnjali da bi oni, u suprotnoj situaciji, za nas učinili isto.

Kad smo prodavali časopis predlagali smo novom vlasniku da nastavi raditi s Hapom i C.J., ali je on imao druge zamisli. Hap je u to vrijeme već postao neka vrsta zvijezde, tako da nije imao teškoća s dobivanjem posla kod *Torrance Country Citizen-a*, časopisa čije se područje na jugu preklapalo s našim. On još uvijek radi tamo. Fotografija koja se nalazi na ovitku *Providnosti* njegovo je djelo.

C.J. se udala, napustila područje i s njom nismo u kontaktu od tada. Ako je vidite, recite joj da nam se javi.

Plemenski odnosi: osnovni sastojci

Sretno pleme nije jamstvo uspjeha, naravno. Moraju postojati i uobičajeni činitelji potrebni za uspjeh. U našem slučaju, morala je postojati potreba javnosti za časopisom i dovoljno velik broj poduzeća kojima je bila potrebna reklama, a mi smo imali oboje.

Ali, osim toga, Rennie i ja smo bili nevjerojatno sretni što smo pronašli dvoje ljudi koji su bili spremni udružiti se s nama u pokretanju časopisa, a bili su zadovoljni da žive skromno (kao i mi). Uz sve to nismo mogli promašiti.

Mislim da je potrebna skupina ljudi (1) koji posjeduju sve potrebne vještine za započinjanje posla, (2) zadovoljni su sa skromnim standardom života i (3) spremni su razmišljati „plemenski“ – a to znači da iz posla uzmu ono što im je potrebno, a da ne očekuju utvrđenu plaću.

Koji poslovi se mogu tako organizirati?

Koliko je meni poznato, svaki posao koji uspijeva na uobičajeni način može uspjeti i plemenski uz nekoliko iznimaka. Posao koji je izgrađen oko jednog pojedinca ne odgovara plemenskom pristupu. Primjerice, teško je zamisliti internista koji sa svojim osobljem radi plemenski. Razlika između onog što ulaže internist i onog što ulaže osoblje je prevelika. S druge strane, nije nezamisliva plemenska bolnica, jer će internist u nju uložiti jednako kao i kirurg, administrator, anesteziolog itd. Nisam pronašao način kako da posao autora pretvorim u plemenski posao (osim ako on/ona ne želi biti sam svoj nakladnik).

Spomenimo samo neke poslove: restorani, poslivi održavanja, zidarstvo – sve se to može raditi plemenski (siguran sam da mnogi takvi poslovi već jesu plemenski). Imajte na umu da pleme nije ništa drugo nego skupina ljudi koja ravnopravno radi zajedno da bi zaradila za život. Nema granica mogućnostima.

Novi plemenski pothvat

Ljudi me pitaju da li sebe smatram Ostaviteljem. Prije bih odgovarao: „Ne. Ja sam zatvorenik Uzimateljskog ekonomskog sustava kao i vi. Potpuno sam ovisan o velikoj mašineriji koja tiska, distribuira i prodaje moje knjige.“. Zatim bih dodao da bi mi bilo drago kad bih mogao smanjiti svoju ovisnost, barem za deset posto, jer bi to značilo da sam se barem deset posto oslobodio zatvora.

Stvaram mnogo materijala koji ima malu ili nikakvu „komercijalnu“ vrijednost i nije privlačan velikim nakladnicima, ali to ne znači da nije privlačan mojim čitateljima. Da bih taj materijal učinio dostupnim onima koji ga žele (i u nadi da ću osvojiti tih deset posto slobode), odlučili smo pokrenuti poduzeće pod nazivom Novi plemenski pothvat koje će se pobrinuti da moj rad bude dostupan ljudima *izvan* nakladničkog sustava SAD. Primjerice, dvije kratke knjige pod naslovom *Knjiga prokletih* i *Adamove priče* sadrže neke od najsnažnijih izraza mojih zamisli, ali svi se slažu da one nisu komercijalne. Te knjige će nuditi Novi plemenski pothvat pod nazivom *Animistički zavjet*.

Plemenske zadaće i obrasci organizacije

U neofuturističkom poduzeću svi pripadnici plemena rade sve: pišu, nastupaju, prodaju karte, čiste i tako dalje. Takva je situacija u Culpepper & Marriweather Great Combined Circusu, gdje svi rade sve: postavljaju šatore, brinu za životinje, nastupaju i tako dalje.

East Mountain News je bio organiziran drugačije. Hap i C.J. su skupljali novosti i prodavali reklame. Ja sam slagao reklame i pripremao slog. Rennie je uređivala novosti, izrađivala naslovnice i bila odgovorna za cijeli niz sitnica – previše sitnica, kako se pokazalo. Budući da se nije pojavio nitko tko bi se priključio na plemenski način, morali smo unajmiti ljude koji su je oslobodili nekih opterećenja, ali nismo dovoljno zarađivali za to.

Nismo vidjeli da smo propustili pokriti jedno važno područje kojeg bismo mogli nazvati *marketingom*. Nije se pojavio nitko tko bi proširio život plemena izvršavajući tu funkciju. Zbog nedostatka osjećaja za posao i stručne analize, završili smo pred zidom kojeg nismo mogli zaobići. Morali bismo unajmiti pomoć za Rennie, ali to nismo mogli učiniti jer nam je nedostajao pripadnik plemena a da mi uopće nismo ni znali da nam nedostaje.

Samoodržavajuće pleme mora izvršavati sve funkcije koje će ga učiniti uspješnim. Pleme koje proizvodi ormare neće uspjeti ako nema pripadnika plemena koji zna kako prodati ormare.

Sigurnost od kolijevke do groba?

Bez sumnje, najveća dobrobit etničkog plemenskog života je što pripadnicima plemena osigurava sigurnost od kolijevke do groba. Uvijek moram naglasiti da to nije rezultat svetosti ili nesebičnosti plemenskih ljudi. Babuni, gorile i čimpanze uživaju u istoj vrsti sigurnosti. Skupine koje pružaju takvu sigurnost očito će zadržati svoje članove, dok skupine koje tako ne čine neće zadržati svoje članove. Još jednom, radi se o prirodnom odabiru. Skupina koja ne brine o svojim pripadnicima neće zaslužiti lojalnost (i vjerojatno neće dugo trajati).

Ali, hoće li profesionalna plemena pružiti takvu sigurnost svojim pripadnicima? Očito ne odmah. Ako vi i vaš brat pokrenete uobičajeni posao u utarak, teško da možete očekivati da ćete se u srijedu povući u mirovinu – iako se možete nadati da će to biti moguće za dvadeset godina, ako tijekom tog vremena dobro izgradite posao.

Činjenica da etnička plemena pružaju svojim pripadnicima sigurnost od kolijevke do groba pravo je mjerilo njihovog bogatstva. Ljudi naše kulture bogati su u površinskim stvarima, kao što su to strojevi i zabava, ali nisu svjesni užasnih posljedica gubitka posla. Za neke ljude – previše njih – takav događaj je kraj svijeta; ponekad uzmu oružje i pucaju na svoje bivše šefove te završavaju s metkom u glavi. Tim ljudima bez sumnje nedostaje osjećaj sigurnosti.

Što je s brigom za starije?

Pitali su me da li se „za umirovljene cirkuske izvođače brinu mlađi izvođači“ kao što je slučaj u etničkim plemenima? Cirkuski život nije takav, ali nije takav ni plemenski život. Mladi lovci se „ne brinu“ za starije lovce.

Za početak, cirkus nisu samo izvođači. Mnogo više ima onih koji u cirkusu rade razne druge stvari, baš kao što su glumci u filmu manjina u odnosu na sve one koji su uključeni u stvaranje filma. Dalje, ako kažemo „umirovljeni cirkuski izvođači“ to ne odražava stvarnost cirkuskog života, a niti stvarnost etničkog plemena u kojem ne postoji tako nešto kao „umirovljeni lovac“. Kad izvođači ne mogu više nastupati, ono počnu raditi nešto drugo unutar cirkusa. Nije potrebno da se netko za njih brine, samo zato jer više nisu akrobati na žici.

Kakva je vaša zamisao o „brizi“ za starije? Ako pod tim smatrate sve usluge vrhunske bolnice onda je očigledno da ni jedno pleme neće osigurati nešto takvo. IBM i General Motors ne posjeduju bolnice poradi svojih uposlenika; oni im nude zdravstveno osiguranje, što će vam ponuditi i svako pleme.

Ako vaša zamisao „brige“ za starije obuhvaća: hranu, krov nad glavom, odjeću i onu vrstu pozornosti koju stariji ljudi primaju u etničkom plemenu, to savršeno unutar opsega profesionalnog plemena.

Plemena uma

Ljudi zamišljaju profesionalna plemena u nekoj vrsti postapokaliptičnog svijeta mašte. Zapanje se kad im kažem da i u plemenu mogu imati zdravstveno i mirovinsko osiguranje te da će vlada biti zainteresirana za njihove poreze baš kao i za poreze bilo koga drugog. Ali, ako je tako, u čemu je poanta onoga što činimo? Ako će svijet biti isti kao i prije, zašto da se mučimo? Na to pitanje nikad dovoljno odgovora.

Majka kultura nas podučava da nam je potreban spasitelj – neka vrsta divovskog svetog Arnolda Schwarzeneggera koji je kombinacija: Isusa, Jeffersona, Dalai Lame, pape, Gandhija, Gorbacheva, Napoleona, Hitlera i Staljina, sve u jednom. Mi ostali, svih nas šest milijardi, kaže Majka kultura, potpuno smo bespomoćni. Moramo jednostavno čekati dok ne dođe sveti Arnold.

Daniel Quinn podučava da ni *jedna* osoba neće spasiti svijet. Prije će ga spasiti (ako uopće bude spašen) milijuni (i naposljetku milijarde) nas koji *živimo na novi način*. Tisuće ljudi koji žive na novi način neće preokrenuti prevladavajući svjetski poredak. Ali, tisuće će nadahnuti stotine tisuća, koji će nadahnuti milijune, koji će nadahnuti milijarde – i *tada* će svjetski poredak početi drhtati!

(Zatim će netko pitati: „Ali, ako prevladavajući svjetski sustav počne drhtati, što je s mojim zdravstvenim osiguranjem?“).

Pleme JESU njegovi pripadnici

Za vrijeme slavne rasprave na Sveučilištu Columbija, član nastavnog osoblja je da nastavno osoblje JEST Sveučilište. Predsjednik sveučilišta (bivši predsjednik SAD, Dwight D. Eisenhower) ispravio ga je rekavši da je nastavno osoblje *zaposleno* na Sveučilištu. Gospodin Eisenhower nije ovdje da mi se usprotivi kad kažem da pripadnici plemena nisu zaposleni kod plemena, oni *jesu* pleme. Doista, u tome je sva razlika.

Budući da pleme *jest* njegovi pripadnici, pleme je ono što njegovi pripadnici *žele* biti – ni manje ni više. Ako pripadnici vašeg plemena očekuju od plemena da im osigura sigurnost od kolijevke do groba u kojoj uživaju pripadnici etničkog plemena, onda neka bude tako. Ali to nije obavezno i može biti besmisleno u svijetu otvorenih plemena. U takvom svijetu, primjerice, savršeno je zamislivo da muž i žena pripadaju različitim plemenima, a da njihova djeca žele pripadati nekim drugim plemenima. Doista, cijala stvar je u otvorenosti različitostima.

Pleme je skupina ljudi koja zajedno ostvaruje svoj život, a ne postoji jedan jedini ispravni način da se to postigne.

Budite maštoviti.

Zašto nešto uopće raditi?

Na moje prijedloge ljudi ponekad reagiraju kao da se radi o nečem neukusnom. Cijela zamisao o „zarađivanju za život“ – plemenski ili drugačije. Čini se da misle ako je Nova plemenska revolucija ono što bi morala biti, onda ne bismo smjeli „zarađivati za život“ uopće; morali bismo živjeti poput ptica u zraku.

Upravo tako. U tome je cijela poanta, mogli biste reći.

Njihovo nerazumijevanje nije vezano uz Novu plemensku revoluciju; vezano je uz ptice u zraku. Vrapci su „slobodni kao ptice“, ali to ne znači da ne moraju zarađivati za život, upravo suprotno, svako živo biće to mora. Crvi, guske, dupini, čimpanze, pauci i žabe moraju potrošiti svoju energiju da bi preživjeli. Nema stvorenja koje svoj život provodi ležeći dok sve što mu je potrebno dolazi samo od sebe. Čak i zelene biljke moraju osigurati svoj život. Svaka od njih je poput tvornice koja energiju Sunca pretvara u svoje vlastito tijelo.

Pleme je, zapravo, predivna djelotvorna društvena organizacija u kojoj je život lagan za sve – ne kao u civilizaciji gdje je lagan za manjinu privilegiranih, a težak za ostale.

Još jedan plemenski primjer

Neo-futuristi su skupina umjetnika koji pišu, režiraju i izvode svoj vlastiti rad posvećen društvenom, političkom i osobnom prosvjetljenju u obliku interaktivnog kazališta. (Ove riječi dolaze iz Izjave o svrsi same skupine.). Radeći u tehnološki siromašnom kazalištu skupina okuplja jedinstvene postmoderne dramske značajke u promjenjivom skupu od tridesetak predstava koje se izvode za šezdesetak minuta pod zajedničkim nazivom *Od previše svjetla djeca oslijepje* (*Too Much Light Makes the Baby Go Blind*). Ta predstava se prikazuje u Chicagu od 01.12.1988., a imala je uspješan nastup u Joseph Papp Public Theateru u New Yorku 1993. Godine 1992. neo-futuristi su otvorili vlastiti neofuturarium, kazalište sa 154 mjesta i umjetničkom galerijom.

U poduzeću je aktivno oko tridesetak članova skupine, iako prosječna predstava okuplja njih osam. Osim pisanja, režiranja i nastupanja u *Previše svjetla*, ova tridesetorica obavljaju doslovce sve poslove vezane uz kazalište: vođenje korespondencije, čišćenje, kupovanje potrepština i tako dalje.

Snalazljivost na uobičajeni način

U svojoj studiji o Romima i drugim marginalnim skupinama, antropologinja Sharon Bohn Gmelch navodi neke razloge preživljavanja tih skupina. Imaju malu dobit i ne pokazuju zanimanje za „materijalno nakupljanje i kapitalističko širenje“. Spremni su istražiti „marginalne mogućnosti“ da bi ispunili procjep u ekonomiji i „prihvaćaju malu dobit iz mnogostrukih izvora“. Ukratko, oni se znaju snaći. To je bio slučaj sa svim stanovnicima Madrida dok smo živjeli tamo, a tako je bilo i sa pripadnicima East Mountain Newsa. Nitko od nas nije živio samo i isključivo od časopisa.

Isto vrijedi i za neo-futuriste. Iako je njihov cilj živjeti od kazališta, većina njih tako zarađuje samo dvadeset do pedeset posto svojih prihoda (tako kaže osnivač Greg Allen koji dodatne prihode ostvaruje podučavajući na koledžu Columbija). Drugi pripadnici neo-futurista rade kao: masažer, športski trener, CD-ROM pisac, ultrazvučni tehničar, astrolog, tajnica i jedna „iskrena rock zvijezda u slavnom punk sastavu“.

Jedan od njih, Geryll Robinson piše: „Volio bih živjeti bez podrške izvana. Ne mogu. Bavim se nekolicinom čudnih i često užurbanih aktivnosti za koje me ljudi plaćaju... Bio sam u Chicagu. Vidio sam *Previše svjetla*. Želio sam se pridružiti. Preselio sam se. Bio sam na audiciji. Sada me posjeduju. Moj život je dobar. Vrlo dobar.“

Ali, može li X biti pleme?

Ovo pitanje izlazi na površinu stalno iznova s tim da se X zamjenjuje raznim nazivima. Primjerice, pitali su me da li se već utvrđeno poduzeće može preobraziti u plemenski posao. Da, moguće je, ali uz teškoće od kojih je najveća što su ljudi zaposleni u tom poduzeću zbog plaće, točka. Neki od njih, popevši se na ljestvici hijerarhije do veće plaće, neće htjeti dolje. Baš kao što takvi neće biti sretni ako imaju manje od plaće, bit će i onih koji neće biti sretni ako imaju više od plaće – oni žele samo obaviti svoj posao i otići kući. Ali, naravno, ništa nije nemoguće.

Jedan student na seminaru u Houstonu pitao je da li bi se samo tako mogla oblikovati skupina ljudi koja bi počela živjeti na plemenski način, a za život bi zarađivali negdje drugdje, individualno. Naravno, i to je u redu, ali to je komuna, a ne pleme, upravo zato jer pripadnici komune nisu uključeni u zajedničko zarađivanje za život.

Ali, zar pleme ne može biti komuna – i zar komuna ne može biti pleme?

Potrebna su mala objašnjenja da bismo dobili odgovore na ova pitanja.

Komune i plemena: izvori

Većina zajednica u kojima živimo jednostavno su nastala, bez oca i majke. Jednom davno, prije nekoliko stoljeća, među kućama je nastala trgovina mješovitom robom; zatim trgovina hranom; pojavio se mesar, kovač, bar; nakon njih došla je banka, odvjetnik, brijač, liječnik i tako dalje. U određenom trenutku shvatili su da svatko od njih pridonosi uspjehu zajednice – a također i međusobnom uspjehu. Bankar je želio da barem jedan trgovac bude uspješan, ali mu je bilo svejedno da li će to biti Anderson ili Adams.

Komune nikad ne počinju na takav način. Komune su „namjerne“ zajednice, a nastaju kad ljudi žele živjeti zajedno da bi slijedili zajedničke ideale, obično u relativnoj odvojenosti od drugih. U komunama se živi zajedno, ali nije nužno da se i radi zajedno.

Plemena (ovdje govorim o „novim“ plemenima, naravno) nastaju među ljudima koji žele udružiti svoju energiju i vještine da bi zajedno zarađivali za život. U plemenima se radi zajedno, ali nije nužno da se i živi zajedno.

Komune i plemena: pripadništvo

U opsegu dozvoljenom zakonom, uobičajene zajednice ne primaju određenu vrstu ljudi, a ostale primaju. Drugim riječima, osim ako ne pripadate nekoj određenoj rasi, religiji društvenom staležu ili etničkoj skupini, dobrodošli ste u zajednicu.

Komune idu u suprotnom smjeru. Njihova politika je da primaju određenu vrstu ljudi, a ne primaju ostale. Drugim riječima, osim ako niste u skladu s posebnim vrijednostima te komune (društvenim, političkim ili religioznim) *niste* dobrodošli.

Plemensko pravilo je sljedeće: *Možete li proširiti život plemena tako da uključite i sebe?* Drugim riječima, ako želite živjeti od plemena, morat ćete proširiti moć zarađivanja skupine do te mjere da pokrijete sami sebe. To je upravo ono što su Hap i C.J. činili za *East Mountain News*. Ne bismo ih mogli uključiti u posao da ga oni nisu proširili prodajući reklame.

Može li pleme biti komuna?

Kao što sam prethodno rekao, u plemenima se radi zajedno, ali nije nužno da se živi zajedno. Međutim, plemenski ljudi mogu živjeti zajedno, a da ne postanu komuna. Govoreći o umjetničkim, trgovačkim i zabavljачkim manjinama poput Roma, norveških Tatera ili Nandiwala iz Indije, antropologinja Sharon Bohn Gmelch ističe da je društvena organizacija tih skupina prilagodljiva te da je u svojoj biti „ne-komunalna“.

Teškoća koju vidim s tim da pleme postane komuna je činjenica da komune tradicionalno izabiru pripadnike na osnovi zajedničkih ideala. Zajednički ideali nisu nevažni za plemenske kandidate, ali je važnije pitanje: „Možete li proširiti naš posao tako da u njega uključite i sebe?“

Mogu sa sigurnošću reći da nikome od nas u *East Mountain Newsu* nije palo na pamet da „pokrenemo komunu“. Ta bi nam zamisao izgledala smiješna.

Kod plemena se ne radi o zajedničkom životu već o zajedničkom zarađivanju za život.

Može li komuna biti pleme?

Odgovor je: „Da, komuna sasvim sigurno može biti pleme; ali to je problematičan način pokretanja plemena.“

Komune obično počinju s ljudima koji „žele od svega pobjeći“. Odvajajući se od potkupljenog, materijalističkog i nepravednog društva, oni obično žele živjeti „bliže prirodi“ s ljudima koji imaju slične zamisli. Budući da žele živjeti jednostavno, zajedničko privređivanje se gotovo događa automatski. Mogu početi s nekom farmom, ili radionicom, ili nekim običnim poslom. Kako vrijeme prolazi, stvari se mogu kretati u željenom pravcu – a možda i ne. Rustikalna jednostavnost može se pokazati manje privlačnom nego je to izgledalo na početku. Neki članovi će se možda zamoriti od posla ili će im postati dosadno. Živci se stanje, ideali se zaboravljaju, prijateljstva nestaju i pothvat se uskoro završava. Ili se stvari mogu kretati drugačijim smjerom. Pripadnici komune mogu preokrenuti svoju pozornost od zajedničkih ideala na zajedničko zarađivanje za život na način koji ih više zadovoljava. Zapamtite, međutim, da se ta skupina prvobitno okupila na sasvim drugoj osnovi, pa će biti sreća, a ne namjera, ako imaju neke zajedničke profesionalne interese ili vještine.

To je poput odlaska u kupovinu namirnica koje počinju slovom *m* – makaroni, majoneza, mango, itd. ; a kasnije se pitate imate li sve sastojke za specijalitet koji želite pripremiti. To bi se, naravno, moglo dogoditi, ali nije tako vjerojatno kao da ste od samog početka tražili namirnice baš za taj specijalitet.

„Hajde da počnemo predstavu upravo ovdje u sjeniku!“

Jedna kino-legenda kaže da je tu frazu izgovorio Meckey Rooney kad je snimao film s Judy Garland 40-ih godina dvadesetog stoljeća. Bez obzira da li je ona doista izgovorena u nekom filmu ili ne, njeno je značenje jasno. Svatko razumije da ona potječe od trupe mladih entuzijasta koji traže prigodu da pokažu svoj talenat.

Važno je zapaziti da ona ne potječe od skupine ljudi koji pokušavaju *smisliti* što bi mogli raditi zajedno. Zapravo, oni su skupina jer *već* znaju što bi mogli raditi zajedno. Show-business ih je spojio na isti način na koji je časopis spojio nas s Hapom i C.J. Mogli smo biti najbolji prijatelji, ali jedino nas je časopis mogao povezati u pleme. Da smo odlučili otvoriti trgovinu starinama ili pokrenuti poduzeće za izradu kompjutorskih programa, Hap i C.J. se nikada ne bi priključili, bez obzira na to koliko mi bili bliski s njima.

Sve ovo govorim da bih odgovorio na pitanje koje se pojavilo u mnogim glavama: „Može li skupina prijatelja postati pleme?“. Odgovor je da, baš kao što i komuna može postati pleme. To je savršeno moguće, ali nije vrlo vjerojatno – osim ako ta skupina prijatelja nije u prvom redu okupljena zajedničkim profesionalnim žarištem (kao u slučaju neo-futurista).

Nisu li Amishi pleme farmera?

Amishi su religiozna sekta, izdanak Menonita. Evo što ih čini više komunom nego plemenom: ako se prijavite za članstvo oni će biti mnogo više zainteresirani za vaša religiozna uvjerenja i moralni karakter nego za vaše poljoprivredne ambicije.

Komuna „može biti“ pleme, baš kao što svjetionik „može biti“ spremnik za žito, a maturantska haljina „može biti“ uniforma medicinske sestre. Ali, ostaje činjenica da stvarima dajemo različita imena jer su različita. U kolonijalnoj Novoj Engleskoj, doseljenici su osnivali komune, a ne plemena, i znali su u čemu je razlika. Plemena su za divljake, a komune za civilizirane ljude.

Ljudi će također pitati: „Nije li Ben&Jerry plemenski posao?“. Odgovor je da je Ben&Jerry bio plemenski posao dok su Ben&Jerry bili jedini uposlenici u poduzeću, i osobno su proizvodili sladoled u malom hladnjaku, i prodavali ga kupcima na benzinskoj postaji u Burlingtonu, Vermont. Nakon toga je posao rastao, a oni nisu dodavali nove pripadnike plemena već su na uobičajeni način uzimali uposlenike. Ben&Jerry nije plemenski posao, već je posao usmjeren na dobit (što ga ne čini lošijim ili gorim). Mogu li poslovi usmjereni na dobit biti plemenski? Naravno. Radi se o tome da oni nisu *automatski* plemenski poslovi.

Nije mi namjera (niti je to u mojoj moći) lišiti riječ *pleme* njenih uobičajenih značenja. Moja je namjera pridodati joj posebna značenja kad se ona rabi u okviru Nove plemenske revolucije.

Plemeniti divljaci?

Razmišljajući o tome što bi joj bilo potrebno da počne s medicinskim plemenom, jedna je liječnica spomenula činjenicu da medicinski profesionalci u našem društvu općenito imaju vrlo visok standard života (smatrajući to nekom vrstom problema ili prepreke). Postavio sam joj nekoliko pitanja i pokazalo se da ona nesvjesno zazmišlja pripadnike takvog plemena kao plemenite divljake – previše plemenite da bi naplaćivali svoje usluge (i zbog toga nesposobne održavati standard života na koji su navikli).

Teško je zaključiti kako se postaviti prema toj poznatoj bipolarnosti prema kojoj su ljudi nesposobni za bilo što drugo osim potpune sebičnosti ili potpune nesebičnosti. Poput prekidača, oni mogu samo biti na jednoj ili drugoj strani. Plemenski život se odvija između tih strana, a pleme potpuno nesebičnih pojedinaca propast će jednako tako sigurno kao i pleme sebičnih pojedinaca.

Ako liječnik odluči da će raditi u maloj općoj praksi u manjem gradu, a ne u specijaliziranoj ustanovi u velikom gradu, hoće li on raditi besplatno? Naravno da ne. Ljudi u malim gradovima također plaćaju zdravstvene usluge. Ako liječnik odluči da će radije raditi u zdravstvenom plemenu nego u uobičajenoj bolnici, zašto bi radio besplatno? Ljudi znaju da liječnici, bez obzira na to rade li u bolnicama ili plemenima, moraju zaraditi za život baš kao i svi drugi.

Povremeni plemenski posao

U filmu *Žalac* iz 1973. godine, pratimo dvojicu prevaranata, Johnnyja Hookera (Robert Redford) i Luthera Colemana (Robert Earl Jones) kako rade na maloj prevari poznatoj pod imenom „Rupčić s Jamaice“. Problem je u tome što su se namjerali na čovjeka koji, a da oni to ne znaju, nosi novac mafijaškom šefu Doyleu Lonneganu (Robert Shaw). Kad Lonnegan sazna za prevaru, ubija Colemana. Da bi osvetio svog partnera Hooker odlučuje da će prevariti Lonnegana, ali u prevari većoj od bilo koje koju je do sad izveo.

Scena se odvija u vlaku, a u njoj pripremi sudjeluje cijelo pleme prevaranata kojemu Hooker pripada, a koji zarađuju za život običnim poslovima (primjerice, kao službenici u banci), ali su uvijek spremni sakupiti se kao pleme. Jasno se očitava njihova spremnost – na samo jedan znak oni odmah napuštaju svoje poslove. Ne pitajući o svom udjelu ili o čemu se zapravo radi, okupljaju se i raspravljaju o gotovo kazališnoj produkciji svoje prevare. Kao u cirkusu, svaki je pripadnik vrhunski važan kad dođe njegovo vrijeme.

Neki od njih proučavaju Lonnegana ne bi li otkrili kako ga namamiti. Drugi rade na kostimima i sceni. Iako je Henry Gondoriff (Paul Newman) bez sumnje šef, to ga ne čini jedinstveno važnim. Svi se poslovi moraju obaviti, a posao šefa je samo jedan od njih. U hijerarhijskoj organizaciji šef je vrhunsko biće. U plemenskoj organizaciji šef je samo još jedan radnik. (Upravo tako smo bili organizirani u *East Mountain Newsu*).

Moj sljedeći plemenski pothvat

Mnogo prije nego sam utvrdio zamisao o plemenima, želio sam otvoriti „cirkus učenja“ kakvog sam opisao u *Providnosti* i *Mom Ishmaelu*. Sada imam bolju zamisao kako to provesti u stvarnost. Houston je dobar grad za to jer nije podijeljen na stambena i komercijalna područja pa vas nitko ne gnjavi ako vodite posao iz svoje kuće. Zbog toga je idealan za „cirkus učenja“ u kojem će postojati prostori za rad, izložbe i nastupe, a okupljat će u ulozu učitelja, izvođača i sudionika: akrobate, klaunove, plesače, glazbenike, pisce, slikare, fotografe, tkalce, kostimografe, lutkare, stolare, električare i tako dalje. Neće biti razreda, neće biti semestara ni testova, - uči što te je volja. Iako će biti otvoren za ljude svake dobi, bit će izvrsno mjesto za roditelje koji podučavaju svoju djecu kod kuće. To postaje sve više i više popularno. (Molim vas da zapazite da to neće biti „zajednički centar za učenje“ – to je u redu, ali ja ciljам na zabavu, a ne na dobrovoljni rad građana.) Netko je pitao zašto bi učenici radije odabrali taj „cirkus učenja“ umjesto sveučilišta? Ne radi se o konkurenciji, a oni koji imaju samo karijeru na umu odabrat će uobičajeni način.

Ne postoji vremenski plan za taj veliki pothvat.

Razlikovati znači spoznati

Važno mi je naglasiti (prije nego to učine drugi) da ja nisam izmislio plemenske poslove; samo sam ih razlučio od uobičajenih i tako ih učinio vidljivima. Sada kad znate što su i kakvi su vjerojatno ćete ih vidjeti posvuda. U raspravi o mom seminaru Rennie je spomenula jedan takav posao u Portlandu, Oregon, Rimskykorsakoffhouse. Taj neobični lokalni bar proizvod je neobične lokalne zvijezde Goodyja Cablea. Morate ga doživjeti da biste vjerovali. Ako sjednete za stol ušli ste u poseban svijet kojeg možete točno opisati jedino kao plemenski. Kad nastane gužva mušterije često same poslužuju druge, a poznajem jednog pisca koji konobari jednom tjedno samo da bi okusio privilegiju pripadanja plemenu. Ljudi čekaju često u dugim redovima na ulazak; vole biti tamo jer ljudi koji tamo rade očigledno također *vole* biti tamo.

Plemenski ljudi dobijaju više iz manjeg.

Razmislite. Bilo mi je potrebno trideset tisuća riječi da bi ovih šest zvučilo razumljivo.

Civilizirani mrze i boje se plemenskih ljudi

Ljudi koji pripadaju putujućim ljudima smatraju se uzbudljivim, ali opasnim; bolje ih se kloniti u privatnom životu. To je dio njihove karizme, posebice za mladež. U prošlim vremenima Rome su stalno optuživali da kradu djecu vjerojatno zato jer je dosta djece pobjeglo i pridružilo se romskom životu. Dugo se smatralo da je plemenski život Židova uzrok njihove demonizacije. A zasigurno ne bismo štedjeli truda da uništimo plemenski način života kod domorodaca gdje smo god na njih naišli. Njihova plemenština je znak njihove „nazadnosti“ i „divljaštva“.

Civilizirani žele da ljudi budu ovisni o hijerarhiji, a ne jedan o drugom. Postoji nešto duboko zlo u ljudima koji su samodostatni u malim skupinama. Zbog toga je potrebno rastjerati beskućnike s mjesta gdje se okupljaju. To je razlog zašto se morala uništiti Branch Davidova zajednica pored Wacoa; optužili su ih za kriminal koji nisu počinili, ali mora da su radili nešto jako, jako prljavo tamo gdje su bili. Civilizirani žele da ljudi zarađuju za život individualno, žele da žive odvojeno, iza zaključanih vrata. Jedna porodica u jednoj kući, svaka kuća potpuno opremljena hladnjacima, televizorima, perilicama itd. Tako živi *pristojan* svijet. Pristojan svijet ne živi u plemenima, živi u zajednicama.

Ipak, neobično, čim plemenskom životu pridate neko pozitivno značenje, pristojni ljudi će početi tvrditi da žive jednako plemenski kao i svaki drugi Bushman ili Crna noga.

Plemena i zajednice

Stiješnjeno u hijerarhijskom kalupu, pleme postaje ono što civilizirani zovu zajednicom. Unutar civilizacije, zajednice pokazuju međusobnu sličnost na svim razinama. Srednjovjekovno yorkshirsko selo Wharam Percy predstavljalo je mikrokozmos feudalne Engleske, baš kao što je Evanston mikrokozmos suvremene Amerike. Ta vrsta fraktalne sličnosti između mikrokozmosa i makrokozmosa je, kao što kažu John Brigs i David F. Peat „proizvod složenih unutarnjih povratnih sprega koje se odvijaju u dinamičnom sustavu poput našeg“. Neizbježno je da Evanston, i istočni L.A.; i Harlem, i Broken Arrow, Oklahoma odražavaju hijerarhijsku organizaciju našeg društva kao cjeline, s bogatim ljudima na jednom mjestu, srednjom klasom na drugom i siromašnima na trećem. Nije važno što su bogati u Evanstonu bogatiji od onih u istočnom L.A.; niti da su siromašni u Harlemu siromašniji od siromašnih u Broken Arrowu. Važna je *struktura*.

Sama riječ *zajednica* predstavlja priznavanje pristojnosti i ne pripisuje se onima koji je ne zaslužuju. Homoseksualci su se dugo i teško borili da postanu „homoseksualna zajednica“, ali pedofili i pornografi nemaju za to ni šanse. Kriminalci, osuđeni i religiozni fanatici nemaju zajednicu, oni žive u gangovima, bandama, sektama i kultovima.

Mogu zamisliti kako pristojne ljude privlači Objektivizam, ili Dobrovoljna jednostavnost, ili Kreativni individualizam. Malo mi je teže zamisliti da ih privlači plemenski život. Možda je greška u meni.

Parabola održivosti

Izumitelj je donio svoje planove novog stroja inženjeru koji ih je proučio i rekao: „Ovdje postoji sustavna greška. Stroj će uništiti sam sebe nakon nekoliko minuta rada.“

„Ne, sve je u redu“, odgovara izumitelj. „Svaki dio stroja mora se načiniti od najboljih materijala i potpuno po navedenim značajkama.“

Inženjer je izgradio stroj, ali se je on uništio nakon četiri minute rada. Izumitelj nije bio obeshrabren. „Niste uradili kako sam vam rekao. Morate uporabiti bolje materijale – najbolje koji se mogu naći – i načiniti dijelove točno po napucima.“

Inženjer je pokušao ponovo, a novi je model radio osam minuta. „Vidite?“ rekao je izumitelj. „Napredujemo. Pokušajte ponovo, ali s još boljim materijalima i napucima.“ Novi je stroj radio deset minuta. Inženjer je izgradio još jedan model rabeći još bolje materijale. Novi je model trajao jedanaest minuta.

Izumitelj je želio nastaviti u tom smjeru, tražeći savršene dijelove, ali je inženjer odbio rekavši: „Zar ne vidite da ne stižemo nikuda? Gubitak je vremena pokušavati loš nacrt popraviti poboljšanjem dijelova. Donesite mi dobar nacrt i jamčim vam da će stroj raditi godinama i to uz uporabu običnih dijelova, po sasvim uobičajenim napucima.“

Zašto je neodrživo ono što imamo?

Osnovna postavka naše kulturne mitologije je da ljudi nisu dovoljno dobri. Moramo biti bolji, načinjeni od boljeg materijala, ili prema boljem skupu naputaka (koje će nam pružiti, vjerojatno ozelenjele inačice tradicionalnih religija). Moramo postati: ljubazniji, nježniji, slađi, manje sebični, dalekovidniji itd., i sve će biti u redu. Naravno, nitko nije uspio u poboljšanju ljudi prošle godine, ni preprošle, ni godine prije toga – ni jedne godine u zabilježenoj povijesti – ali možda ćemo *ove* godine imati više sreće... ili sljedeće godine, ili godine nakon nje.

Ono što tvrdim u svim svojim knjigama je da greška nije u ljudima, već u *sustavu*. Istina je da je sustav s nama tijekom posljednjih deset tisuća godina, što je dugo vrijeme u usporedbi s pojedinačnim životom, ali ta epizoda nije značajna zbog epske dužine, već zbog tragičnih posljedica.

U *Ishmaelu* sam usporedio našu civilizacijsku konstrukciju sa zrakoplovom koji je u zraku deset tisuća godina – ali u slobodnom padu, a ne u letu. Ako ostanemo u njemu, srušit ćemo se zajedno s njim i to uskoro. Ali ako većina nas olakša njegov teret napuštajući ga, on će vjerojatno još dugo ostati u zraku (dok mi ostali pokušamo nešto što ima više smisla).

Odbacimo sve i skočimo preko zida!

Profesor antropologije James W. Fernandez piše: „Antropolozi, za razliku od filozofa, znaju da kulturni svjetovi nastaju korištenjem pomiješanih metafora.“

Neka bude! Sretan sam što mogu pomiješati nekoliko metafora da bih stvorio novi kulturni svijet.

Nakon nekoliko sati provedenih u raspravi o kretanju u smjeru izvan civilizacije prema plemenskom životu, jedan od sudionika mog seminara rekao je da još uvijek ne vidi kako će to bolje poslužiti održanju ljudskog života. Prošli smo mnogo toga od posljednjeg objašnjavanja ove teme, pa je dobro objasniti je ponovo. Radi se o vrijednom i važnom pitanju. Nova plemenska revolucija može ljudima pružiti bolji život, ali ako ne produži život naše vrste za više od nekoliko desetljeća, u čemu je poanta?

U ovom trenutku šest milijardi nas živi u najštetnijoj kulturi. Samo deset posto od tih šest milijardi su maksimalno štetni (iscrpljuju prirodne izvore velikom brzinom, pridonose globalnom zagrijavanju velikom brzinom, itd.) Ostalih devedeset posto, budući da nemaju ništa drugo u vidu, žele biti poput tih deset posto. Zavide im i uvjereni su da je njihov način života najbolji mogući.

Ako im ne pružimo nešto bolje od onog što žele, osuđeni smo na propast.

Promjena u sustavu

Nova plemenska revolucija je bijeg iz zatvora naše kulture. Zidovi tog zatvora su ekonomski. To znači da nas u zatvoru održava potreba da preživimo, jer na *drugoj* strani nemamo mogućnosti za preživljavanje. Ne možemo pribjeći rješenju Maya; ne možemo nestati u život etničkih plemena; ali možemo nestati u život profesionalnih plemena.

Hoće li zbog toga naša civilizacija postati ruševina? Zasigurno ne. Ali će *nestati*. Kad sve više i više ljudi shvati da prelazak preko zida znači dobiti nešto bolje (a ne „odreći“ se nečega) sve više i više ljudi će napuštati najštetniju kulturu – a što ih više ode, to bolje. Plan bijega vodi izvan civilizacije, izvan te stvari koje je, kako kaže naša kulturna mitologija, posljednji izum čovječanstva.

Plan bijega vodi do *sljedećeg* izuma čovječanstva.

Ali, na koji način će nam taj izum pružiti održivi način života? Evo kako gledam na to. Ljudi koji su živjeli u plemenima bili su ekološki stabilni poput čopora lavova ili stada babuna. Plemenski život nije nešto što su ljudi izmislili razmišljajući o tome. To je dar prirodnog odabira i dokazano je uspješan – nije savršen, ali ga je teško poboljšati. S druge strane, hijerarhija se dokazala ne samo kao nesavršena već kao i katastrofalna za Zemlju i nas. Kad zrakoplov pada, a netko vam ponudi padobran ne tražite pismeno jamstvo za njegovu uporabu.

Zašto je to sljedeći veliki pothvat „čovječanstva“?

U *Priči o B*, a i drugdje utvrdio sam činjenicu da mi Uzimatelji, ljudi ove kulture, *nismo* čovječanstvo i tu izjavu nikad nisam porekao. Nije čovječanstvo to koje u ovom trenutku pretvara biomasu planeta u ljudsku masu, već to rade ljudi jedne kulture – naše. Nije čovječanstvo to koje svake godine svojim širenjem uništava tisuće živih vrsta, već to rade ljudi jedne kulture – naše.

Zašto onda opisujem Novu plemensku revoluciju kao sljedeći veliki pothvat „čovječanstva“ umjesto kao „naš“ sljedeći veliki pothvat? Odgovor je jednostavan: civilizacija nije bila „naša“ pustolovina. Kao što sam mnogo puta istaknuo u ovoj knjizi, mnogi su narodi pokušali sa civilizacijom. „Mi“ nismo bili jedini; mi smo samo bili jedini koji se je držimo do točke uništenja. A ako civilizacija nije bila samo „naša“ velika pustolovina, onda ni *sljedeća* velika pustolovina ne može biti samo „naša“.

Nova plemenska revolucija neće biti samo naša; svatko se može pridružiti ako želi. Ali, to nije prisilno. Stari plemenski način u kojem je čovječanstvo postalo čovječanstvo dobar je kao i uvijek. On nikad neće postati besmislen. Slijetanje na Mjesec bilo je veliko dostignuće za čovječanstvo, ali to ne znači da svaki čovjek mora sletjeti na Mjesec.

SEDMI DIO

Izvan civilizacije

*Važno znanstveno otkriće rijetko se probija
postepeno osvajajući svoje protivnike...Ono
što se događa je da protivnici postepeno umiru
te da se novi naraštaji zbližavaju s novim
idejama od samog početka.*

MAX PLANCK

Sloboda

Tijekom razdoblja kad su milijuni bili ubijani kao „neprijatelji naroda“, živio je neki „opasni“ pjesnik poznat po svojoj neobičnoj sposobnosti da izbjegne Staljinov bijes. Potražio ga je francuski novinar i pitao da li ga je ušutkao posljednji val terora.

„Ušutkao!“ povikao je pjesnik zgražajući se. „Svakog ponedjeljka recitiram svoju poeziju u tom i tom kazalištu!“

Novinar se potrudio doći sljedećeg ponedjeljka, ali je kazalište bilo u tami, a vrata zaključana. Oko sat vremena zadržao se neodlučno u blizini i tada, baš kad je želio otići, otvorila su se stražnja vrata i pjesnik je izišao u noć.

„Što se dogodilo?“ pitao je novinar. „Mislio sam da ćete večeras ovdje čitati poeziju.“

„Pa, upravo to sam i radio“, izjavio je pjesnik. „Znate, najbolji sam kad čitam pred praznom dvoranom.“

Kada ljudi kažu da su ih moje knjige nadahnule da „odu nekamo i počnu živjeti u komuni“, moram im zaželjati sve najbolje – i suzdržati se da im kažem kako je to daleko od onog što sam imao na umu. Ako možete živjeti slobodno samo na vrhu planine ili na napuštenom otoku, onda je jasno da niste slobodni.

Slušajte djecu

Namjerno ili ne, samoubojice izborom sredstva progovaraju o sebi. Ljudi s osjećajem krivnje se vješaju; žrtve si režu grlo; poniženi se bacaju s mostova ili zgrada; zabrinuti pucaju u glavu. Jeffrey je u *Mom Ishmaelu* jednostavno ušetao u jezero, govoreći nam da nije pronašao svoj element. Nije mogao udahnuti zrak kojeg drugi pronalaze tako lako.

O Jeffreyu sam govorio (ili o njegovom obrascu iz stvarnog života Eppingeru) pred različitom publikom, uvijek osjećajući da nisam do kraja objasnio činjenicu da Jeffrey nije iznimka. On se može pronaći među djecom – samo kad bismo ih počeli slušati. Ne mislim time samo na njihove riječi – oni možda ne govore toliko riječima. Slušajte priče koje vam pričaju svojim izrazima temeljite odvojenosti i očaja, zarazom samoubojstva i uporabe droge među sve mlađom i mlađom djecom, ili nevjerojatnim nasiljem kojeg su počinili maloljetnici okruglih lica i to nad svojim porodicama i prijateljima. Naravno, slušajte i njihove riječi, ali nemojte nikad zaboraviti da su školovani govorili ono što ljudi od njih žele čuti; masovno ubojice među djecom uvijek su poslušni, pristojni mladići.

Znam da nisam uspio razjasniti stvar kad mi ljudi kažu da je Jeffrey morao „otići u neku komunu“. Ta zamisao predstavlja temeljno nerazumijevanje prostora u kojem ćemo otkriti našu slobodu.

Krvoproliće u Littletonu

Prethodna stranica napisana je pola godine prije nevjerojatnog nasilja počinjenog 20.04.1999., na „dan besplatnih slatkiša“ u Columbine High School u Littletonu, Colorado. Za nekoliko minuta pobijeno je petnaestoro djece. Iako su izvršitelji masakra bila dva vrlo nepopularna dječaka, jedan njihov razredni kolega je barem jednog od njih smatrao *dobrim*.

I ja sam bio nepopularan u u svojoj školi, ne baš tako kao ova dvojica, ali sam se s tim nosio na isti način držeći se toga i čak intenzivno njegujući taj osjećaj. I ja sam imao suučesnika s kojim sam se „solidarizirao u odvojenosti“. Obojica smo ponekad bili nasilni, ali nismo ni sanjali o ubijanju stotina djece, rušenju škole ili o rušenju zrakoplova na gradsku četvrt.

Prije gotovo pola stoljeća stvari su bile drukčije, ali nisu to bili „dobri, stari dani“. Nije nam bilo dozvoljeno zaboraviti da jedna pogrešna riječ ili jedan ljudi trenutak mogu pokrenuti nuklearnu katastrofu koja bi naš svijet pretvorila u ruševinu. Ali, ako se to ne bi dogodilo, nas smo dvojica gledali u budućnost gotovo neograničenih mogućnosti. Nitko još nije shvaćao da svojim djelovanjem činimo Zemlju nenastanjivom. Nitko nije sumnjao da možda nećem moći zauvijek nastaviti živjeti na isti način. Dakle, imali smo *nadu* – kilograme, tone nade. Imali smo pred sobom put za kojeg smo *znali* da će biti uspješan. Mogli smo *birati*. Ni za trenutak nismo sumnjali da možemo učiniti što poželimo ako to doista želimo, jer će se sve odvijati na isti način: poboljšavati se i poboljšavati, i poboljšavati, i poboljšavati, i poboljšavati, i poboljšavati... zauvijek.

Slušajte čudovišta

Da li bi Eric Harris i Dylan Klebold postali „čudovišta iz susjedstva“ (kako ih je nazvao *Time*) da su imali drugog izbora? U školi su bili maltretirani kao „prljavci“ i „budale“, a na njih su iz automobila razredni kolege bacali boce i kamenje. Jesu li oni išli u školu jer su željeli takve postupke? Ne, mi sacršeno dobro razumijemo zašto su odlazili u školu: nisu imali drugog izbora. Morali su ići, prisiljeni zakonom i društvenim pritiskom. Da su mogli drugačije, odavno bi nestali s Columbine-a prije nego bi i pomislili na nasilje i samoubojstvo.

Da li bi „skeniranje“ mozga otkrilo da su bili genetski predodređeni na nasilje? Možda bi, ali što onda? Možda bi sken mozga to isto rekao o meni. Podsjetite me da vam jednom ispričam kako sam golim rukama gotovo ubio čovjeka – katastrofa koju sam izbjegao za dlaku na sreću nas obojice. Biti „genetički sklon nasilju“ ne osuđuje vas da postanete masovni ubojica, ali beznađe može učiniti upravo to. Frankensteino stvorenje je postalo čudovište tek kad je shvatilo da ne može biti ništa drugo.

Procjenjuje se da je od vremena moje mladosti depresija među djecom porasla za 1000%, a samoubojstva maloljetnika za 300%. Od 1997. godine razredni ubojice su ubili dvojicu u Missisippiju, tri u Kentackyju, pet u Arkanzasu i trinaest u Coloradu. Načinite grafikon od tih brojki i promatrajte kako rastu u godinama koje dolaze – osim ako našoj djeci ne pokažemo novi put i novu nadu za budućnost.

Naš vlastiti kulturni prostor

Ljudi koji ne žele provesti svoj život gradeći piramidu za nekog faraona imaju zajedničku potrebu, ali ona se naj snažnije osjeća u mladih ljudi. Prije šezdeset godina svježe diplomirani mladi ljudi zapošljavali su se u tvornicama gdje su mogli očekivati da će se s vremenom uspinjati kao i njihovi roditelji. U postindustrijskoj eri mladi ljudi se snažno getoiziraju (kako ističu James E. Cote i Anton L. Allahar) u područja usluga gdje beskrajno dižu i nose, pune i prazne police, nose namirnice i okreću burgere, te ne stječu nikakve vještine i ne vide napretka ispred sebe.

Ni oni ni mi ne želimo neki zemljopisni prostor za sebe, već kulturni prostor. Carlos, napravivši svoj dom pod stijenom u Riverside Parku, zna da uz život u rupi ide i određena vrsta slobode. Ali, on također zna da to nije "prava" sloboda budući da morate živjeti u rupi da biste je dobili. On želi slobodu koju ljudi imaju kad žive gdje žele i ne moraju pobjeći u rupu. On želi cijeli svijet slobode – a to želi i većina nas, mislim. Da bismo to dobili morat ćemo povratiti svijet od faraona. To neće biti teško. Oni to ne pčekuju – ali čak i da očekuju ne mogu nas zaustaviti.

Zašto se stvari nisu promijenile ranije?

Tijekom hipi ere u šezdesetim i sedamdesetim nastalo je mnogo pjesama o revoluciji, ali se revolucija nije nikad materijalizirala jer revolucionarima nije palo na pamet da moraju pronaći revolucionarni način održavanja života. Njihov doprinos bile su komune. Vruća zamisao!

Kad se novac istrošio i roditelji se zasitili pomaganja, djeca su pogledala oko sebe i nisu se sjetila ništa drugo već stati u red za posao. Nije prošlo mnogo i vukli su kamenje uz istu piramidu uz koju su ih stoljećima vukli njihovi roditelji, djedovi i bake i svi njihovi preci.

Ovaj put bit će drukčije. Bolje da bude drukčije!

Drukčija priča u kojoj se može živjeti

Kao što sam objasnio u *Ishmaelu* priča u kojoj živi naša kultura je sljedeća: *Svijet je načinjen za čovjeka da ga osvoji i njime vlada; pod čovjekovom vladavinom svijet bi mogao postati rajem, samo što s čovjekom nešto nije u redu.* Ta priča – sama za sebe mitologija – temelj je cijele naše kulturne mitologije, a u *Ishmaelu* sam istaknuo da ljudi ne mogu samo tako napustiti život u toj priči. Potrebna im je *drukčija* priča u kojoj se može živjeti.

Nije mi palo na pamet da će ljudi pomisliti kako ću tu drukčiju priču napisati ja ili neki drugi mitolog, ali to se dogodilo. Čudno, ali kad su me izazvali da izrazim tu drukčiju priču za koju sam rekao da su je ljudi živjeli tijekom tri ili četiri milijuna godina svoje povijesti, nisam to mogao uvjerljivo učiniti. To je bilo zato jer sam je pokušao izraziti na način sličan našem, točku po točku. Nisam shvaćao da je druga priča mnogo jednostavnija (mnogo “primitivnija”) nego naša i da sam je već izrazio. Za mene to je najljepša priča ikad ispričana.

Ne postoji jedan jedini ispravan način života.

Nema jednog jedinog pravog puta

Jednom kad to shvatite, savršeno je jasno da su ljudi živjeli u toj priči tijekom prvih tri ili četiri milijuna godina svoje povijesti. Naravno, naš slučaj je samo jedan od posebnih slučajeva u mnogo većoj priči, napisanoj od same životne zajednice od samog početka, prije nekih pet milijuna godina: *Nema jednog jedinog ispravnog načina za život BILO KOGA.*

Nema jednog jedinog ispravnog načina za izgradnju gnijezda.

Nema jednog jedinog ispravnog načina za oblik oka.

Nema jednog jedinog ispravnog načina za kretanje pod vodom.

Nema jednog jedinog ispravnog načina parenja.

Nema jednog jedinog ispravnog načina čuvanja mladunčadi.

Nema jednog jedinog ispravnog načina za oblik krila.

Nema jednog jedinog ispravnog načina za napad na plijen.

Nema jednog jedinog ispravnog načina za obranu od napada.

Na taj smo način mi, ljudi, došli s jednog mjesta na drugo, slijedeći tu priču koja je senzacionalno dobro djelovala sve do prije deset tisuća godina kad se jedna vrlo čudna kultura proširila uz zamisao da mora postojati jedan jedini ispravan način života za ljude – i zapravo, jedan jedini ispravan način da se uradi bilo što.

Mora biti na ovaj način!

Teško da će se te riječi probaviti, a već će neki glas povikati: “Ali, gospodine Quinn, zar vi ne govorite da je *plemenski način* života ispravan način života za ljude?”

Ne, ne govorim to. Kao što sam već rekao, darovi prirodnog odabira nisu savršeni (a još manje “ispravni”) ali je prokleta teško izmisliti išta bolje od njih. Plemenski način nije “pravi” način, to je način koji je djelovao tri ili četiri milijuna godina, za razliku od hijerarhije koja nas je dovela pred istrebljenje za samo deset tisuća godina.

Što se mene tiče, plemenski način života može u budućnosti biti zamijenjen nekim načinom koji je još bolji u okolnostima koje će očigledno biti različite od okolnosti u prošlosti. Zapravo, ne predlažem li ja ovdje upravo to? Na posljetku, ne predlažem da se vratimo na plemenski život koji smo živjeli tijekom prvih tri milijuna godina – ili na način još uvijek poznat među preživjelim tradicionalnim narodima i domorocima. Etnička plemena su za neko vrijeme daleko izvan našeg dosega.

Plemenski način Nove plemenske revolucije ne predlaže se kao krajnji proizvod – kao nešto što je *ispravno* i mora se zadržati pod svaku cijenu – predlaže se kao početak, u vrijeme kad moramo početi s nečim novim ili se pomiriti s tim da ćemo se u vrlo bliskoj budućnosti pridružiti dinosaurima.

Mora biti na onaj način!

Netko će sigurno pitati sljedeće: “Ali, gospodine Quinn, zar vi zapravo ne govorite da ne živjeti jedan ispravan način života predstavlja *jedini* ispravni način života?”

Ne, ne govorim to, jer bi to bilo besmisleno. Ne imati ispravan način života *nije* način života; baš kao što i ne imati ispravan način kuhanja jaja nije način kuhanja jaja.

Znanje o tome da nema jednog ispravnog načina života neće vam reći kako živjeti, ništa više nego što će vam znanje o tome da ne postoji ispravno vrijeme za spavanje reći kad da odete na spavanje.

Početak nije kraj

Mjesto izvan civilizacije nije zemljopisni prostor u planinama ili neka udaljena pustinjska oaza. To je kulturno mjesto koje se otvara ljudima s novim umom.

Stari um misli:
*Kako da riješimo te
probleme?*

Novi um misli:
*Kako da ostvarimo ono što
želimo ostvariti?*

Raspravljajući o zamislima iz ove knjige s prijateljima vrlo lako ćete zapaziti stare umove. Oni uvijek preuzimaju ulogu „đavoljeg odvjetnika“, uvijek predlažu da se usmjerimo na teškoće, uvijek svode napredak na probleme. Umjesto toga se usmjerite na ono što želite da se dogodi i kako to želite ostvariti, a ne na ono što vas u tome može spriječiti.

Vjerovali ili ne, neki mi je čovjek jednom rekao: „Da, ali zar nećemo i dalje plaćati porez?“ Da, i dalje ćete morati šetati svog psa, držati se ograničenja brzine i čistiti pločnik ispred svoje kuće kad padne snijeg. I još uvijek će biti dobro da u zrakoplovnu luku dođete nekoliko minuta prije polijetanja zrakoplova.

Što? Zar nema nikakvih čuda?

Jack i Jill proveli su nekoliko dana sa svojim prijateljem Simonom na maloj jedrilici. Jednog jutra su se probudili i vidjeli da jedrilica tone.

„Što ćemo učiniti?“ pitala je Jill.

„Ne brini“, odgovorio je Jack, „Simon je vrlo snalažljiv.“

Simon ih je pozvao: „Dođite, moramo napustiti brod.“

Jill je bila uznemirena, ali ju je Jack uvjeravao da ih Simon neće iznevjeriti.

„Samo smo stotinjak metara od obale“, rekao je Simon. „Hajdemo!“

„Ali, kako ćemo se spasiti?“ želio je znati par.

„Plivat ćemo do obale, naravno!“ Ugledavši na Jackovom licu veliko razočarenje, Simon ga je upitao o čemu se radi.

Jack je odgovorio: „Nadao sam se da ćeš pronaći način kako da nas prebaciš na obalu, a da se *ne moramo smočiti*.“

Neki je rani čitatelj izrazio isto razočarenje u mene. Nadao se da ću pronaći način putem kojeg ćemo se prebaciti izravno do nove ekonomske domovine, a da se „ne moramo smočiti“ u uzimateljskoj ekonomiji koja nas okružuje. Konačna ekonomija novih plemena (koju mogu samo nejasno zamisliti) je kopno ispred nas. Doseći ga, a da ne uronimo u ekonomiju oko nas bilo bi čudo u odnosu na koje bi hodanje po vodi bila dječja igra.

144 riječi savjeta

Nije potrebno znati sve odgovore. Zsigurno, ni ja ih ne znam. Uvijek je bolje reći „ne znam“ nego glumiti i završiti u vreloj vodi.

Neka ljudi postavljaju svoja vlastita pitanja. Nemojte preuzimati na sebe odgovornost da pronađete u čemu je njihova teškoća.

Ne pokušavajte nikad odgovarati na pitanja koja ne razumijete. Neka osoba koja pita razjasni svoje pitanje; ustrajte na tome dok vam nije jasno o čemu se radi, a u devet od deset slučajeva oni će sami odgovoriti na svoje pitanje.

Ljudi će vas slušati kad budu spremni za to, a ne prije. Vjerojatno je da, jednom, ni vi niste bili spremni slušati. Neka ljudi dođu do ovoga u svoje vrijeme. Prisiljavanje i inzistiranje će ih samo odbiti.

Ne gubite vrijeme na ljude koji se žele raspravljati s vama. Oni će vas zauvijek držati nepokretnim. Tražite ljude koji su već otvoreni nečem novom.

Eksplzivni završetak

Poput svakog pisca, smatrao sam da ću, kad za to dođe vrijeme, pripremiti eksplozivni završetak ove knjige – veliku buku bubnjeva, zraku čistog svjetla koja se probija kroz oblake (znate već), ali nije se pojavilo ništa poput toga. Jučer popodne sam to spomenuo Rennie, tek toliko, u razgovoru. Nisam očekivao poraditi na tom problemu, jer mi nije palo na pamet da to *jest* problem. Ipak probudila me u tri sata ujutro i objasnila mi zašto se nije pojavio nikakav strahopoštovanja vrijedan završetak i zašto se neće ni pojaviti. Objasnavajući mi svoje misli rekla mi je da u posvetu moram uključiti Hapa i C.J. te da je ovo prva od mojih knjiga za koju želi da bude posvećena njoj (ostale posvete je više-manje prihvatila).

U ovoj knjizi nema završetka, rekla mi je, jer je sve to potpuni *početak* i naravno, u pravu je.

Ali, to samo znači da eksplozivnog završetka neće biti *ovdje*. Eksplozivni završetak je s druge strane ove knjige, izvan njenog ovitka, na mjestu gdje će se dogoditi stvarna revolucija. Eksplozivni završetak napisat ćete *vi* sami.